

T.C
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
ADLİ TIP ENSTİTÜSÜ

Danışman: Yard. Doç. Neylan ZİYALAR

İSTANBUL FATİH ADLİYESİ 1. AİLE MAHKEMESİ'NDE
2005- 2007 YILLARI ARASINDA VERİLEN VELAYET
KARARLARINDA YER ALAN UZMAN RAPORLARININ
DEĞERLENDİRİLMESİ

SOSYAL BİLİMLER ANA BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Psikolog Gülden Elçim ÜNER ALTUNTAŞ

İstanbul, 2010

TEŞEKKÜR

Bu çalışma Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Ana Bilim Dalı'nda yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır.

Tez çalışmam süresince bilgi birikimi ve deneyimleri ile bana yol gösteren, tezin her aşamasında her türlü desteği vermekten çekinmeyen hocam Yard. Doç. Dr. Neylan ZİYALAR'a,

Araştırmanın veri toplama sürecinde mahkeme dosyalarını incelememe izin veren, bu konuda yardımları ve öneri ile işimi kolaylaştıran Fatih 1. Aile Mahkemesi hakimi Hakim Nalan KİRİBRAHİM ve tüm kalem personeline,

Gerek yardım ve destekleri gerekse hazırlamış oldukları raporları benimle paylaşmak suretiyle yüksek lisans tezime katkıları olan çalışma arkadaşlarım Pedagog Zafer GENÇ ve Sosyal Hizmet Uzmanı Burçin ALTUNKÖSEOĞLU'na,

Tüm öğrenim hayatım boyunca beni destekleyen, ilgi ve anlayış gösteren, bilgi birikimleri ve maddi manevi tüm imkanları ile her anımda yanımda hissettiğim annem Nurgül ÜNER, babam İsmail ÜNER ve kardeşim Mehmet Erin ÜNER'e,

Çalışma süreci boyunca motivasyonel destekleri ve önerileri ile yanımda olan sevgili arkadaşlarım Aysel ONUR PEHLİVAN, Barış PEHLİVAN ve Handan SEZGİN'e,

Bu çalışma sürecinde bana karşı sabır ve anlayış gösteren, bunaldığım zamanlarda bana güç veren, her konuda beni destekleyen eşim Önder ALTUNTAŞ'a teşekkürlerimi sunarım.

Güliden Elçim ÜNER ALTUNTAŞ

İÇİNDEKİLER

Sayfa No:

TEŞEKKÜR	i
İÇİNDEKİLER	ii
(1) GİRİŞ VE AMAÇ	1
(2) GENEL BİLGİLER	
2.1. Velayet Kavramı	4
2.2. Tarihçe	8
2.3. Hukuk Sisteminde Velayet	
2.3.1. Uluslar arası Sözleşmeler	14
2.3.2. Türk Medeni Kanununda Velayet	17
2.4. Çocuk Açısından Velayet	39
2.5. Ebeveyn ve Ailevi Özelliklere Göre Velayet	
2.5.1. Anne-Baba Arasındaki Çatışma	46
2.5.2. Ebeveyn Davranışları	48
2.5.3. Üvey Ebeveynler	49
2.5.4. Aile İçi Şiddet	50
2.5.6. Madde Kullanımı ve Psikolojik Problemler	53

2.6. Velayet Değerlendirmelerinde Uzman Rolü	
2.6.1. Etik Kurallar	57
2.6.2. Velayet Konusundaki Standartlar	60
2.6.3. Bilgi Toplama	62
2.6.4. Rapor Yazımı	70
(3) GEREÇ ve YÖNTEM	71
(4) BULGULAR	72
(5) TARTIŞMA ve SONUÇ	91
(6) ÖZETLER	99
(7) KAYNAKÇA	101
(8) ÖZGEÇMİŞ	113

1.GİRİŞ ve AMAÇ

Yasalarımıza göre velayet çocuğun bakım, eğitim, sağlık, disiplin gibi sorumluluklarını kapsayan, bu konularda çocuğun menfaatine yönelik karar alıp uygulama görevi olup, 4721 sayılı medeni kanununun 335. maddesine göre anne, baba evli ise ergin olmayan çocuğun velayeti her ikisi tarafından birlikte kullanılır. Boşanma durumunda 336. maddeye göre çocuğun velayeti taraflardan birine bırakılır. Bununla birlikte velayeti kullanma hakkına sahip taraf bu sorumluluğunu yeterli kullanmıyor, ihmal veya istismar ediyorsa veya çocuğun menfaati değişim gösterdiyse velayet değiştirilebilir (Şimşek, 2007).

Velayeti kullanma hakkı ebeveynlerden birine verilir, ancak mahkeme tarafından gerekli görülürse her iki eşe de bırakılabildiği ülkeler ve yasalar mevcuttur (Şeker, 2004). Kimi araştırmalar (Luepnitz, 1982; Ilfeld, Ilfeld, ve Alexander, 1982; Galper, 1978; Ware, 1982) paylaşımlı velayetin yararlarından bahsetmişler, çocuğun ebeveynlerin her ikisi ile de iletişiminin sürekliliğinin boşanma sonrası travma ile baş etmesine faydalı olduğunu vurgulamışlardır.

Velayet davalarında psikolojik değerlendirme günden güne daha fazla önem kazanmakta olup, Billick ve arkadaşlarına göre artan boşanma oranları nedeniyle yargı gün geçtikçe psikolojik değerlendirme yapıp görüş bildirecek uzmanlara daha fazla ihtiyaç duymaktadır (Billick & Perry, 1994).

Her aile mahkemesinde psikolog, pedagog ve sosyal çalışmacı atanacağı 4787 sayılı kanun ile belirtilmiş olup, 2003 yılından itibaren bu atamalar aşamalı olarak gerçekleşmiştir. Adalet Sistemi Uzmanları Derneği durum raporuna göre (2008) 2008 yılında İstanbul'da 18 adliye, 46 aile mahkemesinde 51 uzman bulunmaktadır (ASUD, 2008).

Bu mahkemelerde bulunan uzmanlar en çok velayetin verilmesi, değiştirilmesi, kaldırılması, çocukla kişisel ilişki düzenlenmesi, evlat edinme gibi davalarda hakime yardımcı olurlar (Şimşek, 2007). Şimşek'e göre velayet, kişisel ilişki düzenlenmesi konularında uzmanlar çocukla, anne, babayla görüşme yapıp yaşadıkları ortamları, duygu ve düşüncelerini değerlendirerek rapor düzenleyerek hakim için çok yararlı olabileceklerdir (Şimşek, 2007).

Amerikan Psikologlar Derneği'ne göre, çocuğun velayeti konusunda karar verirken;

- (1) ebeveyn-çocuk arasındaki karşılıklı ilişkinin kalitesi,
- (2) çocuğun ihtiyaçları ve tarafların ebeveyn sorumluluklarını karşılama kapasiteleri
- (3) işleyişle ilgili aile dinamikleri göz önüne alınmalıdır (APA, 1994).

Levy bu 3 madde dışında çocuğun velayet konusundaki tercihini de etkin olması gerektiğini eklemiştir (Levy, 1985).

Verduyn ve Carlton Smith'e göre; uzmanlar çocuğun değerlendirilmesinde mevcut zihinsel sağlığını, bu duruma gelmesinde etkin olan koşulları ve durumun sıkıntısını azaltacak etkenleri göz önüne alarak, çocuğun geleceği için en uygun olduğu düşünülen velayet kararını rapor etmelidir (Verduyn & Carlton Smith, 1995)

Velayet kararı verilirken çocuğun yüksek menfaati baz alınmalı, çocuğun duygu, düşünceleri, yaşı ve anlama kapasitesi değerlendirilerek ortaya konmalı, fiziksel, duygusal, bilişsel olarak ihtiyaç duyduğu uyaranlara ulaşabilme kapasitesi araştırılmalı, yaşam şartlarındaki değişimin etkileri ön görülmeli, yaş, cinsiyet ve kişilik özellikleri değerlendirilmeli, yaşaması olası zararlar tespit edilmeli, çocuğun ihtiyaçlarını velayeti alması söz konusu olanlar tarafından ne derece karşılanabileceği hesaba katılmalıdır (Çocuk Hakları Sözleşmesi, 1989).

Rosner'a göre; çocuğun yüksek yararı en az zararlı seçeneğin değerlendirilmesi ile gerçekleşir. Ona göre psikolojik değerlendirmede anne, baba ve çocuktaki gizli agresyon olasılığı, çocuk ile anne, baba arasında rol değişiminin bulunup bulunmaması, çocuğun çok çatışmalı bir evlilikte yaşama ihtimali dikkate alınmalıdır. Yapılan araştırmalar bazı çocukların boşanma sonrası daha az psikolojik hasar yaşadığını tespit etmiştir (Emery ve ark. 2005; Melton, 1997; Rosner, 1994).

Melton ve arkadaşları (1997); çocuğun yüksek yararının göz edilmesinde, çocuğun tercihinin, beklentilerinin, anne, baba, kardeş ve diğer önemli kişilerle iletişimlerinin, ev, okul ve toplumla uyumunun, ve çocuk ve diğer aile üyelerinin ruhsal ve fiziksel sağlığının değerlendirilmesini önerir (Melton, Petrila, Poythress, & Slobagin, 1997)

Bu çalışmanın amacı; uzmanların velayet hakkında verdikleri raporları inceleyerek, bu raporların değerlendirme kriterlerini ortaya koymak, çocuğun yüksek menfaatini sağlamak amacıyla literatürde tartışılan konuların göz önüne alınıp alınmadığını değerlendirerek bu raporların mahkeme kararlarına etkisini incelemektir.

2. GENEL BİLGİLER

2.1.Velayet Kavramı

Arapça kökenli “velayet” sözcüğü; “velilik, otorite, yetke” anlamına gelmektedir (Türk Dil Kurumu İnternet Sözlüğü). “Dostluk, yakınlık, sahiplik” anlamlarına gelen “vela” kökünden türemekte olan “velayet” sözcüğü aynı zamanda “hükmetme, yönetme, başka bir insana söz geçirme hakkı” anlamlarını da içermektedir. Bununla birlikte “velayet” sözcüğünün “hükmeden kişi anlamına” gelen “vali” ve “hükmedilen yer” anlamına gelen “vilayet” sözcükleri ile Arapça yazılışları aynı olması da dikkat çekicidir. Ayrıca Devellioğlu’na göre; “velayet” sözcüğünün “iyelik, sahiplik” anlamlarına da geldiğini ifade eder (Devellioğlu, 1970).

İngilizcede karşılık olarak “custody” sözcüğü kullanılmakta olup, “gözetim, bakım” anlamını içermektedir. Bunun dışında “custody”; nezaret, göz altı anlamlarına da gelmektedir. “Custody of a child” söz kümesi; çocuğun, bakım, gözetim ve gelişimini sağlama anlamında kullanılır (İngilizce Türkçe İnternet Sözlüğü).

Türk Medeni Kanununa göre; velayet hukuksal bir terim olarak; evli olan anne-babanın ortaklaşa kullandığı, çocuğun bakım, eğitim, sağlık, disiplin gibi sorumluluklarını kapsayan, bu konularda çocuğun menfaatine yönelik karar alıp uygulama görevi olup boşanma durumunda TMK 336. maddeye göre çocuğun velayeti taraflardan birine bırakılır. TMK 339. madde velayetin anne-babanın çocuğa ilişkin tüm sorumluluk ve yetkilerini kapsadığını ifade eder (İmamoğlu, 2004).

Çocuğun bakım ve gözetiminin kim tarafından yapılacağı ya da kimin, hangi şartlarda çocukla görüşeceği iki durumda mahkeme alanına taşınır. Bunlardan birincisi; anne-babanın boşanma veya ayrılma sürecince çocuğun yüksek yararı uyarınca verilen karar, diğeri ise ebeveynlerin ihmal veya istismarı bulunduğu durumda çocuğun korunması açısından verilen karardır. Bununla birlikte boşanma ve ayrılık durumlarının da sıklıkla ihmal ve istismar içerdiği gözlemlenmekte olduğundan her iki durum için de karar verme süreçlerinde çocuğun yüksek yararı ilkesi baz alınmaktadır (Verduyn & Carlton Smith, 1995).

Velayet kavramı hukuksal olarak zaman içinde önemli değişimler geçirmiş olup, geçmişte ana-babanın çocuk üzerindeki mutlak hakimiyet hakkı olarak görülürken; bugün ana-babanın çocuğa dair sorumluluk ve hakları olarak görülmektedir (Mason, 1994). Buna göre; velayet hukuken çocuğun bağımsız hayat şartları ile başa çıkabilecek, sorumluluklarının bilincinde bir insan olarak yetişmesini sağlama görevi olarak da tanımlanabilir (İmamoğlu, 2004).

Son yıllarda mahkemelerin velayet konusunda uzmanlardan rapor istemesi durumunun daha sık yaşanması ve velayetin tanımı içinde karar verme sürecinin daha karmaşık bir hal alması nedeniyle uzmanların inceleme ve değerlendirmeleri daha da önem kazanmıştır. Velayet davalarının ve uzman değerlendirmelerinin son yıllarda karşımıza daha fazla çıkmasının en önemli nedenlerinden biri de boşanma oranlarının geçmişe göre artmış olmasıdır (Billick & Perry, 1994).

Çocuğun ciddi bir zarar görme durumu, ebeveynler arası çatışma ve çocuk için en iyi olabilecek yakın veya geniş aile içerisindeki yerleştirme gibi konularda yapılacak değerlendirmelerin velayet konusundaki kararı sıklıkla etkilediği anlaşılmaktadır (Verduyn & Carlton Smith, 1995). Boşanmanın hem çocuklar hem de ebeveynler üzerindeki psikolojik etkileri zaman içinde ortaya çıkabileceği için gelecekte yaşanabilecek olumsuz etkilerin ayırt edilebilmesinde uzmanların değerlendirmeleri daha da önem kazanır (Billick & Perry, 1994).

Son yıllarda çocuğun bakış açısının ve tanıklığının kullanılması ile ilgili artan bir anlayış gelişmiş ve pek çok ülke yasasında bu konuların daha fazla önem kazandığı gözlemlenmiştir. Bu sebeple çocukla görüşme teknikleri ve çocuğun tanıklığının kullanılması ile ilgili çeşitli materyaller (memorandum of good practice & the child witness pack) mahkemelerde de kullanılmaya başlanmıştır. Boşanma sürecinin çocuklar üzerindeki yansımaları yaşları ve gelişimsel düzeylerine bağlı olmakla birlikte her durumda psikolojik bir bozukluğa yol açtığı söylenemez (Billick & Perry, 1994). Ayrılığın hemen arkasından çocukların gösterdikleri duygusal ve davranışsal tepkiler, özellikle okul öncesi çocukların ayrılma anksiyetesi anne-babalar tarafından çocukların ayrılığa karşı verdiği duygusal bir tepki olarak algılanmaktan çok, diğer tarafla kurulan temasa karşı verilen tepki olarak görülür (Verduyn & Carlton Smith, 1995).

Wallerstein ve Kelley; 2,5-3 yaş arasındaki çocukların anne-babalarının boşanmalarına karşı inkar ve agresyon geliştirdiklerini, buna karşı 3-4,5 yaş arasındaki çocukların çoğunlukla düşük öz benlik saygısı, disipline olmaktan kaçınma ve anne-babalarının boşanmalarından kendilerini sorumlu tutma gibi durumlar yaşadıklarını belirtir (Wallerstein & Kelley, 1980).

Bununla birlikte ilkokul ve ana okul çağındaki çocukların çeşitli somatik rahatsızlıklar ifade ettikleri, depresyon semptomları gösterdikleri anne-babaya karşı öfke, korku ve anksiyete geliştirdikleri, anne-babalarının boşanmalarından kendilerinin sorumlu olduğuna dair gerçek dışı düşüncelere kapıldıkları gözlenmektedir. Bu yaşlardaki çocukların anne-babalarının yeniden bir araya geleceğine yönelik düşünceler, kimlik karmaşası veya anne-baba arasındaki çatışmada bir tarafı tutarak diğerine yönelik negatif bir duygulanım yaşadıkları da ifade edilmektedir (Wallerstein & Kelley, 1980).

Boşanan ailelerin ergenlik dönemindeki çocuklarının ise, gelecekte ilişkilerinin başarısı ile ilgili endişeler hissettikleri, anne-babalarına yönelik algılarının değişmesinden dolayı huzursuzluk yaşadıkları da belirtilmektedir. Bunun yanında bu dönemdeki çocukların sosyal olarak geri çekilerek ya da bireyselliklerini ön plana çıkarmak suretiyle anne-babalarından uzaklaşarak stresle baş etmeye çalıştıkları da ifade edilir (Wallerstein & Kelley, 1980).

Mahkeme sürecine katılan uzmanlar çocukların stres karşısında geliştirebilecekleri bu tarz davranışlar konusunda anne-babaları bilgilendirerek hem ebeveynlere hem de çocuklara yardımcı olabilirler (Billick & Perry, 1994). Ayrıca uzmanlar ebeveynlerin de boşanma karşısında yaşayabilecekleri kayıp duygusunun neden olabileceği depresyon, öfke ve intikam alma isteği ile baş etmelerine de yardımcı olabilirler (Billick & Perry, 1994).

Bunun dışında, bazen ebeveynler yaşadıkları bu duygulanımlar nedeniyle birbirlerinden intikam almak isteyebilir ve bu güdüyle çocuğun velayetini almak isteyebilirler. Velayet konusunda değerlendirme yapan uzmanın anne-babanın yaşadıkları duyguları tanımlayarak velayet konusundaki isteklerinin nedenlerine açıklık kazandırması velayet kararını büyük ölçüde etkileyebilir (Billick & Perry, 1994).

Uzmanın görüşü; çocuğun zihinsel ve ruhsal sağlığı hakkında yapılan değerlendirme, bulunduğu duruma neden olan geçmişten gelen etkenler ve gelecekte doğabilecek sonuçlar ve

muhtemel etkiler hakkındaki tahminler sonucu oluşur. Çocuğun velayeti konusunda değerlendirme yapılırken bütün vakalarda çocuğun geleceği için hangi tarafın daha iyi olabileceği tanımlaması önem kazanır. Çocuğun korunması gereken durumlarda ise, geçmiş yaşantıların bugünü nasıl etkilediği ve ebeveynlerin çocuğa yönelik tutum ve davranışları değerlendirilerek geleceği ne derece ve ne şekilde etkileyeceği yönündeki öngörülerini büyük oranda göz önüne alınır (Verduyn & Carlton Smith, 1995).

2.2.Tarihçe

Batıda orta çağ boyunca çocukluk insan yaşamının farklı bir dönemi olarak görülmemektedir. Bebeklikten çıkan çocuk daha küçük boyutta, daha yeteneksiz bir yetişkin olarak algılanıyordu. Çocuğun incinebilirliği bilinse de ayrı ve kendine özgü bir dönem olarak kabul edilmiyordu (Onur, 2007).

On altıncı yüzyılda Protestanlığın doğuşuyla birlikte çocuğa yönelik anlayış da değişmeye başladı. Çocuk yetiştirme için etkili yolu olarak fiziksel ceza vermek hala uygun bulunurken, çocuğa yönelik sevgi ve sevecenlik duyguları da ön plana çıkmaya başladı (Onur, 2007).

On yedinci yüzyılda aydınlanma felsefesiyle birlikte insanın yüceliği ve saygınlığı anlayışı gelişmiş, pek çok filozof ve bilim insanı çocukluk üzerine çalışmalar yapmıştır (Onur, 2007). Örneğin John Locke püriten inancın “ilk günah” anlayışına karşı, “tabula rasa” (boş zihin) görüşünü savunmuştur ki bu görüş psikolojide davranışçı anlayışın temeli olmuştur (Westen, 1999). “Tabula rasa” görüşü; çocukların doğduklarında boş bir zihne sahip olduklarını, kişiliklerinin sonraki deneyimleri ile şekillendiğini, bu şekillenmede ebeveynlerin dikkatli ve iyi bir eğitimle çocuklarını istedikleri gibi biçimlendirebileceklerini savunur (Westen, 1999). Bu görüş eğitim felsefesinde çocukların şiddet aracılığı ile değil, iyilik ve sevecenlikle eğitilebileceği anlayışını egemen kıldı (Onur, 2007).

On sekizinci yüzyılda Fransız düşünür Jean-Jacques Rousseau günümüz psikolojisine “evre” ve “olgunlaşma” gibi iki temel kavram katmıştır. Rousseau’ya göre; gelişim doğanın çizdiği bir plan içinde evrelerden geçerek gerçekleşir, yetişkinin bu süreçteki rolü çeşitli gelişim evrelerinde çocuğun gereksinimlerini karşılamaktır (Onur, 2007).

Türk toplumunda batıdan farklı olarak çocuk “doğuştan kötü” olarak algılanmazken bütünüyle “masum” olarak da düşünülmediği çocuk eğitiminde şiddet ve korkunun eğitimin bir parçası olarak algılanmasından anlaşılır (Onur, 2007). Batıya göre; çocuğa daha fazla sevgi duyulduğu söylenmekle birlikte on dokuzuncu yüzyıldaki aydınlanmaya kadar batıdaki gibi yetişkinin minyatür bir hali olarak görülmekteydi. Ancak on dokuzuncu yüzyıldan sonra çocuk kendi başına bir olgu olarak algılanmaya başlamıştır (Onur, 2007).

Tüm dünyada çocuğun modernleşmesi iki ana akım çerçevesinde gerçekleşmiştir: bunlardan birincisi tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş, diğeri ise küreselleşmedir (Onur, 2007). Özellikle tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş çocuğun modernleşmesi için üç önemli kavramda değişiklik yaratmıştır. Sanayi toplumunda önceden çalışıp para kazanması gereken çocuğun okula gitmesi daha önemli hale gelmiştir, kentleşme bu okullaşma sürecinin desteklemekle birlikte doğum kontrolünü de ön plana çıkarmış, önceden gelir getiren 5-6 çocuk kent yaşamında gider haline gelmiş ve ailedeki çocuk sayısı düşmüştür (Onur, 2007).

Artık modern psikoloji kuramları genel olarak; çocuğu etkin bir varlık olarak görmekte ve çocuğun hem kendi gelişimine katkıda bulunacak hem de çevresini etkileyecek güçte olduğunu kabul etmektedir. Ayrıca çocuğun çevresinde yaşanan olaylar ve koşullardan etkilendiği de ileri sürülmektedir (Onur, 2007).

Toplumun çocuğa, kadına ve erkeğe bakış açısı her alanda olduğu gibi hukuksal alanda da etkin olmuştur. Özellikle aile hukuku bu bakış açısından etkilenmiş, kadın ve çocuk haklarındaki farkındalık arttıkça verilen kararların yaklaşımları da değişim göstermiştir, bu durum en çok da velayet davalarında ön plana çıkar (Billick & Perry, 1994).

Boşanma veya ayrılma durumunda çocuğun velayeti konusunda karar verilirken uzun yıllar kadın ve erkek hakkındaki cinsiyete dayalı ön yargılar aktif rol oynamıştır. Kadın ve erkeğin doğuştan gelen bazı özellikleri olduğu, bu özelliklerin değişmezliği ve çocuğun bakımı, gözetimi ve yetiştirilmesinde bu özelliklerin etkin olduğu kabul edilmiş, çocuğun velayeti hakkındaki kararlarda velayet kadın ve erkek hakkındaki ön yargılar uyarınca anneye veya babaya verilmiş olup, toplumun ve dolayısıyla hukukun cinsiyete dayalı yargıları değiştikçe velayetin hangi tarafa verileceği yönündeki eğilimler de değişim göstermiştir (Warshak, 1996).

Yüz yıllarca kadın ve çocukların erkeğin “malı” olarak görülmesi durumu (Faron, 2001), velayet ile ilgili uygulamalarda da etkinlik göstermiştir (Einhorn, 1986). Bu dönemlerde babanın çocuk üzerinde sonsuz kontrol ve hakkı bulunduğu ve cezalandırma yetkisinin tartışmasız olduğu kabul edilmekteydi (Billick & Perry, 1994). Çocuk aynı zamanda gelir de getirdiği için babanın “taşınabilir mülkü” olarak görülür, devletin değerlendirmesine gerek

görülmeden babanın çocuğun velayetinin yegane sahibi olduğu kabul edilirdi (Sadoff & Billick, 1981).

Bununla birlikte babanın çocuğu daha iyi koruyup gözeticeği ön yargısı da hakimdi (Warshak, 1996) ki bu yargı pek çok açıdan doğrudu (Billick & Perry, 1994). Zira annelerin çalışmaması ve ekonomik sosyal statülerinin yeterli olmaması çocuğun tüm ihtiyaçlarının baba tarafından karşılanmasına yol açmaktaydı. Çocukların hakları ve düşüncelerinin alınması şeklinde bir bilinç bulunmadığından boşanma ve ayrılma süreçlerinde mahkemelerde çocuğun velayetinin sorgulamaya gerek görülmeden babaya verilmesi yönünde bir eğilim bulunmaktaydı (Warshak, 1996).

Velayet kavramı; çocuğun ekonomik bir mal varlığı olarak görülmesi zihniyetinden onun ilgi ve ihtiyaçlarının belirlenmesi düşüncesine geçildikçe değişim göstermiştir (Mason, 1994). Bu zihniyet değişimi kadın haklarındaki gelişime paralel olarak çocuk haklarının da fark edilip, “çocuğun menfaati” düşüncesinin ön plana çıkmasıyla kabul görmüştür (Billick & Perry, 1994).

On dokuzuncu yüzyıldan itibaren; psikoloji bilimindeki gelişmeler ve çalışmaların sonucu anne ile bebek arasında özel bir bağ olduğu öğretisi gelişmiş, bu öğretinin toplumda yaygınlık kazanmasıyla velayet davalarında karar süreçlerinde de etkin olmaya başlamıştır (Billick & Perry 1994). Bu öğretiye göre; özellikle emzirme döneminde bebeğin özel ihtiyaçları olduğu, bu ihtiyaçların anne tarafından daha iyi karşılanabileceği ve anne-bebek arasındaki bu özel ilişkinin çocuğun en uygun şekilde gelişmesine yardımcı olacağı varsayılmıştır (Warshak, 1996).

Bu yargının hakimiyet kazanmasıyla velayet kararlarında tarihte ilk kez ebeveynlerin cinsiyeti haricinde başka bir faktör de etkili olmaya başlamıştır (Warshak, 1996). Bunun dışında bu öğretinin bir önemi de psikologların hukuki alanda tanınmasına yol açmış olmasıdır (Billick & Perry 1994).

Bebeklik dönemine dair yaygınlık kazanan öğretilerle birlikte velayet kararlarında babanın çocuğun velayetinin kesin sahibi olduğu düşüncesi kırılarak, boşanma veya ayrılma sürecinde geleneksel velayet çözümü değişmeye başlamış, çocuğun velayetinin tartışmasız olarak

babaya verilmesi eğilimi azalarak anne baba karşısında velayet konusunda biraz şans kazanmıştır (Billick & Perry 1994).

Velayetin anneye verilmeye başladığı ilk zamanlarda bebeklik çağındaki çocukların geçici velayetinin 4-5 yaşına gelmesine kadar anneye verilir, bu dönemden sonra kalıcı velayetin babaya devredilmesi şeklinde bir uygulama etkinlik kazanmıştır Velayet kararlarında en uygun velayet düzenlemesinin çocuğun velayetinin bir tarafa kalıcı olarak verilmesinden ziyade çocuğun ihtiyaçlarının değişmesi yönünde velayetin de değişmesi şeklinde yeni bir fikir oluşmuştur (Warshak, 1996).

Bugün yeniden keşfedilene kadar 19. yüzyılla birlikte bu fikir de geride bırakılmış olup, bugün çocuğun gelişimsel düzeyine göre ebeveynlerden beklediği ihtiyaçların da değişim gösterdiği, birçok faktörün yanında bunun da dikkate alınması gerektiği velayet kararlarında etkilidir (Warshak, 1996).

Uzun süre velayet kararlarındaki uygulama bebeğin anneye verilen geçici velayetinin 4-5 yaşından sonra babaya verilmesi şeklinde gerçekleşirken zaman içinde bebek ile anne arasındaki özel ilişkinin küçük çocuklar ve hatta her yaştaki çocuk için geçerli olduğu düşüncesi toplum tarafından yaygın olarak kabul görmüş (Billick & Perry 1994) 1920'lere gelindiğinde annenin –doğası gereği- çocuğa daha fazla ilgi ve sevgi verebileceği yargısı hakimiyet kazandığından, boşanma sırasında mahkemelerde çocuğun velayetinin tartışmasız olarak anneye verilmesi eğilimi ortaya çıkmıştır (Warshak, 1996).

Aynı dönemde kadın hakları konusundaki farkındalığın da artması ile kadınlar seçme ve seçilme haklarını kazanmış, daha iyi eğitim ve iş olanakları elde etmiş, ayrıca yasalardaki değişiklikler ile “nafaka” alabilmeye başlamış olduklarından çocuklarının velayetini alma ve çocuğun gelişimi için daha yararlı olma konularında şanslarını arttırmışlardır (Billick & Perry 1994).

Yakın tarihe bakıldığında, 1960'lar toplumsal değerler için önemli değişimlerin gerçekleştiği yıllar olarak (Faron, 2001); feminist düşüncenin topluma yayılmaya başladığı bir dönemdir. Annenin çocuklar için önemi ve “kutsallığı” kadına geçmiştekini statüsünü yükseltmiş, kadına bir nebze güç kazandırmış bulunmaktayken, bu yeni hareketin etkisiyle kadın özgürleşmiş,

cinsel rollerdeki katı ön yargı ve klişelerin baskısı hafiflemiştir. Tüm bunların sonucunda daha fazla “anne” iş hayatında bulunmaya başlayarak ekonomik bağımsızlık kazanmıştır.

Bunun yanında feminist hareketin yasalar karşısında koşulsuz eşitlik ilkesi velayet davalarında da belirgin biçimde kadının tercih edilmesi eğilimi zayıflamıştır (Warshak, 1996). Kadının haklarının fark edilmesi ve gelişmesiyle paralel olarak çocuğun hakları da fark edilmeye başlamış; zorunlu eğitim çocuk işçilerin çalıştırılmaması ve çocuğun istismardan korunması gibi kanunlar 20. yüzyılda kabul görmüş, çocuğun gelişimsel ihtiyaçlarına dair öğretiler gelişme göstermiştir (Billick & Perry 1994).

Bebeklik yıllarına dair öne sürülen öğretiler özünde çocuk için en iyi olduğuna “inanılanın” uygulanmasıyla, mahkemeler bundan sonra “annenin en iyisini bileceği” yargısını terk ederek cinsel olarak nötr bir duruş sergilemeye başlamışlardır (Warshak,1996). Bu gelişimler bugün verilen velayet kararlarında temel alınan “çocuğun yüksek yararı” ilkesinin doğmasına neden olmuştur (Billick & Perry 1994). Sonuç olarak 1970’lere gelindiğinde yasalar ve hakimler “bebeklik yılları” varsayımlarını “çocuğun yüksek yararı” ilkesi ile değiştirmişlerdir (Scott, 1992). Bütün bunlar tarihte ilk defa velayet davalarındaki kararların cinsel rollerdeki ön yargıların baskısından kurtulup çocuğun gerçek ihtiyaçlarının belirlenmesi ile verilmesi açısından büyük önem taşır (Warshak,1996).

Velayet davalarındaki son yıllarda yaşanan değişimler velayetin kullanılmasında “çocuğun yüksek yararı” konusundaki standartların oluşmasına yol açmıştır (Billick & Perry, 1994). Çocuğun yüksek yararı ilkesinin psikolojik sorgulamaları geçmişe göre daha fazla içermektedir (Ash & Guyer, 1984). Bu ilkenin uygulanması pek çok araştırmacının (Golstein, Freud, Solnit gibi) da ilgi merkezi haline gelmiş, mahkemelerden velayet davalarında psikologların ebeveyn-çocuk ilişkileri, çocuğun duygusal ihtiyaçları ve velayet konusunda yapılacak çeşitli düzenlemelerin gelecekte doğurabileceği sonuçlar hakkındaki tahminleri gibi konularda uzmanlıklarına başvurulmasına neden olmuştur (Billick & Perry, 1994)

Velayette çocuğun yüksek yararı ilkesi, anne-babadan hangisinin çocuğun bakımı, eğitimi, sağlığı gibi konulardaki görevlerini yerine getirmede daha yetkin olabileceğinin, hangisinin çocuk için en iyi yaşam koşullarını sağlayabileceğinin araştırılması ve seçilmesini amaçlar. Bu ilke çocuğun menfaatlerini anne-babanın menfaatlerinin üzerinde tutarken ana amacı

çocuğun fiziksel ve ruhsal gelişimi için en uygun ortamı yaratmaktır (Billick & Perry, 1994). Bu ilkenin temel amacı çocuğun psikolojik ve fiziksel gelişiminin sağlanması için en uygun ortamın bulunmasıdır (Verduyn & Carlton Smith, 1995).

Çocuğun yüksek yararı ilkesi yargıçlara da daha fazla esneklik kazandırmıştır. Bu esneklik aynı zamanda psikolojik etkenlerin değerlendirilmesini de zorunlu kıldığından mahkemelerin uzmanlardan daha fazla değerlendirme ve rapor istemesine yol açmıştır (Billick & Perry, 1994).

Rosner'a göre; çocuğun yüksek yararı en az zararlı seçeneğin değerlendirilmesi ile gerçekleşir. Ona göre psikolojik değerlendirmede anne, baba ve çocuktaki gizli agresyon olasılığı, çocuk ile anne, baba arasında rol değişiminin bulunup bulunmaması, çocuğun çok çatışmalı bir evlilikte yaşama ihtimali dikkate alınmalıdır (Rosner, 1994). Yapılan araştırmalar bazı çocukların boşanma sonrası daha az psikolojik hasar yaşadığını tespit etmiştir (Emery ve ark. 2005; Melton, 1997; Rosner, 1994).

Melton ve arkadaşları (1997); çocuğun yüksek yararının göz edilmesinde, çocuğun tercihinin, beklentilerinin, anne, baba, kardeş ve diğer önemli kişilerle iletişimlerinin, ev, okul ve toplumla uyumunun ve çocuk ve diğer aile üyelerinin ruhsal ve fiziksel sağlığının değerlendirilmesini önerir (Melton ve ark. 1997).

Yasalar da çocuğun yüksek yararını ilke edinmekle, TMK 339. maddenin “ana ve baba, çocuğun bakım ve eğitimi konusunda onun menfaatini göz önünde tutarak gerekli kararları alır ve uygular” ifadesi ile çocuğun yüksek yararı ilkesine vurgu yapar (İmamoğlu, 2004).

Modern toplumda velayet konusunda hukuk çocuğun yüksek yararı ilkesini standart belirlediğinden ebeveyn-çocuk arasındaki ilişkinin kalitesi, ebeveynlerin duygusal tutarlılığı ve çocuğun gelişimsel ihtiyaçlarını araştırma ve değerlendirmede psikoloji biliminden yardım almaya başlamıştır (Verduyn & Carlton Smith, 1995).

2.3. Hukuk Sisteminde Velayet

2.3.1. Uluslar Arası Sözleşmeler

Çocuğun bakım ve gözetiminin sağlanması ve çocuğun haklarının korunması ile ilgili olarak 15. yüzyıldan beri gelişen bakış açısı bugün modern toplumda uluslar arası bir mesele haline gelmiştir (Çelik, 2005). Bu konularda Türkiye'nin de katıldığı kimi bildiri ve belgeler bulunmaktadır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 1989 yılında kabul edip onaya sunduğu "Çocuk Haklarına Dair Sözleşme", çocuk hakları ile ilgili en önemli bildirilerden biri olarak, çocuğun velayeti konularına da değinmiştir (Çocuk Hakları Sözleşmesi, 1989).

Sözleşmenin üçüncü maddesinde "kamusal ya da özel sosyal yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde çocuğun yararı temel düşüncedir" denilerek, çocukla ilgili verilen tüm kararlarda çocuğun yüksek yararı ilkesini standart olarak ortaya koyar (Çocuk Hakları Sözleşmesi, 1989).

Çocuğun yüksek yararını standart olarak betimleyen sözleşmeye göre; taraf devletler yasaları uyarınca ayrılığın çocuğun yararına olduğu durumlar haricinde çocuğun anne-babasından onların rızası dışında ayrılmamasını güvence altına almaktan sorumlu olduklarını, çocuğa yönelik ihmal ya da istismar veya anne-babanın ayrılığı gibi sebeplerle çocuğun ikametgahının belirlenmesi amacıyla ayrılık kararı verebileceklerini taahhüt ederler (Çocuk Hakları Sözleşmesi, 1989). Aynı maddenin üçüncü fıkrası, taraf devletlerin anne-babasından veya bunlardan birinden ayrılmış çocuğun, kendi yüksek yararına aykırı olmadıkça anne ve babasıyla düzenli olarak kişisel ilişki kurma hakkına saygı göstermekle yükümlü olduklarını belirtir (Çocuk Hakları Sözleşmesi, md. 9, 1989).

Uluslar arası düzlemde kabul gören ve Türkiye de dahil olmak üzere 142 ülke tarafından imzalanmış olan Çocuk Haklarına Dair Sözleşme çocukların korunması ile ilgili pek çok konuya değinirken 12. maddesi taraf devletlerin çocukların kendisini ilgilendiren konularda görüşlerini özgürce ifade hakkı tanınması, onların gelişim ve olgunlukları ölçüsünde bu

görüşleri dikkate alması gerekliliğini ifade eder. Aynı madde 2. fıkrasında da ilk fıkradaki amacı sağlamak amacıyla çocuğu etkileyen herhangi bir adli veya idari kovuşturmada ilgili devletin yasaları çerçevesindeki usullerce çocuğun dinlenilmesi fırsatının yaratılması şartını vurgular (Çocuk Hakları Sözleşmesi, 1989).

Bunlarla birlikte sözleşmeye taraf devletler çocuğun yetiştirilmesi ve gelişmesi sürecinde anne-babanın birlikte sorumluluk taşıdıkları ilkesi tanıdıkları, anne-babanın veya yasal vasilerin çocukların yüksek yararı uyarınca hareket etmesinin sağlanması hususunu kabul eder (Çocuk Hakları Sözleşmesi, md. 18, 1989).

Çocuk Haklarına Dair sözleşme dışında uluslar arası düzlemde kabul gören bir diğer sözleşme ise; “Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Sözleşme”dir. Türkiye 1999 yılında sözleşmenin birinci maddesinin 4. paragrafı uyarınca sözleşmenin adli bir makam önünde boşanma davaları, ayrılık davaları, çocukların velayetine ilişkin davalar, ebeveyn ile çocuk arasında kişisel ilişki kurulması davaları ve babalığın mahkeme kararıyla kurulmasına ilişkin davalarda uygulanacağını beyan ederek sözleşmeyi imzalamıştır (Gemalmaz, 2002).

Sözleşmeye göre; yeterli anlama gücüne sahip olduğu varsayılan çocuklar kendileri üzerinde etki doğuran bir süreçte, ilgili bilgiyi tamamen edinme, bu konuda ki görüşlerini beyan etme ve bu görüşlere uyulmasının olası sonuçları ile herhangi bir kararın olası sonuçları hakkında bilgilendirilme haklarına sahiptirler. Sözleşmeye taraf devletler çocukların yüksek menfaatlerine olacak şekilde; haklarının geliştirilmesini, usuli hakların onlara tanınmasını, herhangi bir yargısal makam önünde olup üzerlerinde etki doğuracak davalar hakkında onların bilgilendirilmesini ve söz konusu davalara katılımlarına izin verip hakların kullanılmasını sağlayacaklarını beyan ederler (Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Sözleşme, 1996).

“Çocuk Kaçırımlarının Hukuki Yönlerine Dair Lahey Sözleşmesi” de Türkiye’nin imzalamış olduğu bir diğer uluslar arası sözleşmedir (Gemalmaz, 2002). Bu sözleşmeye taraf devletler, çocuğun velayet hakkı ihlal edilerek bir ülkeden başka bir ülkeye götürülmesinin ve bu ülkede alıkonulmasının zararlı etkilerinden korunması amacıyla, çocuğun en kısa sürede alıştığı konutunun bulunduğu ülkeye geri dönebilmesi ve kişisel ilişki kurma hakkına uyulması

yönünde gereken işlemlerin yapılacağını garanti eder (Çocuk Kaçırmalarının Hukuki Yönlerine Dair Lahey Sözleşmesi, 1980).

Bunlar dışında Avrupa Konseyinin çocuk hakları ve velayetlerine ilişkin tavsiye kararları da bulunmaktadır (Gemalmaz, 2002). Örneğin Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisini 1975 yılında “Modern Aile İçinde Ebeveynlerin Konumu Ve Sorumluluğu Ve Onların Toplum Tarafından Desteklemesi Hakkında Tavsiye Kararı”nı yayınlamıştır (Gemalmaz, 2002). Bu karar üye devletlere değişen toplumsal yapıda ebeveynlerin hak ve ödevlerini sosyal mevzuat, aile hukuku, iş ve eğitim gibi konularda kadın ve erkeğin eşit olarak üstlenebilmeleri için eşler arasındaki ortaklık ilişkisini geliştirecek ve güvence altına alacak politikaları izlemeleri konusunda çağrıda bulunmuştur (Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi,1975).

Avrupa konseyi bakanlar komitesi ise, doğumdan sekiz yaşa kadar çocukların bakımı ve eğitilmeleri hakkında bakanlar komitesinin üye devletlere yönelik olarak aldığı tavsiye kararında; çocukların “Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirisi”nde düzenlenen temel haklarının yanında bedensel, duygusal, entelektüel, sosyal ve ruhsal sağlıkları için gerekli koşulların sağlanmasını, çocuğun yaratıcılığının, entelektüel gelişiminin ve kendinin ifade edebilme kapasitesinin geliştirilmesi, çocuğun çevresi ile bütünleşmesi ve yaşam mücadelesi vermeyi öğrenmesinde yardımcı olunması, bağımsızlığının, inisiyatif kullanmasının ve özgürce hareket etmesinin desteklenmesini tavsiye etmektedir (Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, 1981).

Bunlarla birlikte Avrupa Konseyi ebeveynlerin velayet sorumluluklarına da değinmiştir (Gemalmaz, 2002). Bu tavsiye kararında ebeveynlerin velayet haklarının kullanılmasında yetkili makamın kararının çocuğun menfaatini ön plana alması önerilir. Ayrıca çocuğun kendisini etkileyecek bu kararda olgunluk düzeyi göz önüne alınarak onun fikrinin dikkate alınmasının önemi belirtilir (Avrupa Konseyi, 1984).

Karar anne ve babanın evliliklerinden dünyaya gelmiş çocuğun velayetine birlikte sahip olduklarını ifade ederken, anne-babanın boşanması veya ayrılması halinde yetkili makamı velayet konusunda karar vermekle yükümlü tutup, bu velayeti ortaklaşa paylaşırma ya da

tarafından birine verme şeklinde çocuğun menfaatine uygun bir karar alma durumunu ifade eder (Avrupa Konseyi, 1984).

Bu tavsiye kararına göre; taraf devletler çocuğun bakımını sağlamaktan anne-babanın birlikte sorumlu olduklarını dikkate alarak velayet konusunda karar verirken çocuğun menfaatine aykırı olmadıkça velayeti almayan taraf ile çocuk arasında kişisel ilişki kurulması olanağını yaratmakla sorumludur (Avrupa Konseyi, 1984).

Ayrıca Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin velayet ile ilgili olarak “Çocukların Velayetine İlişkin Kararların Tanınması ve Tenfiziyle Çocukların Velayetinin İadesine Dair Avrupa Sözleşmesinin Uygulanması Hakkında Tavsiye Kararı” da bulunmaktadır (Gemalmaz, 2002). Bu kararda konsey üye devletlere “Çocukların Velayetine İlişkin Kararların Tanınması Ve Tenfiziyle Çocukların Velayetinin İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi” ve “Çocuk Kaçırılmalarının Hukuki Yönlerine Dair Lahey Sözleşmesi’ni imzalamaları ile sınır dışı durumuna düşen çocuk ile görüşme işlemlerini geliştirmeleri ve bir mahkemede verilen karara uygun olarak bir çocuğun en kısa zamanda ülkesine geri dönmesini güvence almalarını tavsiye etmektedir (Avrupa Konseyi, 1980).

2.3.2. Türk Medeni Kanununda Velayet

Türk hukukunda çocuğun öz ana ve babası kural olarak onun yasal temsilcileridirler ve evli iseler “veli” sıfatını çocuğun doğumu ile kendiliğinden kazanırlar (Elçin Grassinger, 2009). Türk Medeni Kanunu’nun 336. maddesine göre; ana baba evli iseler ve velayet birinden alınmamışsa, velayet hakkına birlikte haizdirler (MK md.336/I).

Eşler birlikte evlat edindikleri takdirde yine velayet hakkını beraber kullanacaklardır. Evli eşlerin birlikte evlat edinmesi ana kural olup, evli eşlerin tek başına evlat edinmesi durumu istisnadır (MK md. 306, 307).

Türk Medeni Kanunu madde 336/II gereği ortak hayata hakim kararıyla son verilmiş veya ayrılık hali söz konusu ise bu durumda ana babanın velayet hakkını çoğu zaman mümkün olmayacağına dikkate alan kanun koyucu, velayetin bir tarafa bırakılabileceğine hükmetmiştir. Velayet hakkını hakim eşlerden birine vermiş olduğunda, velayeti artık haiz olmayan tarafın yine çocukla ilgili kararlarda görüş bildirmesi, hatta birlikte karar vermesi mümkün olacaktır (Elçin Grassinger, 2009).

Türk Medeni Kanunu madde 336/III hükmüne göre ana babadan birinin ölümü halinde sağ kalan eşin, boşanma halinde ise çocuk kendisine bırakılan tarafın velayet hakkı vardır. Velayet hakkına sahip boşanan tarafın ölümü, kısıtlanması veya velayet hakkının elinden alınması halinde, velayet kendiliğinden diğer eşe geçmeyip, hakim takdir yetkisini kullanarak velayeti diğer eşe verebileceği gibi, üçüncü bir kişiyi vasi olarak da atayabilir (Elçin Grassinger, 2009).

Anne babanın evli olmamaları halinde çocuğun velisi kural olarak annesidir, ancak annenin küçük, kısıtlı, ölmüş veya velayet kendisinden alınmış olması halinde hakim çocuğun yararına göre vasi atayabileceği gibi, hukuken soy bağı kurulmuş babaya da velayeti verebilir (MK md. 337/II).

Medeni Kanun madde 337/II' ye göre, ananın kısıtlı veya küçük olması halinde çocuğa vasi atanmışsa, ananın ergin olması ya da kısıtlılık halinin kalması durumlarında velayet doğrudan anneye geçecektir. Buna karın anneye velayet verilemediği vasi atanmamış, velayet babaya verilmişse, ananın ergin olması veya kısıtlılık halinin ortadan kalkması durumunda velayet kendiliğinden anaya geçmeyecektir. Velayet anneye geçebilmesi için velayet hakkının babadan alınmasını gerektirecek bir durumun varlığına hakim tarafından karar verilmesi gerekecektir (TC Adalet Bakanlığı & UNICEF, 2009).

Türk Hukukunda evli eşler açısından ana babadan birinin kısıtlanmış olması velayet hakkına sahip olma bakımından bir engel teşkil etmemekte ise de MK md. 338 uyarınca velayetin kaldırılma sebebi olarak görülmektedir. Buna karşın ana babanın evli olmama durumunda Medeni Kanun md. 337 hükmü gereği velayet hakkına sahip olması gereken ananın

kısıtlanmış olması, onun velayet hakkına engel bir sebep olarak öngörülmüştür. Bu hüküm; kısıtlanmış olma evli eşlerde velayet hakkının doğmasına etki etmemekte iken, evli olmayan eşlerde ananın velayet hakkına sahip olmasına engel teşkil ettiği anlamına gelmektedir. MK md. 314/I' e göre; velayet hakkının doğmasına imkan veren bir başka hal de, evlat edinmedir (Elçin Grassinger, 2009).

Türk Hukukunda çocuğu doğuran ana, baba ve çocuğu evlat edinenler dışında hiç kimse veli sıfatını taşıyamazlar. Buna göre; üvey ana babanın, koruyucu ana babanın ve hangi dereceden olursa olsun kan akrabaları veli sıfatını taşıyamazlar. Medeni Kanun md. 338/II' ye göre sadece üvey ana- babaya, istisnai hallerde çocuğu “temsil etme” yetkisi tanınmıştır (TC Adalet Bakanlığı & UNICEF, 2009).

Gerçekte veli sıfatını taşımayan bu kişilerin çocuğu evlat edinme yoluyla kendi nüfus hanelerine birinci derecede alt soyları olarak geçirmeleri halinde “veli” sıfatını kazanırlar. Eğer çocuğun velisi yoksa ve kendine hukuken yasal temsilci atanması gerekiyorsa çocuğun akrabalar, koruyucu ailedeki ana baba gibi kişiler hakim tarafından vasi olarak atanabilirler (TC Adalet Bakanlığı & UNICEF, 2009).

Medeni Kanunda veli sıfatıyla ana babanın çocuğun kişi varlığı bakımından hak, görev ve yetkileri 339. madde hükümlerinin yanı sıra MK. md. 21 çocuğun yerleşim yerinin belirlenmesi. MK. md. 118, 126 çocuğun evlenme ve nişanlanmasında rızanın verilmesi ve MK. md. 23 çerçevesinde genel olarak çocuğun kişilik haklarına saygı gösterilmesi olarak belirtilmiştir (TC Adalet Bakanlığı & UNICEF, 2009).

Velayet haklarının kapsamında bütün alanlarda ölçülülük ve çocuğun yararının mutlak surette gözetilmesi ilkeleri temel oluşturmaktadır. Ölçülülük ilkesi büyük ölçüde kamu hukukunda etkili olan bir ilkedir. Buna göre; amaca ulaşmak için gerekli olan tedbirlerin en hafifinin, en az zarar verecek olanının seçilmesi ön görülür. Çocuk hukukunda ölçülülük ilkesi, çocuğun anayasal özgürlüklerinin hangi ölçüde sınırlayacağını belirler, çocuk haklarıyla ana babanın hakları arasındaki dengenin sağlanmasında rol oynar. Çocuğun kişi varlığının korunmasındaki

işlevi ise; kanunda belirtilmiş olan tedbirlerin çocuk-ana baba ilişkisine zarar vermemesini sağlamaktır (Elçin Grassinger, 2009).

Veli, ayırtım gücüne sahip çocuğun bizzat karar verebileceği işlemler dışında, çocukla ilgili her türlü eylemde karar verme hak ve görevine sahiptir (MK md. 339/I). Söz konusu madde hükmü velayet hakkının kapsamıyla ilgili olarak ana babanın çocuğun bakımı ve eğitimi konusunda alacakları kararlarda onun “menfaatini” göz önünde tutacaklarını belirtmiştir. Madde, açıkça çocuğun yararından söz etmesi ve ayrıca MK. md. 339/III hükmünde çocuğu eğitme görevinin tek yönlü olmadığı, bu görevin yerine getirilmesinde çocuğun kişiliğinin de dikkate alınması gerekliliğini vurgulaması nedenleriyle önemlidir (TC Adalet Bakanlığı & UNICEF, 2009).

Çocuğun kişiliğine saygı göstermenin vurgulandığı bir diğer nokta da velinin çocukla ilgili işlemlerde onun bilinç düzeyine uygun olarak fikir bildirmesine olanak vermeleri ve çocuğun makul istek ve arzuları çerçevesinde de hareket etmeleridir (Elçin Grassinger, 2009).

Çocuğun iyi bir şekilde yetiştirilmesi çocuk ve ana-babanın karşılıklı sevgi ve saygıya dayanan ilişkilerinin sonucudur. Çocuğun kişiliğini ezici, özgüvenini sarsıcı fazla otoriter yaklaşım, çocuğun gelişimini olumsuz yönde etkiler. Bu nedenle MK md. 339/III, c. 1 gereği ana babanın, çocuğun olgunluğu ölçüsünde onun kendi hayatını düzenlemesine imkan vermeleri ve çocuğun kendi başına karar alabilme yetisini erken yaşta kazanmasına olanak tanımaları çocuğa kendi ayakları üzerinde durabilecek bir kişilik kazandıracaktır (TC Adalet Bakanlığı & UNICEF, 2009).

Çocuğun hayatını düzenlemesi ile; çocuğun kavrayışı ve olgunluğu ölçüsünde günlük yaşantısını kendi istekleri doğrultusunda düzenlemesi, arkadaşlarını kendi seçmesi, kiminle, ne ölçüde görüşeceğine kendisi karar vermesi, yani çocuğun kendi başına hareket etme imkanına sahip olması kast edilir. Çocuğun kendi hayatını düzenleme hakkı, onun kendi başına istediği hukuki işlemi yapması anlamına gelmez. Velinin çocuğu temsil etme hakkı devam eder (Elçin Grassinger, 2009).

Medeni Kanun'un 339/III maddesinin son cümlesinde, ana babanın çocuğa ilişkin önemli konularla ilgili alacakları kararlarda, çocuğun olgunluk düzeyine bağlı olarak onun görüşlerini göz önünde bulunduracakları ifade edilir. Bu hüküm, hukuki işlemlerde dahil onu ilgilendiren tüm konularda görüşlerini açıklama imkanı vermesi ve beyan edilen iradenin de dikkate alınacağı açıkça düzenlenmiş olması nedeniyle önemlidir (Elçin Grassinger, 2009).

Çocuğun menfaatinin korunması açısından, onun kendi fikrini beyan edebilecek zihinsel olgunluğa erişmiş olması halinde kendisiyle ilgili konularda görüş bildirmesi ve bu görüşlerin de dikkate alınmasına ilişkin temel düşünce, Anayasa'nın 25 ve 26. maddelerinden, Birleşmiş Milletler çocuk Hakları Sözleşmesi (BMÇHS) ve Çocuk Haklarına İlişkin Avrupa Sözleşmesi'nden (ÇHKİAS) kaynaklanmaktadır (Elçin Grassinger, 2009).

BMÇHS md. 12 hükmü gereği çocuk görüşlerini serbestçe ifade etme, kendisini ilgilendiren herhangi bir konu ya da işlem sırasında görüşlerinin dikkate alınmasını isteme hakkına sahiptir. ÇHKİAS md. 3 ve md. 6'da çocuğu ilgilendiren davalarda gerek dava sırasında gerekse karar aşamasında çocuğa danışılması onun kendi görüşünü bildirmesine imkan sağlanması vurgulanmıştır (Elçin Grassinger, 2009).

Yargıtay da çocukla ilgili uyuşmazlıklarda verdiği kararlarda, görüşlerini açıklama olgunluğuna sahip çocuğun bizzat dinlenilmesi ve görüşlerinin alınması gerekliliğine değinmiştir (Elçin Grassinger, 2009).

Çocuğun görüşlerinin alınması, çocuğun ergin olmasından itibaren kendi kararlarını kendi başına verebilen, kendisini koruyabilecek bir birey olmasında etkin rol oynar. MK. md. 339/III hükmünde geçen "önemli konular" çocuğun mal veya kişi varlığına ilişkin olabilir. Çocuğun hangi okula gideceği, nerede, kimin yanında yaşamak istediği, almak istediği mesleki eğitimi, geleceğini ne şekilde yönlendirmek istediği, mal varlığını ne şekilde değerlendirmeyi düşündüğü veli tarafından, çocuğu temsilen yapacağı işlemlerde göz önünde bulunduracaktır. Çocuğun kendisiyle ilgili işlere katılarak söz sahibi olması görüş bildirme ya da işleme katılma, onay verme şeklinde gerçekleşebilir. Çocuğun iradesi böylelikle, ana

babanın temsil görevini yürüttükleri sırada verecekleri kararları etkileyecektir (TC Adalet Bakanlığı & UNICEF, 2009).

Çocuğun yorumlama becerisi ve geleceği öngörebilme yeteneğine göre, veli çocuğun belirttiği istek ve görüşlerini değerlendirecektir, çocuğun görüşünü tamamen veya kısmen alabileceği gibi velinin sağduyudan uzak olduğunu düşündüğü görüşleri dikkate almama hakkı da bulunmaktadır. Bu hak fıkra hükmünde geçen “olabildiğince” ifadesiyle veliye tanınmıştır. Ancak çocuğun istek ve görüşü alınmadan çocuğu temsilen yapılan işlemlerden çocuğun bedensel, ruhsal, zihinsel veya sosyal gelişimi açısından zarar görmesi halinde, başta MK. md. 346 olmak üzere, koruma tedbirlerine başvurulacaktır (TC Adalet Bakanlığı & UNICEF, 2009).

Velinin velayetten doğan görevlerini ne şekilde uygulayacağını düzenleyen MK md. 339 hükmü ikinci fıkrada “Çocuk ana ve babasının sözünü dinlemekle yükümlüdür” ifadesiyle çocuğa da ana babasının sözünü dinleme görevi yüklemektedir (Elçin Grassinger, 2009).

Velayet hakkının uygulanması tek yönlü bir ilişki değildir. Tersine çocukla ana baba arasında karşılıklı hak ve görevlerden oluşan bir ilişkidir. Ana babanın çocuğu koruma, menfaatlerini gözetme, kişilik değerlerine saygı gösterme görevlerine karşılık çocuğun da ana babasının öğütlerini dinleme, uyarılarını dikkate alma yükümlülüğü bulunmaktadır. Çocuğun, kendisinin yararı için, ana babasının istediği davranış ve işlemlerde bulunması, onların uyarılarını dikkate alarak yapmaması öğütlenen davranışlardan kaçınması gereklidir (TC Adalet Bakanlığı & UNICEF, 2009).

Çocuğun ana babasının sözünü dinleme görevi, ana babanın velayet görevlerinin amacı ve çocuğun kişilik hakları ile sınırlı olup , ana babanın hukuka, ahlaka aykırı öğütleri ve çocuğun bedensel, zihinsel, ruhsal gelişimine zarar verici istekleri karşısında çocuğun söz dinleme yükümlülüğü olmayacaktır (Elçin Grassinger, 2009).

Ayırtım gücüne sahip çocuğun fiil ehliyetinin genişlediği hallerde (örneğin MK. md. 16/I, md. 359/I gibi) kendisi bizzat karar verme hakkına sahiptir. Ancak bu halde dahi çocuğun somut durumu iyi değerlendirememesi, davranışının ilerideki sonuçlarını öngörebilme becerisinin an babasından daha kısıtlı olabilmesi nedenleriyle, ana babanın öğütlerini dikkate alması gereklidir (TC Adalet Bakanlığı & UNICEF, 2009).

Çocuk, velisinin öğütlerini dinlemez, uyarılarını dikkate almazsa velinin hiçbir şekilde çocuğun kişiliğini ezici tedbirlere başvurması söz konusu olamaz. Zira çocuğun ana babasına saygı göstermesi, korku ve şiddetle sağlanamaz. Bu açıdan çocuğun terbiye edilmesi amacıyla onu bedensel, ruhsal bakımdan olumsuz etkileyecek her türlü cezai tedbir, velinin terbiye ve eğitime görevini kötüye kullanması anlamına gelir. Çocuğun velisinin sözünü dinletmeye çalışması ve gerekiyorsa çocuk psikologlarından yardım alarak yapması gereken davranışları belirlemesi gereklidir. Veli çocuk arasındaki ilişkiyi karşılıklı olarak yıpranmış, veli çocuğa söz geçiremez hale gelmiş ya da ancak dayak gibi şiddet yoluyla sözünü dinletebiliyorsa çocuk veli ilişkisine MK. md. 347/III çerçevesinde alınacak tedbirle müdahale etmek uygundur (TC Adalet Bakanlığı & UNICEF, 2009).

Veli, velayet hakkının doğal sonucu olarak çocuğu ile birlikte yaşama, onunla aynı ortamı paylaşma hakkına sahiptir. Çocuk ve ana babası arasındaki ilişki bir aile düzenini gerekli kılar. Çocuk, ana babası ile birlikte aynı çatı altında, onların gözetiminde yaşayacaktır. Çocuğun yerleşim yerinin ilke olarak velisine bağlı olmasına ilişkin MK. md. 21/I hükmü ile MK. md. 339/IV ile birbirini tamamlarlar (Elçin Grassinger, 2009).

Çocuk, yerleşim yerini belirleme hakkına sahip olan velinin rızası dışında evi terk edemez (MK. md. 339/IV). Çocuk ancak velisinin rızası ile bir başka aile veya kurumda yaşayabilir. Bununla birlikte kanunun öngördüğü bazı hallerde çocuk, velinin rızasına bakılmaksızın velisinden alınarak bir aile veya kurum yanına bırakılabilir. Çocuğun gelişiminin tehlikede olması halinde çocuğu korumak amacıyla onun velisinin yanından alınması (MK. md. 347), bu duruma bir örnektir. Ana babanın çocukla bir arada, aynı çatı altında yaşama hakkı MK. md. 347 gereği ellerinden alınmış olsa bile, velayet hakkı devam ettiği sürece, çocuğun yerleşim yeri yine velisine bağlı olacaktır (TC Adalet Bakanlığı & UNICEF, 2009).

Velisi birlikte yaşayan çocuğun yaşadığı yerin sık sık değiştirilmemesi, özellikle çocuğun psikolojik gelişiminde zaman hissini yerleşebilmesi açısından önem taşımaktadır. Yapılan bilimsel araştırmalar özellikle küçük yaştaki çocuklar bakımından onların sağlıklı gelişimi için belirli ve sürekli bir yerde oturma, sürekli ev veya okul değiştirmemenin gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu açıdan veli, çocuğu ile birlikte yaşayacağı yeri seçerken çocuğun psikolojik durumunu da dikkate alarak, belirli bir süreklilik gösterecek yaşam şeklinin olmasına özen göstermelidir (Elçin Grassinger, 2009).

Medeni Kanun 339. madde son hükmünün düzenleniş yeri nedeniyle çocuğun adını koyma hakkının velayet hakkına bağlı olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu görüşe karşı ana veya babanın, velayet hakkına sahip olmasalar da, çocuğa adını koyacakları, çocuğun ismini koyma hakkının, ana babanın velayetten bağımsız olarak ana baba olmaları sonucu sahip oldukları kişisel hakları olduğu görüşü de ileri sürülmektedir (Elçin Grassinger, 2009).

Çocuğun ön ismi, onun kimliğini ve cinsiyetini ortaya koyar. Medeni Kanun md. 339/son gereği çocuğun adının seçilmesi ana babanın görevidir. Çocuğun menfaatine aykırılık ve ismin sosyal hayatta taşıdığı fonksiyonu engelleyici bir unsur olmadığı hallerde ana baba istedikleri şekilde isim tercihi yapabileceklerdir (TC Adalet Bakanlığı & UNICEF, 2009).

Ana baba çocuğun adını koyarken yine MK. md. 339 vd.'daki tüm hükümlerde olduğu gibi çocuğun menfaatini gözetme ilkesine uygun davranacaklardır. Çocuğa ileriki yıllarda alay konusu olacak veya çocuğu bütün hayatı boyunca olumsuz etkileyecek garip isim vermemeleri gereklidir. İsim, çocuğun kişilik değerlerinden biri olup, ana baba çocuğa isim koyarken, çocuğun tüm hayatı boyunca bu ismi taşıyacağını göz ardı etmemelidir (TC Adalet Bakanlığı & UNICEF, 2009).

Velinin en önemli görevlerinden biri de çocuklarını olanakları ölçüsünde en iyi şekilde büyütmek, yetiştirmek, terbiye etmek ve gerekli eğitimi vermektir. Velinin bu görevi MK. md. 340 ile hükme bağlanmıştır. Bu hüküm incelendiğinde, maddenin kenar başlığında yer alan “eğitim” kavramının, hem çocuğun her açıdan sağlıklı bir şekilde yetiştirilmesi, büyütülmesi ve terbiye edilmesini, hem de bedensel ve zihinsel özellikleri de dikkate alınarak

uygun okul eğitimi almasını kapsayacak şekilde, en geniş anlamda kullanılmış olduğu anlaşılmaktadır. Bu bakımdan madde 340'daki eğitim, hem teknik anlamda okul eğitimi, hem de madde 339/I'de yer alan çocuğun bakımı, yetiştirilmesi, terbiye edilip büyütülmesini de kapsayacak şekildeki eğitimi içermektedir (Elçin Grassinger, 2009).

Velinin çocuğa bakıp, büyütüp, yetiştirmesi ve gereken okul eğitimini sağlama görevinin sınırını, gerek kendisinin mali, sosyal ve kişisel imkanları, gerekse çocuğun eğilim ve yetenekleri çizer. Çocuğa verilecek eğitimde, sadece velinin imkanlarının değil, çocuğun da eğilim ve yeteneklerinin dikkate alınması gerekliliğini belirten md. 340/II hükmü okul ve meslek eğitiminin dışında çocuğun yetiştirilip, büyütülmesi ve eğitilmesi için geçerlidir (Elçin Grassinger, 2009).

Çocuğun gelişimi ve yeteneklerine uygun eğitimi vermek, velinin elindeki olanakları en verimli şekilde kullanması demektir. Velinin elinde olmayan olanakları kullanmadığı ileri sürülerek, velayet hakkının gereği gibi yerine getirilmediği savunulamaz (Elçin Grassinger, 2009).

Medeni Kanununun 340. maddesi çocuğun terbiye edilmesi, çocuğun yetiştirilmesi, çocuğun meslek seçimi ve özürlü çocukların eğitimi açılarından incelenebilir (Elçin Grassinger, 2009).

Çocuğun terbiye edilmesi ile çocuğa belirli bir disiplin verilmesi kast edilir. Disiplin, çocuğa öğretici, düzenli davranış yeteneği kazandırmak, çocuğa istenilen davranış ve alışkanlıkları öğretmek, öz denetim becerilerini kazandırmak ve ahlaki gelişimini sağlamaktır. Bu gelişim sağlanırken veli çocuğa, bedensel ve psikolojik yolla müdahalelerde bulunur (çocuğa kızma, kulağını çekme, oyuncak vs. vermeme gibi); ancak uygulamada bedensel ve psikolojik önlemlerin, eziyet ve pedagojik anlamda "istismar" niteliğine bürünebildiği görülmektedir. İstismar haline gelen terbiye etme usulleri, veliye karşı, velayetin kaldırılmasına varacak derecede ağır tedbirlerin alınmasını gerekli kılan bir durumdur. Çocuk terbiye edilirken onun kendisine ait özgüvenini kaybetmeden, kendi kendini denetleme yeteneğinin verilmesi esas amaçtır. Yoksa çocuğun terbiye edilmesi, onun bedensel ve/veya ruhsal şiddete, eziyete

maruz kalması değildir. Çocuk ancak sevgi temeline dayanan disiplin ile sorumluluklarının bilincine varabilir (TC Adalet Bakanlığı & UNICEF, 2009).

Veli, çocuk terbiye ederken, terbiyenin çocuğa disiplin verme onu eğitime aracı olduğu unutulmadan, bu amaca uygun şekilde davranmak zorundadır. Ana babanın bu yetkisinin sınırını ölçülülük ilkesi belirleyecektir. Ölçülülük ilkesi gereği, eğitsel açıdan elverişli, somut durumun koşulları gereği zorunlu ve makul ölçüde olan terbiye aracı seçilecektir (TC Adalet Bakanlığı & UNICEF, 2009).

Ana babanın çocuğu yetiştirirken dayak atması, dövmesi çocuğun yetiştirilmesi bakımından artık bir eğitim aracı olarak görülmemektedir. Aksine dövmenin çocuğun sağlıklı gelişimine olumsuz etki eden bir araç olduğu bilimsel verilerle kanıtlanmıştır. Dayak, çocuğun ana babasına karşı korku öfke ve kızgınlık içine girmesine, saldırganlığı ve sorunları şiddet yoluyla çözmeyi öğrenmesine ve zayıf vicdan ve ahlak gelişimine yol açar (Elçin Grassinger, 2009).

Ana baba, çocuğu eğitime amacıyla terbiye ederken onun beden veya ruh sağlığını etkilemeyecek ölçüde “ceza” verebilecektir. Zira çocuğun yetiştirilmesinde onu ödüllendirmek kadar cezalandırma da etkili bir faktör olarak kabul edilmektedir. Ancak uygulanacak ceza çocuğa, çevresindekilere nasıl davranması gerektiğini öğretecek şekilde olmalıdır. Çocuğa bedensel veya ruhsal etki bırakacak türden onun kişiliğini ezici, eziyet ve acı verici, şiddetli korku yaratıcı cezalar verilemez. Ana babanın ruhsal bozukluğu, mali sıkıntıları, günlük yorgunluk veya öfkelerine hakim olamaması nedenlerle çocuğa uygun olmayan tarzda davranmaları asla makul görülemez. Her ne şekilde olursa olsun çocuk üzerinde olumsuz etki bırakacak türden ölçüyü aşan bir cezalandırma velinin bu hakkının sınırlarını aşması anlamına gelecektir (TC Adalet Bakanlığı & UNICEF, 2009).

Çocuğun yetiştirilmesi için verilecek eğitimin onu yararına olması, MK. Md. 340/I c.1’de ifade edildiği gibi, çocuğun bedensel, zihinsel, psikolojik, ahlaki ve sosyal yönden gelişimini hiçbir şekilde olumsuz etkilememesi gerekir (Elçin Grassinger, 2009).

Çocuğun yetiştirilmesi velayet hakkına bağlı görev ise de eğer çocuk hukuken üçüncü bir kişi veya kurumda bulunuyorsa, çocuğu yetiştirme ve eğitime görevini fiili olarak çocukla ilişkide olan kişi üstlenecektir (Elçin Grassinger, 2009).

Ana babanın çocuğu eğitime görevi ilk olarak aile içinde başlamaktadır. Aile, çocuğun bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaki gelişimini sağlamakla yükümlüdür. Sadece çocuğun gelişimini olumlu yönde tamamlamasına özen göstermek değil, zaman içinde ortaya çıkacak ve çocuğun gelişimini olumsuz yönde etkileyecek tehlikeleri ortadan kaldırmak da velinin görevidir (TC Adalet Bakanlığı & UNICEF, 2009).

Medeni Kanun md. 340/T'de çocuğun bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaki ve toplumsal gelişiminin sağlanmasından söz eder. Çocuğun bedensel gelişimi ile ifade edilen velinin, çocuğun vücut temizliğine, kılık kıyafetine, beslenmesine, sağlığına özen göstermesi, çocuğa onun kendisine bakabilmesi, kendisini idare edebilmesi için gereken eğitimi vermesidir (Elçin Grassinger, 2009).

Hastalıklı çocuğun tedavisinde ihmal göstermek, çocuğu bakımsız bırakmak velinin bakım görevini gereği gibi uygulamaması MK. md. 346 vd. yer alan hükümlerin uygulanması gerekliliğini ortaya çıkarır (Elçin Grassinger, 2009).

Çocuğun sosyal açıdan eğitilmesi, ileride kendisiyle ilgili kararları kendi başına alabilme yetisine sahip, özgüveni gelişmiş bir birey olarak yetiştirilmesi anlamına gelir. Çocuğun ahlaki gelişimi ise; çocuğun toplumda genel olarak kabul gören ahlaki değerlerin verilmesi ile gerçekleşir. Böylelikle çocuğun her yönüyle dengeli gelişiminin sağlanması, sosyal çevresine uyumlu olması sağlanır (Elçin Grassinger, 2009).

Ahlaki açıdan gelişim bir yönüyle de sosyal açıdan çocuğun eğitilmesidir. Ahlaki eğitim; çocuğun bağımsız ve özgür, kendi ayakları üzerinde durabilen, yaşadığı çevrede geçerli olan hukuk kurallarına ve yasaklara uygun davranan birey olarak yetişmesini amaçlar (Elçin Grassinger, 2009).

Çocuğun zihinsel gelişimi, okul eğitimi ile ilgili olup, aile içi eğitimiyle birlikte ana babanın çocuğa onun kişisel özelliklerini, bedensel ve zihinsel yeteneklerini ve eğilimlerini de dikkate alarak okul ve mesleki eğitimi verme görevlerini “eğitimin” bir parçasıdır ve aynı maddenin ikinci fıkrasında yer almaktadır. Ana baba, çocuğa, ona uygun eğitim olanağı sağlarken, kendi mali imkanları, yaşam düzeyleri ve dünya görüşleri ölçüsünde hareket edeceklerdir (Elçin Grassinger, 2009).

Çocuğun okul eğitimi ile ilgili olarak BMÇHS 27. maddesinde; çocuğun gelişmesi için gerekli hayat şartlarının sağlanması sorumluluğunun, sahip oldukları imkanlar ve ekonomik güçleri çerçevesinde öncelikle çocuğun ana babasına veya çocuğun bakımını üstlenen diğer kişilere düştüğü fakat devletin de çocuğun bu hakkının uygulanmasında yardımcı olmak amacıyla yeterli önlemleri alması zorunluluğu, maddi yardım ve destek sağlayacağı ifade edilmektedir (TC Adalet Bakanlığı & UNICEF, 2009).

Bununla birlikte, Türk Hukuku’nda ana baba, çocuğunun ilköğretime devam edip etmemesine karar verme hakkına ya da çocuklarından hangisinin bu eğitimi alacağı konusunda “özgür” karar verme imkanına sahip değildir. Anayasanın 42. maddesi gereğince, kimse eğitim öğretim hakkından yoksun bırakılamaz. Bu maddeye göre, ilköğretim kız ve erkek tüm vatandaşlar için zorunlu ve devlet okullarında parasızdır. Anayasadaki bu hükme paralel olarak, Milli Eğitim Temel Kanunu md. 4, md. 7, md. 22, md. 24, İlköğretim ve eğitim Kanunu md. 1, md. 2, md. 4, md. 9, İlköğretim Kurumları Yönetmeliği ve Milli Eğitim Bakanlığı Açık İlköğretim Okulu Yönetmeliğinde de benzer hükümler bulunmaktadır (TC Adalet Bakanlığı & UNICEF, 2009).

Bu konuda Birleşmiş Milletler çocuk Hakları Sözleşmesinin 28. maddesinde ilköğretimin herkes için zorunlu ve parasız olması, taraf devletlerin orta öğretim sistemlerinin genel olduğu kadar mesleki nitelikte de olması gerektiği belirtilmektedir. Sözleşmenin 29. maddesinin a bendinde taraf devletlerin, çocuk eğitiminde çocuğun kişiliğinin, zihinsel, bedensel yeteneklerinin gelişmesi amaçlarına yönelik eğitim vermelerinden söz edilmektedir (TC Adalet Bakanlığı & UNICEF, 2009).

Çocuğun ruhsal gelişimi ise, çocuğun bebekliğinden itibaren ihtiyaç duyduğu sevgi ve güven duyacağı koruyucu ortamı çocuğa sağlamaktır. Ana baba arasındaki ilişkinin de çocuğun ruhsal gelişiminde büyük önemi vardır. Eşlerin tartışmaları, kavgaları, şiddet kullanımları da çocuğun ruhsal gelişimini olumsuz etkilemektedir (Elçin Grassinger, 2009).

Veli, çocuğun zorunlu eğitimi almasından sonra onun yeteneklerini geliştirici, eğilim ve isteklerine uygun meslek (lise ve yüksek okul eğitimi) olanağı sağlayacaktır. Velinin bu görevini yerine getirmemesi halinde çocuğun velisine karşı kendisine meslek eğitimi verilmesini talep etme hakkı bulunmaktadır (Elçin Grassinger, 2009).

Çocuğun mecburi eğitimden sonra, eğilim ve isteklerine göre meslek eğitimi veya yüksek okul eğitimi alma hakkı, velinin çocuğa gerekli okul ve mesleki eğitim olanağı sağlanması, çocuğun o eğitim süreci sonunda meslek edinebilecek bir imkana kavuşması anlamına gelmektedir. Ancak, MK. md. 340 hükmü, velinin çocuğa mevcut tahsilinden sonra ikinci bir yüksek okul eğitimi ya da lisans üzeri eğitim almasını sağlama görevi yüklememektedir. İsviçre Federal Mahkemesi ikinci meslek eğitimi almayı talep hakkının, -ilk mesleki eğitim çocuğun eğilim ve yeteneklerine uygun ise- mevcut olmadığına karar vermiştir. Aynı kararda ayrıca ana babanın çocuğun bakım ve eğitim giderlerini karşılama görevlerinin, çocuğun ergin olmadan var olan eğilim ve yeteneklerine göre başlamış ve devam etmekte olduğu eğitim giderleri ile sınırlı olduğu belirtilmiştir. Bu nedenle çocuğun ergin olmasından sonra keşfettiği yeni eğilimlere göre başka eğitim imkanlarına başvurması durumunda artık ana babanın eğitim masraflarını karşılama görevi yoktur (TC Adalet Bakanlığı & UNICEF, 2009).

Çocuğun meslek eğitimi, lise, yüksek okul ve üniversite öğrenimiyle ilgili kararlarda ana baba ile çocuğun birlikte karar vermeleri en uygun çözümdür. Çocuğun almak istediği eğitim, gitmek istediği okul, yapmak istediği meslek eğitimine ilişkin olarak ortaya çıkacak uyuşmazlıklarda MK. md. 339/III hükmü gereği çocuğun niyet ve isteklerinin velisi tarafından dikkate alınması gerekmektedir. Zira çocuğu ileride hiç istemeden yapacağı bir meslek eğitimine zorlamak, onun bütün hayatını etkileyecek şekilde mutsuz kılacaktır. Aynı zamanda ana babanın çocuğun yeteneklerine aykırı olan mesleki eğitimi alması konusundaki

ısrarlı davranışları veya başlanmış bir eğitime geçerli bir neden olmaksızın ara verdirmeleri MK. md. 340 hükmüne aykırı olacaktır (TC Adalet Bakanlığı & UNICEF, 2009).

Ana baba ve çocuk arasında alacağı mesleki eğitim bakımından görüş farklılıkları ortaya çıkar ve bir uzlaşma sağlanamazsa çocuğun kendi geleceği ile ilgili olarak verdiği kararlara üstünlük tanınarak, çocuğun istek ve eğilimlerinin (çocuğun yararının), ana babanın isteklerinin önünde yer alacağı kabul edilmektedir. Sonuç olarak ayırtım gücüne sahip, ne istediğini bilecek ve bu konuda kendi iradesini oluşturabilecek düzeye gelmiş çocuğun, henüz ergin olmasa da, iradesine öncelik tanınmalıdır. Ancak çocuğun gerçekte kendi yetenek ve kapasitesini ölçmeden, çevre ve arkadaşlarının etkisi ile mesleki eğitimini belirlemesi onun yararını gerçekleştirmekten uzak ise çocuğun isteklerine sınır çizilmelidir (TC Adalet Bakanlığı & UNICEF, 2009).

Ana baba bedensel ve/veya zihinsel bakımdan eğitimleri için özel dikkat gerektiren çocuklarına, gereken özeni göstermek, onların bu özelliklerine uygun eğitimi almalarını sağlamakla yükümlüdürler. Ana baba, çocuktaki bedensel veya zihinsel eksikliği fark ettikleri zaman olabildiğince erken sürede harekete geçerek çocuğa uygun eğitim imkanlarını araştırıp bulmalıdırlar. Bedensel veya zihinsel özürlü çocuklara gerekli eğitim verildiği takdirde sosyal hayata uyum sağlamaları, kendi özelliklerine uygun meslekler edinebilmeleri mümkündür. Bununla birlikte ana babanın bu yükümlülüğü yerine getirebilmeleri açısından, ailenin yaşadığı çevrede kamusal veya özel kurumlarca özürlü çocuklara sunulabilen eğitim olanaklarının bulunması ve velinin ekonomik olarak bu eğitimi sağlayabilecek gücünün olması gereklidir (Elçin Grassinger, 2009).

BMÇHS md. 27/ b.1 hükmü gereği, her çocuğun zihinsel, ruhsal, ahlaki ve toplumsal gelişmesini sağlayacak yeterli bir hayat seviyesine sahip olma hakkı vardır. İkinci bentte ise, çocuğun gelişmesi için gerekli hayat şartlarının sağlanması sorumluluğu, sahip oldukları imkanlar ve mali güçleri çerçevesinde öncelikle çocuğun ana babasına verilmiştir (Elçin Grassinger, 2009).

BMÇHS md. 23’de “taraf devletler, özürlü çocukların özel bakımından yararlanma hakkını tanırlar ve eldeki kaynakların yeterliliği ölçüsünde ve yapılan başvuru üzerine, yardımdan yararlanabilecek durumda olan çocuğa ve onun bakımından sorumlu olanlara, çocuğun durumu ve ana babanın veya çocuğa bakanların içinde buldukları koşullara uygun düşecek yardımın yapılmasına teşvik ve taahhüt ederler” ifadesi yer almaktadır. Anayasamızın 42. ve 61. maddelerinde de devletin durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanlar için gerekli önlemleri alacağı belirtilmiştir (TC Adalet Bakanlığı & UNICEF, 2009).

Bu hükümlere uygun olarak, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu madde 9/b ve j’de korunmaya ve yardıma muhtaç çocukların korunması, bakımı, yetiştirilmesi için gerekli hizmetlerin yürütüleceği, özürülüler için gereken sosyal hizmet kuruluşlarının kurulup işletileceği hükmü yer alır. Aynı kanununun 25. maddesinde de özel eğitim gereken korunmaya muhtaç çocukların eğitimlerinin Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı resmi ve özel eğitim öğretim kurumlarında sağlanacağı belirtilmiştir. İlköğretim ve Eğitim Kanunu 12. maddesinde de “mecburi eğitim çağında buldukları halde zihnen, bedenen, ruhen ve sosyal bakımdan özürlü olan çocukların özel eğitim ve öğretim sağlanır” hükmü bulunmaktadır. Ayrıca Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname’de de özel eğitim ihtiyacındaki çocukların okul öncesi eğitimden itibaren gereken özel eğitimi alabilmelerine imkan tanınmaktadır. Ancak uygulamada bu yasal düzenlemelerde belirtilmiş ihtiyaçları karşılayacak sayıda ve tüm ülke geneline yaygınlaştırılmış eğitim kurumları bulunmamaktadır (TC Adalet Bakanlığı & UNICEF, 2009).

Bedensel veya zihinsel özürlü çocuklarda, çocuğun korunması bakımından velinin, çocuk henüz ergin olmadan önce, ergin olduktan sonra onu hukuken temsil edecek yasal temsilcinin tayini için gerekli işlemlere başlamaları uygun olacaktır (MK. md.419/II). Bu sayede çocuğun ergin olması ile kendine yasal temsilci ataması arasında geçecek süre içinde, bu kişinin menfaatlerinin korunması olanağı da sağlanacaktır (Elçin Grassinger, 2009).

Çocuğun MK. md. 340 kapsamında alacağı eğitimde onun eğilim ve yeteneklerinin yanı sıra velinin mali ve sosyal yaşam düzeyi de dikkate alınacaktır. Bu nedenle, çocuğun devlet okulunda yeteneklerine, bedensel ve zihinsel gelişimine uygun eğitim alamaması halinde,

velinin mali olanakları elverdiği takdirde özel okula yollanması gerekecektir (Elçin Grassinger, 2009).

Medeni Kanunumuzun 341. maddesi ana babanın çocuğun dini eğitimlerini belirleme hakkına sahip olduğunu belirtir. Buna göre, veli sıfatıyla ana baba çocuğun dini eğitim alıp almayacağına, alacaksa ne şekilde alacağına md.340/I yer alan ilkeler çerçevesinde kendileri karar vereceklerdir (TC Adalet Bakanlığı & UNICEF, 2009).

Dini eğitim verme, velayete bağlı bir hak olduğu için, çocuğun velisinden ayrılmış ve bir başka aile ya da kurumda yaşıyor olduğu durumlarda da, çocuğa dini eğitim verme hakkı sadece velide olacaktır. Dini eğitim verme hakkının, eşlerden sadece velayet hakkına sahip olanda kalması, özellikle eşlerin farklı dine veya mezhebe bağlı olmaları halinde önem kazanır. Bu konudaki genel görüş; velayet hakkına sahip olmayan eşin dine eğitim verme hakkının da ortandan kalkacağı yönünde iken, eşlerin farklı din veya mezhebe mensup olmaları halinde velayet hakkı olmayan ancak çocukla kişisel ilişki sürdürme hakkı devam eden eşin (veli sıfatını taşımayan anne veya baba) çocuğun ruhsal gelişimini tehdit etmediği sürece kendi dini veya mezhebinin koşulları ve fikirlerini çocuğa öğretmesinde bir sakınca olmadığı düşünülmektedir (Elçin Grassinger, 2009).

Dini eğitim konusundaki en önemli sorun çocuğun ruhsal gelişiminin tehlikeye girme ihtimalidir. Çocuğun kişiliğinde değişim yapan, onu çevresine ve topluma yabancılaştıran, kendisi gibi düşünmeyenlere düşmanca tavırlar geliştirmesine yol açan din eğitimi çocukla ilgili koruma önlemlerinin alınmasına, bu anlamda en ağır tedbir olan velayet hakkının kaldırılmasına dahi neden olabilir (Elçin Grassinger, 2009).

Çocuğun dinini değiştirme, çocuğun kişilik haklarına müdahale olacağından ayırtım gücü ölçüsünde onun rızası alınmadıkça mümkün olmayacaktır. Velinin çocuğa dini eğitim vermesi ile ilgili velayetten doğan haklarını sınırlayacak şekilde gerek birbirleriyle gerekse üçüncü kişilerle yapacakları her türlü anlaşma da geçersizdir (MK. md.341/II). Bu anlamda nişanlıların evlenmeden önce veya evlendikten sonra birbirlerine verdikleri taahhütler, boşanan eşlerin birbirlerine taahhütleri, ana babanın birinin ölümüne bağlı tasarrufla diğerini

belirli bir yükümlülük altına sokması hukuken geçerli değildir (TC Adalet Bakanlığı & UNICEF, 2009).

Velayet hakkını yürüten ana baba çocuğun üçüncü kişilerle olan işlemlerinde onun yasal temsilcisidirler (MK. md. 342/I). Velinin kanunen çocuk adına yapamayacağı işlemlerde ve ayırtım gücüne sahip olmayan çocuğun tamamen kişiye bağlı haklarını kullanmada temsil yetkisine sahip değildir. Bunun dışındaki işlemlerde çocuk adına onun yasal temsilcisi sıfatıyla hareket eder (TC Adalet Bakanlığı & UNICEF, 2009).

Çocuğun ayırtım gücü mevcut olduğu takdirde sınırlı ehliyetsiz durumdaki çocuğun fiil ehliyetinin genişlediği haller dışında, ana baba çocuğu borç altına sokacak işlemlere izin verme ya da bu işlemleri bizzat onun adına yapma şeklinde yerine getirebilirler. Velinin temsil yetkisi çocukla ilgili işlemler dışında çocukla ilgili davalarda da onu temsil etmesini kapsar (Elçin Grassinger, 2009).

Veli kanuni sınırlar içinde çocukla ilgili bütün işlemlerde çocuğun yasal temsilcisidir. Ancak veli temsil yetkisini kullanırken MK. md. 342/II hükmünü göz önünde bulunduracaktır. Buna göre; veli temsil hakkını yerine getirirken, velayet hakkının kullanılması ile ilgili md. 339 hükmü çerçevesinde hareket edecektir. Dolayısıyla veli çocuğu temsil ederken onun yararını ve menfaatini ön planda buldurmak ve md. 339/III uyarınca çocuğun olgunluğu ve idrak yeteneği ölçüsünde fikrini alarak hareket etmek zorundadır. Bu bakımdan velinin çocuk adına yapacağı bir işlemde çocuğun iradesinin önem taşıması, ancak çocuğun ya kendi fikrini oluşturma bilincine, zeka olgunluğuna sahip olamaması ya da buna sahip olmasında rağmen genel olarak işin içeriği ile ilgili isabetli bir öngörü oluşturamaması durumlarında mümkün olabilir (TC Adalet Bakanlığı & UNICEF, 2009).

Velinin temsil yetkisi; a) temsil yetkisinin kapsamının sınırını MK md. 342/I uyarınca çocuğun menfaatine uygun davranma çizdiğinden, velinin çocuğun menfaatine aykırı davranması durumunda, b) velinin çocuğu temsil hak ve yetkisi, velayet hakkına bağlı olduğu için velayet hakkının kaldırılmış olduğu ya da veli ile çocuğun menfaatlerinin çatıştığı (MK.

md. 345, md. 426/b.2) hallerde mevcut olmayacaktır (TC Adalet Bakanlığı & UNICEF, 2009).

Kural olarak ana baba velayet hakkını birlikte kullandıklarından, çocuğu temsil etme yetkisi her ikisine de aittir. Veli çocuğu temsil hak ve yetkisini kullanırken onun kişilik haklarına saygı gösterecektir. MK md. 23 çerçevesinde çocuğun hak ve fiil özgürlüklerini, manevi değerlerini, onurunu, yaşam ve bedensel bütünlüğünü, sağlığını, iktisadi geleceğini hukuka ve ahlaka aykırı olacak şekilde sınırlandıran anlaşmalar MK. md. 16/I gereği bizzat küçük tarafından ya da veli ya da kayyım aracılığı ile yapılırsa dahi BK. Md. 19-20 gereği geçerli olmayacaklardır. Bunun yanında çocuğun ayırtım gücü olduğu takdirde, velisinin onu temsilen yaptığı işlemlerde MK. md. 339/III uyarınca çocuğun görüşünü alması gereklidir (Elçin Grassinger, 2009).

Çocuğun velisinin izni ile yapabileceği ancak velinin izin vermediği durumlarda; velinin izin vermeme nedeninin keyfi ya da düşüncesiz bir davranışından kaynaklanıp kaynaklanmadığı, bu nedenle çocuğun menfaatine aykırı bir sonucun doğumuna neden olup olmadığının anlaşılmasından sonra, velinin temsil yetkisini kötüye kullandığı sonucuna varılır ise; MK. md. 2/II gereği kötüye kullanılan hak, hak sahibine koruma sağlamayacağından, izin vermemesine rağmen işlem izin varmış gibi geçerli ve bağlayıcı olacaktır. Bu nedenle velinin izin vermemiş sebebiyle kendisine başvuru hakim durumu çocuğun menfaatine gördüğü takdirde bizzat kendisi izin verebilecektir (TC Adalet Bakanlığı & UNICEF, 2009).

Velinin velayetten doğan bir başka yetkisi de, MK. md. 118, 126 hükümleri çerçevesinde çocuğun evlenme ve nişanlanmasında rıza göstermesidir. Ancak veli, çocuğun menfaatini dikkate almayıp, rızasını haksız yere vermektan kaçınırsa, md. 128 gereği mahkemeye başvurularak hakimin onayının alınması mümkün olabilecektir (TC Adalet Bakanlığı & UNICEF, 2009).

Kanunen ana baba sıfatına bağlı olarak gerçekleştirilecek hak ve görevler, velayet hakkına bağlı olmadıkları için, velayet hakkı kalkmış olsa da devam ederler. Örneğin; MK. md. 350/I “Velayetin kaldırılması halinde ana ve babanın çocuklarının bakım ve eğitim giderlerini

karşılama yükümlülükler devam eder.” ifadesi mevcuttur. Bu ifadeye göre, velayet hakkına sahip olmasa da ana baba, çocuğun bakımı, yetiştirilmesi ve eğitimi için öncelikli sorumluluk sahibi kişilerdir. Bu görev soy bağından kaynaklandığı için (MK. md. 327), velayet hakkından bağımsız olarak devam eder. Dolayısıyla velayet hakkına sahip olmasa da ana/baba, çocuğun bakım ve eğitim masraflarını MK. md. 328’deki sürenin sonuna kadar karşılama yükümlülüğündedirler (Elçin Grassinger, 2009).

Boşanma ve ayrılık davalarının yanında, koruma tedbirleri çerçevesinde ana babadan velayet hakkının kaldırılması sonucu çocuğa vasi atandığı hallerde de MK. md. 323 vd. Yer alan hükümler uygulama alanı bulacaklardır. Çocuk kendisine bırakılmış olan kişi veya kurum, çocuğun menfaatlerini tehlikeye düşürmediği sürece çocuğun ana babası ile görüşmesine, kişisel ilişki kurmasına izin verebilecektir (TC Adalet Bakanlığı & UNICEF, 2009).

Ana babanın velayet hakları ellerinden alınmış olsa bile, vesayet altına konulan çocuğun eğitim, evlenmesi gibi şahsını ilgilendiren konularda mümkün olduğunca ana babanın görüşlerinin dikkate alınmasının yanında çocuğa verilecek din eğitiminde vasinin, ana babanın dini görüşlerine ve eğilimlerine uygun davranması gerekmektedir (TC Adalet Bakanlığı & UNICEF, 2009).

Ana baba, çocuğun kanuni temsilcisi olan vasinin görevlerini gereği gibi yapmaması durumunda MK. md. 461/I gereği vesayet makamına karşı şikayette bulunma hakları da mevcuttur (Elçin Grassinger, 2009).

Medeni Kanunumuzun 354. maddesi gereği, ana baba kusurları nedeniyle velayet hakkını kaybetmedikleri sürece çocuğun mallarını kullanabilirler. Bu konudaki ilk kural, öncelikle çocuğun ihtiyaçlarının dikkate alınacağı, onun ihtiyaçlarının giderilmesinden sonra aile birliği için harcama yapılabileceğidir. Ana babanın kendi şahsi ihtiyaçları için çocuğun mallarını kullanma hakları yoktur. İkinci kural ise, ana baba ancak MK. md. 357-359 da belirtilen sınırlar çerçevesinde çocuğun serbest malları dışında kullanma hakkına sahip oldukları mallar bakımından bu haklarını kullanabilecekleridir (TC Adalet Bakanlığı & UNICEF, 2009).

Çocuğun mallarının kullanım hakkının ana ve/ veya babadan alınması için, kusurlu davranışlarının sonucu velayet hakkı ellerinden alınmış olmalıdır. Kullanmanın ne şekilde olacağı MK. md. 355 vd. Yer alan hükümlerle belirlenmiştir (Elçin Grassinger, 2009).

Kanunen pek çok hukuki işlemde çocuğun velisinin veya vasisinin rızası aranmaktadır. Ancak bazı hükümlerde veli sıfatından bağımsız olarak ana baba sıfatını taşımaları nedeniyle ana babadan velayet hakkı alınmış olsa da, çocuğun ana babası olan bu kişilerin çocukla ilgili işlemlerde onay vermeleri gerekli görülmüştür. Bu konudaki en önemli örnek çocuğun evlat edinilmesidir (Elçin Grassinger, 2009).

Evlat edinmede ana babanın, veli sıfatını taşıyıp taşımadığına bakmadan sadece ana baba olması nedeniyle rızaları aranmıştır (MK. md. 309). Bununla birlikte ana ve/veya babanın kim olduğu veya uzun zamandır nerede oturduğu bilinmiyorsa, ayırtım gücünden yoksun iseler, ana ve/ veya baba, küçüğe karşı göstermek zorunda oldukları özen yükümlülüğünü gereği gibi yerine getirmemişlerse ana ve/ veya babanın, çocuklarının evlat edinilmesinde rızaları aranmaz (TC Adalet Bakanlığı & UNICEF, 2009).

Velayet altında bulunmayan her küçüğe yasal temsilci olarak vasi atanır (MK md. 404). Vasi, velayet altındaki küçüğün kişiliği ve malvarlığı ile ilgili bütün menfaatlerini korumak ve hukuki işlemlerde onu temsil etmekle yükümlüdür (MK md. 403).

Vasinin atanması için küçüğün yerleşim yerindeki vesayet dairesi yani sulh mahkemesi görevli ve yetkilidir. Vasi olarak vesayet makamı bu görevi yapabilecek kişiyi tayin eder. Vasi olarak atanacak kişinin gerçek kişi olması gerekir, tüzel kişiler vasi olamazlar. Ayrıca vasinin ergin olması ve kısıtlanmamış olması da gereklidir (TC Adalet Bakanlığı & UNICEF, 2009).

Kanunen, kısıtlılar dışında kamu hizmetinden yasaklı olanların, haysiyetsiz hayat sürenlerin (tefecilik, kaçakçılık, dilencilik gibi), menfaati kendisine vasi atanacak kişi ile önemli ölçüde çatışanların, vasi atanacak kişi ile arasında husumet olanların, kendisine vasi atanacak kişinin

yerleşim yeri sulh ve asliye hukuk mahkemesi hakimlerinin vasi olmaları da kesin surette yasaklanmıştır (TC Adalet Bakanlığı & UNICEF, 2009).

Haklı sebepler engel olmadıkça, vasiliğe vesayet altına alınacak kişinin ana veya babasının gösterdiği kimse atanır (MK md. 415). Vasiliğe atananlar bu görevi kabul etmekle yükümlüdürler. Aile meclisine atanma halinde vasiliği kabul yükümlülüğü yoktur (MK md. 416).

Vasi olarak atanan kişi; altmış yaşını doldurmuş, bedensel özürlü veya sürekli hastalıkları sebebiyle bu görevi güçlükle yapabilecek durumda, dörtten çok çocuğun velisi, üzerinde vasilik görevi bulunan, cumhurbaşkanı, TBMM ve Bakanlar Kurulu üyesi, hakimlik ve savcılık mesleği mensubu ise; vasilikten kaçabilir (MK. md. 417).

Vasi vesayet altındaki küçüğün bakımı ve eğitimi için gereken önlemleri almakla yükümlüdür. Vesayet dairelerinin yetkilerine ilişkin hükümler saklı kalmak koşulu ile vasi bu konuda ana babanı yetkilerine sahiptir (MK. md. 445).

Çocukların bir kuruma yerleştirilmesine vasinin başvurusu üzerine vesayet makamı veya gecikmesinde sakınca bulunan hallerde vasi karar verir ve durumu derhal vesayet makamına bildirir (MK. md. 446). Velayet altında bulunan kişi görüşlerini oluşturma ve açıklama yeteneğine sahipse, vasi önemli işlerde karar vermeden önce olanak ölçüsünde, onun görüşlerini almakla yükümlüdür (MK. md. 450).

Vasi iki yıl için atanır. Ancak vesayet makamı bu süreyi her defasında ikişer yıl uzatabilir. Dört yıl sonunda vasi, vasilikten kaçınma hakkını kullanabilir (MK. md. 456). Küçük üzerinde vesayet onun ergin olmasıyla kendiliğinden sona erer. Erginliğe mahkemece karar verilmişse, mahkeme aynı zamanda küçüğün hangi tarihte ergin olacağını tespit ve ilan eder (MK. md. 470).

Vasi vesayeti altındaki küçüğün şahıs ve mal varlıklarının korunması için özen göstermek, onun bakım ve eğitimi için gerekli tüm tedbirleri almakla yükümlüdür. Vasi, küçüğün yasal temsilcisi olduğu için küçükle ilgili hukuki ilişkilerde küçüğü temsil eder. Ancak veliden farklı olarak kanun koyucu bazı işlemler bakımından (MK. md. 462 ve 463) vasinin onayı dışında vesayet ve denetim makamının da onayına gereksinim duymuştur. Yine veli, velayet hakkının icrasında kontrole tabi değil iken, vasi vesayet ve denetim makamının kontrolüne tabidir. Gerekiyorsa vasi hakkında şikayette bulunulabilir ve vasi görevden alınabilir (Elçin Grassinger, 2009).

Küçük vesayet altında ise ve ayırtım gücü yoksa, fiil ehliyeti bakımından tam ehliyetsizdir. Vesayet altındaki küçüğün ayırtım gücü varsa, fiil ehliyeti bakımından sınırlı ehliyetsizdir (Elçin Grassinger, 2009).

Bazı işlemlerin yapılması durumunda çocuğa sadece o işlemin icrası bakımından “kayyım” atanabilir. Kayyım, veli veya vasiden farklı olarak belli bir iş için, yasal temsilci ile küçük arasında menfaat çatışması olması veya yasal temsilcinin görevini yerine getirmesinde (geçici) bir engelin olması (hastalık, başka bir yerde bulunma vs.) ve işin yapılmasında aciliyet olması hallerinde atanır. Bunun dışında çocuğun ana babası lehine üçüncü kişilerle hukuki işlem sonucu borç altına girdiği ya da çocuğun velisi ile yaptığı hukuki işlem sonucu borç altına girecek olması durumlarında da bu işlemler için çocuğa kayyım ataması yapılır (TC Adalet Bakanlığı & UNICEF, 2009).

2.4. Çocuk Açısından Velayet

Velayet değerlendirilmelerinde çocuğun yaşı ve gelişimsel düzeyi açısından; ebeveynleri ve bakımını üstlenen diğer yakınları ile geliştirdiği bağ, dil ve dil dışı iletişim metotlarının gelişmişlik düzeyi, duyguların ifade edilişi, öz bakım becerilerinin gelişimi, empati ve sosyalizasyon gelişimi, zaman ve rutin kavramlarının gelişimi, ebeveynlerin ve ayrılığın algılanışı, benlik algısının ve ebeveynlerden ve bakımını üstlenen diğer kişilerden sağlıklı ayrılma sürecinin gelişimi gibi konular göz önüne alınmalıdır (Kelly & Lamb, 2000).

Gelişim sürecinde çocuğun yapabilmesi beklenen pek çok alan bulunmaktadır. Ebeveynlerden her birinin görevi çocuğun yaşına uygun gelişim basamağında yapabilmesi beklenen davranışı geliştirebilmesi için onu desteklemek ve cesaretlendirmektir (Gould & Martindale, 2009). Velayet değerlendirmelerinde uzmanlar çoğunlukla çocuğun yaşına uygun gelişim düzeyinde bulunup bulunmadığını, herhangi bir geri kalım söz konusu ise bu gecikmenin nasıl telafi edileceği ve hangi ebeveynin gelişim sürecinde daha olumlu katkı sağlayabileceğini değerlendirirler (Kelly & Lamb, 2000).

Literatürde boşanmanın çocuklar üzerindeki etkileri konusunda ayrışmalar söz konusudur (Rohrbaugh, 2008). Bazı araştırmacılar boşanmanın her halükarda çocukları olumsuz etkileyeceği görüşünü savunurken (Walterstein, Lewis, & Blakeslee, 2000), diğerleri Walterstein ve arkadaşlarını sadece klinik görüşmeleri değerlendirmeleri ve kontrol grubu oluşturmamaları konularında eleştirmektedirler. Çoklu değerlendirme yöntemlerinin kullanıldığı, klinik dışı boşanmış ve evli çiftlerden oluşan örneklemelerin yer aldığı araştırmalar çoğunlukla boşanan ebeveynlerle evli ebeveynler arasında yeterlik konusunda fark olmadığını, boşanmış ebeveynler tarafından yetiştirilen çocukların da birlikte yaşayan ebeveynler tarafından yetiştirilen çocuklarla aynı düzeyde psikolojik uyum gösterdiklerini kanıtlamaktadır (Hetherington, Bridges, & İnsabella, 1998; Hetherington, & Kelly, 2002; Kelly & Emery, 2003).

Tüm bu sonuçlara karşın boşanmış ailelerde yetişen çocukların birlikte yaşayan ebeveynler tarafından yetiştirilen çocuklara göre; akademik başarı, davranış problemleri, psikolojik uyum

benlik algısı ve özsaygı ve sosyal ilişkiler konularında sorun yaşama olasılıklarının daha yüksek olduğu ifade edilmektedir. Akademik başarı açısından boşanmış ebeveynlerin çocukları birlikte yaşayan ebeveynlerin çocuklarına oranla daha düşük notlar alma, başarı testlerinde daha düşük değerler elde etme ve okulu bırakma konularında 2-3 kat daha eğilimli; davranışsal olarak agresyon, sapkınlık şiddet, sigara içme ve okulu asma davranışları geliştirmeye; depresyon, intihar ve psikolojik yardım alma konularına daha yatkındırlar. Bu çocuklar daha düşük benlik algısı ve özsaygı gösterir, daha zayıf sosyal beceriler geliştirirken arkadaş ve romantik ilişkilerini de kapsayan güçlükler çekerler (Amato, 2005).

Bu sonuçlar çok küçük boyutlarda olabileceği gibi pek çok etken dolayısıyla boşanmanın çocuklar üzerindeki etkilerini tahmin etmek güçtür. Velayet konusunda değerlendirme yapan uzman için en doğru yaklaşım risk faktörlerini göz önüne alıp çocuğun bu etkilerden korunmasını sağlamaktır (Whiteside & Becker 2000).

Geçmiş bazı araştırmalar küçük çocukların anne-babalarının boşanmaları konusunda daha duyarlı oldukları yönünde, tekrarlanmamış, sonuçları olsa da her yaş dönemindeki çocuk için boşanmanın olumsuz sonuçları vardır (Rohrbaugh, 2008). Çocuklar genel olarak ayrılık esnasında (a) doğru/ yanlış nedir? (b) anne-babamı/ kendimi nasıl koruyabilirim? (c) bu durumun sorumlusu kim? (d) iyi olan ebeveynime mi kötü olana mı çektim? konularında endişe yaşarlar (Johnsten & Roseby, 1997).

Çocukların yaşları ve içinde buldukları gelişimsel basamak açısından ayrılık ve boşanmaya verilebilecek tepkiler değişim göstermektedir. Kelly ve Lamb doğumdan dokuz aya kadar çeşitli duygusal bağlar kurma ve temel güveni geliştirme aşamasında olan bebekler anne-babalarının boşanmaları karşısında korku ve endişe duyguları geliştirmekte, yeme ve uyku sorunları yaşamaktadırlar. Çocuğun bu döneminde boşanan anne-babalar çocukla haftada en az 3-4 kere olmak üzere sıklıkla görüşmeli, bu görüşmelerde bakım, beslenme, temizlenme ve uyku gibi ihtiyaçlarının karşılanmasının yanında oynama, rahatlatma, sarılma gibi sevgi davranışlarını çocuğa hissettirmelidirler. Ayrıca bu görüşmeler belli bir sistem ve rutin dahilinde olmalı, ebeveynler birbirleriyle çocuğun günlük alışkanlıkları ile ilgili konularda iletişim kurmalı ve çocuğun her iki evde de bu alışkanlıklar aynı rutinle uygulayabilmesini

sağlamalıdır. Dokuz- 18 ay arasındaki bebekler emekleme, ayakta durma, yürüme, basit kelime ve seslerle iletişim kurma, basit şekillerde duygularını ifade etme gibi davranış ve beceriler geliştirirken ayrılmaya 9 aya kadar olan bebeklerle aynı tepkileri verir ve ebeveynlerin çocuga davranışları da 9 aya kadar olan bebeklere davranıldığı şekillerde olmalıdır (Kelly & Lamb, 2000).

18- 36 ay arasında bulunan çocuklar bakımını üstlenen birden fazla kişiyle duygusal bağ oluşturabilir, farklı ebeveyn davranışlarına farklı tepkiler geliştirebilir. Bağımsızlık ve öz bakım becerilerini edinen bu çocuklar, daha karmaşık cümle kalıpları kullanmaya başlarlar. Bu gelişim öneminde bulunan çocuklar anne-babalarının ayrılığına karşı korku duygusu geliştirirler. Bu çocuklar değişime karşı tepki gösterir ve ebeveynler arasında yaşanan gerginlik, şiddet ve öfkeye karşı duyarlı olurlar. Boşanan çiftler bu yaş dönemindeki çocuklarına karşı tahmin edilebilir bir çizelge ve rutinle davranmalı, her ikisiyle de sık görüşmeler sağlanmalıdır. Bu yaş dönemindeki çocuklar ebeveynlerden birinden 2-3 gün ayrı kalabilirken her gün yapılan telefon görüşmeleri, ayrı bulunan ebeveynin resminin çocuğun odasında bulundurulması gibi yöntemlerle ebeveynlerle çocuk arasındaki güven ilişkisi sağlanmalıdır (Kelly & Lamb, 2000).

3- 5 yaş arası okul öncesi dönemdeki çocuklar kendilerini evrenin merkezi zannederler, dürtüsel olarak hareket ederler. Somut düşünce kalıpları geliştiren bu çocuklar hayali korku nesnelere yaratıp ortaya çıkan korku duygusuyla baş etmede güçlük yaşayarak kabuslar görebilirler. Bu dönem çocukları anne-babalarının boşanmasından kendilerini sorumlu tutabilir, ebeveynlerinin duymak istediğini düşündükleri şeyleri söyleyebilir, yaşadıkları terk edilme korkusu nedeniyle alıştıkları bakıcıları yanlarında değilken korku ve endişe yaşayabilirler. Bu nedenle bir ebeveyninden diğerine gidiş-geliş sırasında hayal kırıklığı yaşayabilirler ve gerileyen davranışlar gösterebilirler. Bu dönem çocuklarının ebeveynleri çocuklarına karşı davranışlarında tutarlılık ve tahmin edilebilirlik göstermeli, yaşlarıyla zaman geçirmelerini, yanlarında kendileri olmadan sağlamalıdır (Kelly & Lamb, 2000).

6- 9 yaş arasında erken okul döneminde bulunan çocuklar; arkadaş ilişkileri içinde özsaygı ve empati duygusu ile doğru/ yanlış algısı ve zaman ve düzen kavramlarında anlayış geliştirirler.

Bu yaş dönemindeki çocuklar anne-babalarının boşanmasını, çoğul ayrılıklar, değişik eğitim davranışları ve iki ayrı konut olarak algılarlar, sadakat çatışması ile ayrı bulunan ebeveynlere yönelik özlem ve onun hakkında endişe yaşarlar. Bu gelişim döneminde çocuğu bulunan ebeveynlerin her ikisi de çocukla sıklıkla görüşmeli ama hafta içi/hafta sonu ayrımı ile ikisi arasındaki geçişleri en aza indirmelidirler. Çocuğun yanında bulunmayan ebeveyn ile görüşmeleri mahremiyet çerçevesinde yapabilmeleri sağlanmalıdır, çocuğun ev dışı sosyal aktiviteleri ve ilişkileri desteklenmeli, her ebeveynle birlikte olacağı zaman haftanın aynı günü olarak düzenlenmelidir (Kelly & Lamb, 2000).

10- 12 yaş arasında okul çağında bulunan çocuklar zaman ve planlama konularında daha derin bir anlayış geliştirir, farklı ebeveynlerin farklı değer ve kurallarını anlar, insanları tamamen iyi/tamamen kötü olarak algılarlar. Ayrılığı yorumlarken ebeveynlerinden birini “iyi”, diğerini “kötü” olarak tanımlama eğilimi gösterebilirler de kurullarla uyumlu davranırlar. Ebeveynler 6- 9 yaş arasındaki çocuklara uygulanan yöntemle görüşmelerini sürdürdükleri takdirde farklı eğitim davranışları göstermeleri sorun yaratmaz ancak çocuğun bağımsızlığının desteklenmesi ve tercihlerine saygı gösterilmesi –son sözü ebeveynin söylemesi koşuluyla- gelişimsel açıdan önemlidir (Kelly & Lamb, 2000).

13- 15 yaş arasında erken ergenlik döneminde bulunan çocuklarda aileden bağımsızlık düşüncesi artar, ayrı bir benlik algısı geliştirirler. Bu gelişim düzeyinde bulunan çocuklarda gelişmekte olan ancak tutarsız karar verme becerileri oluşur, çevrelerindeki insanları karmaşık, soyut, sabit karakterler olarak algılar, duygusal tepkilerinin nedenlerini anlarlar. Ebeveynler bu yaş dönemindeki çocukların gelişen bağımsızlık duygusunu, temel yapıların devamı ve her ikisi ile de görüşülmesi sağlayarak desteklemeli, çocukları ev dışı aktivite ve ilişkiler konusunda cesaretlendirmeli, görüşme zamanları birebir çocukla konuşularak belirlenmeli, ebeveynlerden birinin evi “çocuğun evi” olarak kabul edilmelidir (Kelly & Lamb, 2000).

16- 18 yaş arası geç ergenlik döneminde bulunan çocuklar kademeli olarak ebeveynlerinden ayrılır, bireysel kimlik geliştirirler. Bu yaş dönemindeki çocuklar arkadaş, okul ve toplum baskısı sonucu öz yönergeler geliştirir, ilişkilerde duygusallık ve cinsellik konularında anlayış

edinirler. Bu dönem çocukları anne-babalarının ayrılığında onlara bakmak zorunda kalacakları endişesi ve aşk ilişkilerine karşı korku ve karmaşa yaşarlar. Bu dönemde ebeveynler yaşa uygun kontrolleri sağlarken esnek olmalı, yetişkin-çocuk ilişkisi korunmak suretiyle çocukla planlar paylaşılıp ona da danışılmalıdır. Özellikle kurallar konusunda ebeveynler birbirleriyle iletişimlerini korumalıdır (Kelly & Lamb, 2000).

Çocukların cinsiyetine göre boşanmaya verilen tepkileri ve boşanma sonrası gösterdikleri psikolojik uyum incelendiğinde erkek çocukların daha fazla güçlük yaşadıkları, özellikle annelerine yönelik öfkelerinin daha fazla olduğu, zorlayıcı anne-oğul ilişkileri geliştirdikleri bulunmuş; erkek çocukların kız çocuklara göre daha fazla babalarıyla zaman geçirmelerinin buna sebep olduğu tartışılmaktadır (Hetherington & Kelly, 2002). Bununla birlikte kız ve erkek çocuklar arasında babayla şahsi ilişki kurma ve yum değişkenleri açısından anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Bu durum cinsiyet ile yaş, çocuğun her iki ebeveynle de olan ilişkisinin kalitesi ve ebeveynler arası çatışmanın düzeyi arasındaki ilişkiye (interaction) bağlanmaktadır (Rohrbaugh, 2008).

İrk, etnik köken ve kültürel geçmişin çocukların boşanma ve ayrılığa verdikleri tepkiyi ne şekilde etkilediği konusunda fazla araştırma bulunmamakla birlikte yalnız anne ile yaşayan çocukların düşük akademik başarı gösterme oranlarının siyahlarda beyazlara göre daha az olduğu ve özellikle siyah kız çocukları için üvey babanın beyazlara göre daha faydalı olduğu belirtilmektedir (Rohrbaugh, 2008).

Ayrılığa neden olan olaylar da genellikle çocuk için üzüntü verici olabilir, özellikle ebeveynin evlilik dışı ilişkiler yaşaması, ekonomik çöküş veya ebeveynlerden birinin ya da her ikisinin genel olarak ihanet algısı çocukların ayrılık sonrası gösterecekleri uyuma büyük ölçüde zarar verir. Eşlerden birinin aniden evden ayrılması ve çocuğun evden uzaklaşan ebeveynle anne-babası arasında anlaşma sağlanana kadar görüşmemesi onun için yıpratıcı olmaktadır. Ayrıca ayrılma sonrası çocuğun ebeveynlerinin ayrığı ile baş ederken, iki ev arasındaki gidiş-geliş sırasında ödevlerini ve özel eşyalarını yanında götürmeyi, her iki evdeki farklı program, atmosfer ve kurallara uyum sağlamayı öğrenmesi gerekecektir (Whiteside & Becker, 2000).

Bunların dışında boşanma sonrası ebeveynlerin ekonomik durumlarında da düşüş yaşanması olasıdır. Bu durum çoğunlukla sosyal aktivitelere katılımını kısıtlamanın yanında kimi zaman velayeti üstlenen ebeveynin çocuğun temel ihtiyaçlarını karşılamakta güçlük çekmesine de yol açabilmektedir (White & Rogers, 2000).

Kardeşlerin varlığı boşanma sonrası destekleyici algılanırken bu durum sadece kardeşlerin %10'unda yaşanmaktadır. Ayrılma/boşanma sonrası ebeveynlerin yaşadıkları duygusal değişimler, stres ve geri çekilme çocukların anne-baba ilgisi için rekabete girmelerine yol açar. Özellikle erkek kardeşler arasında yaşanan rekabet tartışma, aşağılama ve fiziksel kavgalara yol açarken, yetişkinliklerinde de devam etme eğilimi gösterir (Hetherington & Kelly, 2002).

Bunlarla birlikte ebeveynlerinin ayrılma/boşanmaları sonrası çocuklar yakın arkadaşları, komşuları, akrabaları ve hatta velayeti alamamış ebeveyn ile bağlantılarını yitirebilirler. Özellikle velayeti alamayan ebeveynin baba olması durumlarında baba ile çocuk arasındaki bağın sıklıkla koptuğu bunun da çocuk için yıpratıcı olduğu belirtilmektedir (Amato, 2005). Bu kayıp özellikle 6 yaşa kadar olan çocuklarda düşük psikolojik uyuma neden olmaktadır (Pruett ve ark., 2003). Velayeti almayan ebeveynler açısından annelerin babalara göre çocukla ilişkilerini daha uzun süre sürdürdükleri, çocukla daha fazla iletişim kurup onun aktivitelerine katılım ve destekleme konusunda daha istekli oldukları ifade edilmektedir (Gunnoe & Hetherington, 2004).

Bunlar dışında boşanma sonrası çocuğun uyumunda okul çevresi, kolay geçinilebilen, akıllı bir karakterde olması veya olmaması ve anne-babasının boşanma öncesi veya sonrası geliştirmesi muhtemel psikolojik rahatsızlıkları ve madde kullanımı da etkindir (Hetherington & Kelly, 2002).

Velayet konusunda değerlendirme yapılırken çocuğun görüşü Melton ve arkadaşları gibi araştırmacılar tarafından çocuğun yüksek yararının göz edilmesinde önemli bir faktör olarak değerlendirilirken (Melton, Petrila, Poythress & Slobagin, 1997), Ackerman özellikle küçük yaştaki çocukların bu tarz sorular karşısında yaşlarına uygun olmayan bir güç duygusu içine

girdiklerine, ebeveynlerinin kural ve yasaklarına uymalarına gerek olmadığı düşüncesi geliştirdiklerine dikkat çekmektedir. Ayrıca çocuk bu tarz bir soru karşısında kendini anne-babası arasındaki çatışmanın içine girmiş, onlar arasında “seçim” yapmak zorunda kalmış hissedebilir (Ackerman, 2006). Bununla birlikte özellikle ergenlik dönemindeki çocuklar anne-babalarının boşanmaları sonrasındaki düzenlemelerde yer aldıklarında bu düzenlemeleri daha adil bulmakta, kurallara uymaya daha eğilimli olmaktadır (Parkinson, Dashmore & Single, 2005). Bu araştırmalar doğrultusunda çocuğun görüşü alınırken yaşı, gelişimsel düzeyi ve ihtiyaçları değerlendirilmelidir (Rohrbaugh, 2008).

2.5. Ebeveyn ve Ailevi Özelliklere Göre Velayet

2.5.1. Anne-Baba Arasındaki Çatışma

Boşanma öncesi ve sonrası anne-baba arasında yaşanan çatışma ve düşmanlık çocukların boşanma sonrası psikolojik uyumu açısından olumsuz sonuçlar doğurmaktadır (Goodman ve ark., 2004). Goodman ve arkadaşları ebeveynlerin yaşadıkları çatışmaları 3 tür olarak tanımlamışlardır.

- (1) Yasal Çatışma: Boşanma davası devam ederken verilen ara kararlara itiraz etme ve uyulmayan kararların yasal zorlayıcılığına tepki verme nedeniyle ortaya çıkar. Mantıken uzayan dava sürecinin çocuğun uyum becerileri üzerinde olumsuz etkisi bulunması beklenirken bu konuda yeterli bilimsel çalışma bulunmamaktadır (Rohrbaugh, 2008).
- (2) Tutumsal Çatışma: ebeveynlerin birbirlerine yönelik öfke, düşmanlık ve olumsuz duygulanımlarını ifade eden bu çatışma türünün çocuğun uyumu açısından anlamlı bir prediktör olmadığı bulunmuştur.
- (3) Kişisel Çatışma: sözel ve fiziksel şiddet ile tarafların birbirlerine yönelik küfür ve hakaretlerini içerir. Çatışma türleri arasında çocuk üzerindeki etkileri en fazla çalışılmış olan kişisel çatışmanın çocuğun duygusal, sosyal ve bilişsel uyumluluğunu büyük ölçüde olumsuz etkilediği anlaşılmıştır (Goodman ve ark. 2004).

Goodman ve arkadaşları; ebeveynler arasında yaşanan yoğun kişisel çatışmanın verimli ebeveyn davranışlarının gerilemesine, anne-babanın madde kullanımı ve psikolojik rahatsızlıklar geliştirmesinde etkili olduğu görüşünü savunarak bu durumun çocuğun uyum becerilerini olumsuz etkilediğini iddia etmektedirler (2004).

Ayrıca evlilik içi çatışma ebeveynlerin boşanma ve ayrılıkla baş etme becerilerini de olumsuz olarak etkilemektedir. Ebeveynler arasında yaşanan yoğun çatışma, çocuğun birbirlerine mesajlar iletme gibi yöntemlerle çatışmanın ortasına çekilmesiyle çocuk için daha da olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Ebeveynlerin bu tavrın içine girmemeleri halinde yoğun çatışma içinde bulunan ailelerin çocukları ile düşük çatışma yaşanan ailelerin çocukları uyum açısından anlamlı farklılıklar göstermezler. Çocuğun anne-babası arasında yaşanan çatışmayı anlaması da bu çatışmadan etkilenme düzeyini azaltır. Ancak aralarında yüksek çatışma

yaşanan ebeveynler genellikle çocuğu -çatışmanın içine çekerken ona çatışma hakkında net bilgiler vermekten uzak tavırlar gösterirler (Rohrbaugh, 2008).

Joneston ve Roseby yoğun çatışma içinde bulunan ebeveynleri; duygusal olarak kendi ihtiyaçlarına odaklanan, çocuğu bağımsız bir birey olarak farklı ihtiyaçlara sahip olduğunu algılamakta güçlük çeken, kayıp, öfke, ihanet ve terkedilme duyguları içinde, çevrelerindeki insanlara karşı güvensiz, düşük iletişim, sorun çözme ve ana-babalık becerileri içinde, diğer ebeveynle sözel tartışmalar, sözel ve/ya fiziksel şiddet, çelişkili ebeveyn-çocuk ilişkileri geliştiren aileler olarak tanımlamışlardır. Yoğun çatışma içinde bulunan ebeveynler çocuk hakkında dahi birlikte hareket edebilme becerisinden yoksundurlar. Bununla birlikte bu anne-babalar yasal açıdan kışkırtıcı davranır, aile fertlerini, arkadaşlarını, bu “savaşa” dahil eder, çocuğun karşı tarafla iletişim ve ilişkisini engelleme çabası güderler (Joneston & Roseby, 1997)

Anne-baba arasındaki çatışma çocukların diğer çocuklara göre daha fazla öfke, endişe ve korku tepkileri vermelerinde etkindir (Ballard, Cummings & Larkin, 1993; Cummings, Zahn-Waxler & Radke-Yarrow, 1981; Davies & Cummings, 1998; O'Brien, Mangolin, John & Krueger, 1991). Çatışmalı ve/ya şiddetin yaşandığı evlerde süregelen stres düzeyi bu tepkisel davranışların artmasına neden olmaktadır (Gould & Martindale, 2009). Çevrede bulunan, yüksek düzeyde çatışma ve fiziksel şiddet gibi, sürekli veya tekrarlayan stres kaynakları bu tepkisel davranışlarda tam bir iyileşme sağlanmasını da engellemektedir (Perry & Pollard, 1998).

Anne-baba arasında çatışma yaşanan evlerde büyüyen çocuklar duygusal gelişimleri açısından da yaşlılarından geri bir düzey gösterir, kendilerinin ve çevrelerinde bulunan insanların duygularını anlayıp bunları ifade etmede güçlük yaşarlar (Camras ve ark., 1988, Dunn & Brown, 1994). Bu durum ev içinde duygularla ilgili paylaşım ve sohbetlerin kısıtlı olmasına bağlanmaktadır (Dunn & Brown, 1994).

Velayet ve şahsi münasebet davalarında değerlendirme yapılırken, uzmanlar çocuğun psikolojik uyumu açısından olumsuz sonuçlar doğurabilecek anne-baba arasındaki çatışmayı dikkatli incelemeyizler. Çatışma incelenirken çatışmanın türü (yasal/ tutumsal/ kişisel çatışma) dışında çatışmanın çocuğun eğitimi, dini yönelimi, sağlığı gibi tek bir konuda veya

çocuğun velayeti ile ilgili her konuda olup olmadığı şeklinde tanımlanan çatışmanın alanı, çatışmanın ne zaman, hangi konuda başladığını içeren çatışmanın zamanı, çatışmanın kime, ne şekilde fayda sağladığı ve çatışmayı körükleyen faktörlerin ne olduğu şeklindeki çatışma fonksiyonu, çatışmanın düzeyi ve tarafların çatışmayı ve sebebini nasıl algıladığını içeren çatışmanın algılanışı boyutlarının da göz önünde tutulması gerekir (Goodman ve ark., 2004).

2.5.2. Ebeveyn Davranışları

Araştırmalara göre, boşanan/ayrılan ebeveynlerin çocuklarına yönelik gösterdikleri, sıcaklık, duygusal destek, doğru yönlendirme, güvenilir disiplin ve çocuğun yaşına uygun disiplin çocuğun boşanma sonrası göstereceği psikolojik uyumu olumlu etkilerken, ilgisiz davranışlar sergileyen, çocuklarına yeterli destekleme de bulunmayan, sert bir disiplin uygulayan ebeveynlerin çocuklarının psikolojik uyum açısından olumsuz sonuçlarla karşılaşma riskleri daha fazladır (Patterson & Fisher, 2002).

Ana-babalığın bir başka boyutu da anne-babanın birlikte hareket edebilme becerisidir. Hetherington ve Kelly bu açıdan ebeveynleri 3'e ayırmışlardır. Onlara göre ayrılmanın hemen sonrasında en sık rastlanan biçim olan “çatışmalı ebeveynlik”te anne-baba birbirlerine karşı öfkeli ve düşmanca davranıp çocuğun önünde sözlü tartışmalara girmekten kaçınmazlar. Bu durum çocuk ve ebeveynler açısından strese yol açtığı halde anne-baba kendi ve öfke ve düşmanlıklarını haklı görme ve bunu çözmek için herhangi bir çaba da bulunmama eğilimi gösterirler. Boşanma sonrası çocuğun psikolojik uyumu açısından en olumsuz etki bu tür davranan ebeveynlerin çocuklarında rastlanır (Hetherington & Kelly, 2002).

Çocukların boşanma sonrası psikolojik uyumu bakımından en olumlu sonuçlar doğuran ebeveyn ilişkisi olan “birlikte hareket etme” durumunda anne-baba çocuğun ihtiyaçlarını ön planda tutarak çocuğun sorunlarının çözümünde birlikte hareket eder, ev içi kurallar konusunda ortak tavır takınırlar (Hetherington & Kelly, 2002).

Hetherington ve Kelly “paralel hareket etme” durumundaki ebeveynler birbirlerine müdahale etmeksizin, birlikte hareket etmeye çalışmazlar. Uygulamada en kolay ve en sık rastlanan ebeveyn ilişkisi “paralel hareket etme”dir. Paralel davranan ebeveynlerin çocukları psikolojik uyum açısından “birlikte hareket” eden ebeveynlerin çocukları kadar olumlu olamazlar da çoğunlukla kolay uyum sağlarlar. Bu ebeveyn ilişkisinin temel problemi anne-baba arasındaki iletişimin kopukluğudur. Bu iletişim kopukluğu da özellikle ilerleyen yaşlarda çocuğun gözetim ve yönlendirilmesinde sorunlar yaşanmasına neden olur (Hetherington & Kelly, 2002).

2.5.3. Üvey Ebeveynler

Boşanmaların ardından ebeveynler sıklıkla yeni ilişkilere girip yeni evlilikler yapmaktadır (Kelly & Emery, 2003). Bu yeni aile çocuk için çoğunlukla taşınma zorunluluğunun oluşabilmesi, üvey ebeveyn ile kurulması muhtemel gergin ilişki, üvey ebeveyni kıskanması gibi nedenlerle risk faktörü olarak görülmektedir (Dunn, 2004). Ancak araştırmalar bu durumun çocuğun psikolojik uyumu açısından nasıl bir etki yaratacağının çocuk ile anne-baba, çocuk ile üvey ebeveyn ve üvey kardeşler arasında kurulan ilişkinin kalitesi ile belirlendiğini belirtmektedir. Sıcak, tutarlı ve destekleyici ilişkiler kurulması halinde üvey ebeveynin varlığı çocuk için duygusal ve sosyal destek vermesi açısından olumlu sonuçlar doğurmaktadır (Nicholson ve ark., 2002).

Çocuğun gelişim süreci ve psikolojik uyumunun çevresi ile kurduğu ilişkilerden etkilendiği göz önüne alındığında çocuğun çevresinin durumu ve bu çevrede kurduğu ilişkilerin kalitesi velayet konusunda değerlendirme yapacak uzman tarafından iyi incelenmeli ve bu çevrede çocuğu olumsuz etkileyebilecek risk faktörleri ile olumlu katkı sağlayacak faktörler tanımlanmalıdır (Gould & Martindale, 2009). Bu nedenle velayet değerlendirmelerinde çocuk ile olası ve var olan üvey ebeveyn ilişkisinin incelenmesi önemlidir (Kelly & Emery 2003).

2.5.4. Aile İçi Şiddet

Aile içi şiddet eşlerden birinin karşısındakini kontrol etme, baskın olma, aşağılama durumu olup; fiziksel, cinsel, ekonomik ve psikolojik sömürü yoluyla gerçekleşir. Aile içi şiddet durumlarında uygulanan şiddetin sıklık ve ciddiyeti zaman içinde yükselen bir ivme izlemekte olup, boşanmaların da en önemli nedenlerinden biridir (Jaffe, Lemon & Poisson, 2003).

Aile içi şiddet; kurbanın ve çocuğun güvenliği ve sağlığı gibi konularda ciddi endişeler yaratması, yaşanan şiddete tanık olan çocuğun davranış problemleri ve psikolojik sorunlar geliştirmesi, bu ortamda bulunan çocuğun istismara maruz kalma riskinin artması ve ebeveynlerin çocuğa yönelik görev ve sorumlulukları konusunda işbirliği yapma olasılığının zayıflaması gibi olumsuzluklar yaratmaktadır (Bowl & Boxer, 2003).

Çocukların eşler arasında yaşanan şiddete maruz kalması pek çok şekilde gerçekleşebilir. Çocuklar anne-babaları arasında yaşanan şiddete görsel olarak tanık olabilirler. Bunun dışında yaşanan şiddeti görmeseler de tartışmaları duyabilirler, yaşanan şiddeti izlemeye zorlanabilirler, tartışmanın tesadüfen ortasında kalabilir, şiddet için araç olarak kullanılabilirler. Bunlar dışında zaman zaman şiddet uygulamaya da zorlanabilirler (Faller, 2003).

Anne-babaları arasındaki şiddete görsel olarak tanık olmasalar da çocuklar ebeveynlerin çoğunlukla farkında olmamasına rağmen, anne-babaları arasındaki yaralama ve öldürme tehditlerine, birbirlerine yönelik sözel saldırılarına, odanın içinde oradan oraya fırlatılan eşyaların seslerine “kulak misafiri” olarak da ev içindeki şiddete tanık olmaktadır. Bunların hiç birine tanık olmamaları halinde dahi annenin yaşadığı stres yoluyla da yaşanan şiddetten etkilenebilirler (Morrill ve ark., 2005).

Aile içi şiddetin yaşandığı ev ortamlarında büyüyen çocuklar pek çok açıdan zarar görebilirler. Araya girmek veya annelerini korumak isterken annelerinin şiddet gördüğü esnada kaza sonucu fiziksel zarar görebilecekleri gibi doğrudan şiddete de maruz kalabilirler

(Powell & Murray, 2008). Amerikan Psikoloji Birliği (APA); eşe y6nelik Şiddet ile çocuğun fiziksel istismarı arasında bağ olduğunu vurgulamaktadır (APA, 1996). Pek çok araştırma eşine Şiddet uygulayan babanın çocuklarına da Şiddet uyguladığını g6stermektedir (Morrill, Dai, Dunn, Sang & Smith, 2005; Saunders, 1994; Shetty & Edleson, 2005, vb.). Morrill ve arkadaşlarına g6re; eşine Şiddet uygulayan baba ile yaşayan kız çocuklarının babalarının cinsel istismarına uğramaları olasılığı, Şiddet yaŐanmayan ortamlardaki çocuklara g6re daha fazladır (Morrill ve ark., 2005).

Aile içi Şiddetin yaşandığı ortamda b6y6yen çocuklar fiziksel zararların dışında; agresyon, 6fke n6betleri, kavgacılık gibi dıŐa vurulmuŐ tepkiler, depresyon, anksiyete, travma sonrası stres bozukluğu, intihar eğilimi, korku ve fobiler, tikler alt ıslatma gibi ie d6n6k problemler, bilişsel ve/veya akademik yetersizlikler, d6Őuk sosyal beceriler ve d6Őuk 6z benlik saygısı g6stermeye diğer çocuklara g6re daha fazla yatkındırlar. Bunlar dışında bu ortamlarda yaşayan çocuklar duyma, konuşma ve 6đrenme g6l6kleri yaŐayabilmekte, ergenlik d6neminde alkol ve madde k6t6ye kullanımı geliŐtirebilmekte (Morrill ve ark. 2005), sosyal yaŐamlarında karŐılarındaki kişinin duygu ve d6Ő6ncelerini anlamakta g6l6k çekebilmekte, karşılaştıkları çatıŐmaların 6z6m6nde Şiddeti bir y6ntem olarak kullanabilmektedirler (Pulido & Gupta, 2002). Şiddet yaşanan aile ortamında b6y6yen çocukların bu tanıklıkları nedeniyle yaşayabilecekleri duygusal zararlar yaşları, cinsiyetleri buldukları gelişim basamağı ve Şiddetin yaŐanma sıklığı gibi pek çok fakt6rden etkilenir (Powell & Murray, 2008).

Çocukluk d6neminde maruz kalınan veya tanık olunan aile içi Şiddet, Şiddet ve suç unsuru içeren davranışlar içine girme, travma sonrası stres bozukluğu semptomları g6sterme, sosyal ve iş yaşamında uyum sorunları, gereksiz ve aşırı agresif veya uysal tepkiler verme gibi sorunlarla yetiŐkinlik d6neminde de yansır. Bununla birlikte bu ortamda b6y6yen kişiler sıklıkla kendi ilişkilerinde de Şiddet uygulayan veya Şiddete maruz kalan olma eğilimi g6stermektedirler (Pulido & Gupta, 2002).

Pek çok 6lkede yasalar gereğince hakimler aile içi Şiddeti boşanma sonrası velayet ve g6r6Őme konularında yapılacak d6zenlemelerde 6nemli bir etken olarak ele alma durumunda bırakır (Jaffe & Crooks, 2004). Boşanma sonrası velayet ve g6r6Őme konularında yapılacak

düzenlemeler aile içi şiddete maruz kalan eşin ve çocukların gelecekteki sağlık ve güvenlik durumlarını büyük ölçüde etkilemekte olup, onların güvenliğinin sağlanması önceliklidir (Kernic ve ark., 2005).

Velayet konusunda değerlendirme yapılırken şiddet uygulayan tarafın çocuk için yaratması muhtemel zarar göz önüne alınmalıdır. Şiddet gören eşin kendisine şiddet uygulayan eşi ile ayrılma sürecinde görüşmeye zorlanması, paylaşımlı velayet durumu, güvenliği açısından tehlike doğurabilir. Fiziksel şiddetin varlığına dair yeterli kanıtın bulunduğu durumlarda çocuğun şiddet uygulayan taraf ile birlikte yaşaması, uygunsuz bir rol-model olabileceği, eşine yönelik uyguladığı şiddetin çocuğa da yönelmesi ihtimali değerlendirilerek çocuk için en az zararlı seçenek göz önüne alınmalı, şiddete uğrayan eşin ve çocuğun güvenliğinin güvence altına alınması sonrası karşı tarafa çocukla görüşme hakkı verilmelidir. Bu gereken durumlarda uzman eşliğinde görüşme de olabilir (Jaffe & Crooks, 2004).

Aile içi şiddetin söz konusu olduğu vakalarda değerlendirme yapmak şiddetin mağdur üzerinde yaratacağı psikolojik problemler nedeniyle şiddet uygulayan kişinin daha iyi bir ebeveyn gibi görünmesine neden olması, şiddet gören annelerin çocuklarına şiddet uygulamaları durumlarına sıklıkla rastlanması gibi nedenlerle daha da karmaşık bir hal almaktadır (Saunders, 1994).

Bunlarla birlikte şiddet nedeniyle babalarından ayrılan çocuklar babalarıyla karmaşık ve sıkıntılı bir ilişki geliştirirler. Şiddetin yanlış olduğu düşüncesi ile babalarına zarar vermek, onlarla tartışmak ile sevmek ve bağlanmak arasında kalırlar. Özellikle okul öncesi dönemde bulunan çocuklar babalarıyla tekrar birlikte yaşama isteği geliştirebilir, bir yandan babalarından korkarken diğer yandan onları tanıma arzusu güdebilirler. Tüm bu karmaşık duygulanım annelerine babalarını ondan ayırmaları nedeniyle öfke duymalarına neden olabilir (Smith-Stover ve ark., 2003).

Çocukların babaları hakkındaki algıları onları ne sıklıkla gördüklerine göre değişim gösterebilir. Örneğin babalarıyla çok seyrek görüşebilen veya iletişimlerini tamamen yitiren çocuklar şiddete yönelik anıları bastırarak babalarını idealize edebilir, annelerini babalarının

yokluğu nedeniyle suçlayabilirler. Periyodik aralıklarla babalarıyla görüşebilen çocuklar ise babalarını kahramanlaştırmadıkları gibi onlar hakkında daha gerçekçi algılar geliştirebilirler. Ayrıca babaları ile düzenli bir şekilde görüşebilen çocuklar anneleri ile de daha olumlu bir ilişki geliştirirler (Smith-Stover ve ark., 2003).

2.5.6. Madde Kullanımı ve Psikolojik Problemler

DSM-IV-TR'ye göre madde kullanımı ile ilgili bozukluklar (a) madde bağımlılığı (b) madde kötüye kullanımı olarak 2'ye ayrılmıştır.

Madde Bağımlılığı, istenen etkinin sağlanması için artmış veya eşit miktarda madde kullanmaya tolerans, kullanılan maddeye özgü yoksunluk sendromu gelişimi veya bu semptomlardan kaçınmak için aynı veya benzer maddenin kullanımı, düşünüldüğünden daha yüksek miktarda veya daha uzun bir dönem içinde madde kullanımı, madde kullanımı azaltmak veya bırakmak için sürekli bir istek veya boşa çıkan çabalar, maddeyi elde etmek, kullanmak ya da maddenin etkilerinden kurtulmak için çok fazla zaman harcama, madde kullanımı nedeniyle toplumsal, mesleki veya boş zaman aktivitelerinin bırakılması veya azaltılması ve madde kullanımının sebep olduğu ya da körüklediği fiziki veya psikolojik bir sorun bilinmesine karşın kullanıma devam edilmesi semptomlarından en az 3'ünün 12 aylık bir dönem içinde görülmesi olarak tanımlanır (Amerikan Psikiyatri Birliği, 2000).

Madde Kötüye Kullanımı ise; iş, okul veya aile çevresinde alınması beklenen sorumlulukların alınmaması ve yineleyici bir biçimde madde kullanımı, fiziksel olarak tehlikeli durumlarda tekrarlayan bir şekilde madde kullanımı (araba kullanma), madde ile ilgili olarak tekrarlayan yasal sorunlar, madde ile ilgili olarak yineleyici bir biçimde yaşanan toplumsal veya kişilerarası sorunlara karşın madde kullanımının devam etmesi semptomlarından en az 1'ünün 12 aylık bir dönem içinde görülmesi olarak tanımlanır (Amerikan Psikiyatri Birliği, 2000).

Bütün dünyada sıklığı artan madde kullanımının ve bağımlılığının yaygınlığı ülkemizde de günden güne artmaktadır. Alkollü içki tüketimi bu yılın ilk yarısında, 2008'in aynı dönemine göre 4,5 milyon litre daha fazla içki satıldığı, haziran 2008 verilerine göre de bali, ecstasy,

eroin, esrar gibi madde bağımlılığı nedeniyle tedavi gören hasta sayısının arttığı ifade edilmektedir (Türkiye Yeşilay İnternet Sitesi, 2009).

Giderek sıklığı artan madde kullanımı nedeniyle pek çok çocuk da daha sık madde kullanan anne-babalar ile yaşamaya başlamıştır (Rohrbaugh, 2008). Madde bağımlısı ebeveynler sadece madde kullanımı nedeniyle değil, madde bağımlılığının komplikasyonları olan diğer psikolojik rahatsızlıklar, ekonomik durumdaki düşüş, düşük eğitim düzeyi ve travmaya daha fazla maruz kalma eğilimi, ayrıca evsizlik, fahişelik ve şiddette yatkınlık gibi ihtimaller nedeniyle de çocuk için risk faktörü oluştururlar (Mayes & Truman, 2002). Ebeveynlerin madde kullanımının çocuk üzerindeki etkileri kullanılan maddeye, kullanım süresine ve ebeveynin özelliklerine göre değişim gösterir. Doğum öncesi madde kullanımı hangi maddenin kullanıldığına göre çocuk üzerinde farklı fizyolojik rahatsızlıklar oluşmasına neden olurken; doğum sonrası etkiler çoğunlukla kullanım süresi ve ebeveynlerin özellikleri ile doğru orantılıdır (Seilhammer ve ark., 1993).

Mayes ve Truman'a göre madde kullanan ebeveynler bencil davranır, kendini değersiz algılar, düşük özsaygı gösterir, endişeli ve deprese hisseder, kendini yalnız görür, kişilerarası ilişkileri sürdürmekte, davranışlarının sonuçlarıyla yüzleşmekte güçlük çeker, sorunlarının sorumlusu olarak dış faktörleri görme eğilimi gösterirler. Genellikle bu kişiler düzensiz ve zayıf ilişkilerin olduğu aile ortamında büyümüş, anne-babasının madde kullanımına tanıklık etmiş, anne-baba veya kardeşlerinde psikiyatrik rahatsızlık bulunan, aşırı korumacı annelerin, zayıf babaların çocukları olup kendi çocuklarına karşı acımasız davranır, onlar hakkında gerçek dışı beklentiler geliştirir, çocuğun ihtiyaçlarına karşı uygunsuz ve ilgisiz tavırlar içine girer, bebeklerini kendilerinin bir yansıması olarak görerek ebeveynlik sorumlulukları hakkında herhangi bir algılayışları bulunmaz (Mayes & Truman, 2002).

Madde kullanımı ve ebeveynlik becerileri ilgili yapılan çoğu çalışma, ana-babalığın, kontrol (sınırlayıcılık, otorite ve gözleme) ve sorumlulukları (ilgi ve yakınlık) üzerinde durur. Ancak bu boyutlar ebeveynin kullandığı madde ile yakından ilgilidir. Örneğin depresanlar ana-babanın dikkatsiz ve tepkisiz olmasına yol açarken, stimulan kullanımı dürtüsel ve belirsiz davranışlar göstermelerine neden olur (Benjet ve ark., 2003). Genel olarak ebeveynlerin

madde kullanımı ebeveynlerin disiplin uygulamaları açısından tutarsız ve acımasız olmalarına, çocuğun fiziki ihtiyaçlarının karşılanması açısından yetersiz, sağlıksız, uygunsuz koşullar yaratmalarına, çocukla ilişkileri açısından ise duygusal olarak mesafeli ve tepkisiz davranış kalıpları geliştirmelerine neden olmaktadır (Barnard & McKeganey, 2004).

Madde kullanan ebeveynlerin çocukları; zayıf benlik algısı, düşük özsaygı, endişe, depresyon, zayıf dürtü kontrolü ve zayıf psikolojik uyum yaşar, bilişsel becerilerde gerilik, zayıf akademik performans gösterir, sosyal ilişkilerde endişeli, sürekli terk edilme korkusu içinde, küstah ve öfkeli davranır, davranış problemleri ve madde kullanımına yatkınlık geliştirirler (Barnard & McKeganey, 2004).

Madde kullanımının bulunduğu ailelerde velayet ile ilgili değerlendirme yapılırken ebeveynlerden her ikisinin de bağımlı olup olmadığı, sorunun boyutu ve madde kullanımının çocuğu ne şekilde etkilediği incelenmelidir (Scluderer & Campagna, 2004).

Madde kullanımının bir diğer boyutu da psikolojik problemleri yaratması veya arttırması olasılığıdır (Amerikan Psikiyatri Birliği, 2000). Psikolojik olarak sağlıklı olmayan ebeveynlerin çocukları tutarsız davranışlara, uygun bir yönlendirmenin eksikliğine, ana-babaları ile rol değişimine, ebeveynin kişiliği ve davranışlarında ani değişimleri maruz kalırlar (Schmier, 2004).

Ebeveynin psikolojik bir hastalığı olması durumlarında eğer bu hastalık ciddi ve kronik veya şizofreni tanısında, ebeveyn yalnız veya sorunlu bir evlilik içinde, düşük ekonomik imkanlarda ve sosyal olarak izole olmuş durumda, çocuk küçük yaşta ve içe kapalı bir karakterde ise çocuk için bu ebeveyn ile yaşamak psikolojik uyumu açısından büyük risk taşır (Benjet ve ark., 2003).

Ebeveynin psikolojik durumundan dolayı aldığı tanı da çocuk üzerindeki etkisi açısından önemlidir. Şizofreni veya bipolar duygu durum bozukluğu tanısı almış olan ebeveyn çocuğun düşük psikolojik uyum göstermesinde ve psikolojik problemler geliştirmesinde önemli bir risk

faktörüdür (Benjet ve ark., 2003). Özellikle şizofren ebeveynlerin çocuğun temel bakımını üstlenme becerilerinin düşük olduğu ifade edilmektedir (Zahn-Waxler ve ark., 2002)

Psikolojik bir hastalığı olan ebeveyn ile yaşayan çocukların sosyal olarak çevreden uzaklaşma, utangaçlık, dikkatsizlik, hiperaktivite ve okulda uyumsuz davranışlar geliştirmelerinin yüksek olduğu, 12 yaşın altındaki çocukların bunlara ek olarak yeme ve uyku bozuklukları, dikkat öğrenme sorunları yaşadıkları belirtilmektedir (Gallager, 2000).

Psikolojik sorunların yaşandığı ailelerde velayet ile ilgili değerlendirme yapılırken hastalığın tanısı, ciddiyeti, çocuğun yaşı, kişiliği ve ev içinde sağlıklı ve ilgili birinin bulunup bulunmadığı göz önüne alınmalıdır (Rorbaugh, 2008).

2.6. Velayet Değerlendirmelerinde Uzman Rolü

2.6.1. Etik Kurallar

Bilginin elde edilmesinin yanında elde edinilen bilginin kullanılışı da yaşamsal önem taşır. Ahlak bilimi olarak da adlandırılan etik alanı, yanlış doğrudan ayırabilmek amacıyla ahlak kavramının doğasını anlamaya çalışır. Çok yönlü düşünebilme becerisi, çok yönlü değerlendirebilme yetisine yol açacaktır. Mesleki niteliklerinin ayırında olabilmek, mesleki gelişim için bir ön adımdır. Yapılan değerlendirmelerin, yaşam üzerindeki etkilerinin bilincinde olmak, o bilgilerin bilimsel ve erdemli bir biçimde toplanması ve paylaşımını getirecektir. Mesleki doğruların öncülü, zarar vermemektir. Çalışma alanı çocuk olduğunda bu ilke daha da önem kazanır. Bu nedenle meslek elemanlarının etik ilkeleri benimsemesi ve sürekli bir biçimde sorgulayıp geliştirmesi bir yaşam biçimi olmalıdır.

Gizlilik:

- Alınan bilgilerin gizliliği konusunda kişi bilgilendirilmelidir.
- Kişi gizliliğin sınırlarına (adli mercilere bildirim yükümlülüğü, meslek sırrının kapsamı vb.) ilişkin bilgilendirilmelidir.
- Edinilen bilgiler yalnızca adli amaçlarla kullanılmalıdır.
- Edinilen bilgilerin ayrıntılı biçimde kayıtları tutulmalıdır.
- Kayıtlar uygun biçimde saklanmalıdır.

Yeterlik:

- Mesleğinin en üst düzeyinde bilgi ve yeterli deneyim sahibi olunmalıdır.
- Sadece uzman olunan konu ile ilgili olarak değerlendirme yapılmalıdır.
- Hazırlanan raporda uzmanlığın kaynağı, vaka ile ilişkisi ve sınırlar belirtilmelidir.
- Değerlendiren konuya yönelik yasal ve uzmanlığa ilişkin ölçütler bilinmelidir.

- Değerlendiren vakalarda kişilerin yasal hakları bilinmeli ve bunu ortadan kaldıracak veya tehlikeye atacak uygulamalardan kaçınılmalıdır.
- Çocuk ve ergen gelişimi hakkında yeterli bilgiye sahip olunmalıdır.
- Çocuğu içinde yaşadığı kültür çerçevesinde değerlendirebilme becerisine sahip olunmalıdır.
- Aile ilişkileri ve dinamiği ile ilgili bilgi sahibi olunmalıdır.
- Bilginin sınırları bilinmelidir.

İlişkiler:

- Çocuk ya da yakın çevresi ile herhangi bir kişisel ya da profesyonel ilişki içinde olunmamalıdır.
- Bireysel konumu, incelemenin nedenleri ve sonuçları, bilgilerin kiminle ve ne şekilde paylaşılacağı, kayıtların saklanacağı ve çocuğun bu inceleme/görüşmeyi reddedebileceği, hakkında inceleme yapılacak kişilere bildirilmelidir.
- Geçmişte kişisel ya da profesyonel ilişki içine girilmiş kişilerle ilgili durumlarla karşılaşıldığında görevlendirme kabul edilmemeli, başka seçeneğin olmadığı durumlarda (küçük yerleşim yerlerinde ya da alanda başka uzmanın olmadığı gibi) vaka ile ilgili değerlendirme yapılırken nesnelliğin ve tarafsızlığın etkilenebileceği göz önünde bulundurularak hazırlanan raporda bu durum belirtilmelidir.
- Bireysel düşünce ve inançların farkında olunmalı ve bunların yapılan çalışmayı etkilemediğinden emin olunmalıdır.

Yöntemler:

- Uygulanan yöntem alandaki en son gelişmelere uygun ve bilimselliği kanıtlanmış olmalı, değerlendirme yapılırken geçerli ve güvenilir araçlar kullanılmalı, bilim dışı yöntemler kullanılmamalıdır.
- Değerlendirmelerde kullanılan yöntemlerin güçlü ve güçsüz yanlarının, yeterlik ve yetersizliklerinin farkında olunmalıdır.

- Tek kaynaktan edinilen ve başka kaynaklarca doğrulanmayan bilgileri kullanmanın etik bir yük olduğu bilinmeli, hazırlanan rapor salt bu biçimde eldi edilen bilgilere dayandırılmamalı, başka biçimde bilgi toplamanın mümkün olmadığı durumlarda, bilgi kullanılırken dikkatli olunmalı ve hazırlanan raporda bu durum belirtilmelidir.
- Dosya üzerinden inceleme yapmak zorunda kalındığında (kişilerin ölümü, ağır hastalığı vb.) kullanılan bilgilerin yasalara ve profesyonel ilkelere uygun şekilde elde edilmiş olduğundan emin olunmalı, raporda elde edilen bilgilerin nereden alındığı bildirilmelidir.
- Bir test uygulaması söz konusu olduğunda, testin ya da değerlendirme aracının uygulanacağı kişi bu işlemin amacı, yöntemi ve sonuçları konusunda anlayabileceği bir şekilde bilgilendirilmelidir.
- Değerlendirme veya test sonrasında elde edilen verilerin kaydı dikkatli bir şekilde tutulmalı, elde edilen sonuç hakkında kişi anlayabileceği şekilde bilgilendirilmeli, doğru şekilde anladığından emin olunmalıdır.
- Vaka üzerinde yeterli değerlendirme yapılamadığı durumlarda bu belirtilmeli ve görüş bildirmekten sakınılmalıdır.
- Tutulan kayıtlar dikkatli ve özenli bir biçimde korunmalı, ilgili olmayan kişilerin bu bilgilere ulaşamayacağından emin olunmalı ve elde edilen bilgilerin kaybolması halinde telafisinin mümkün olmayacağı dikkate alınarak özen gösterilmelidir.
- Test sonuçları, değerlendirilen kişi ve ilgili adli makamlar dışında vaka ile ilgili olmayan kişilerle paylaşılmamalıdır.
- Hazırlanan rapor, paylaşılacak kurumlar ve kişilerce de anlaşılabilir, açık ve sade bir dille yazılmalı, gereksiz bilgilerin bulunmasından kaçınılmalıdır.

Açıklamalar:

- Uzman, kamuya yönelik açıklamalardan uzak durmalı, bunun zorunlu olduğu durumlarda ise; vakaya yönelik özel bilgileri açıklamamalıdır.
- Açıklamalar, taraflardan birini savunur veya suçlar nitelikte olmamalıdır.
- Taraflardan herhangi birinin özel hayatına ilişkin bilgileri içeren açıklama yapılamaz.

(TC Adalet Bakanlığı & UNICEF, Çocuk Koruma Mekanizmalarının İl Düzeyinde Modellenmesi Projesi Sosyal Çalışma Görevlileri El Kitabı'ndan alınmıştır., 2009).

2.6.2. Velayet Konusundaki Standartlar

Yirminci yüzyıldan itibaren değişen bakış açısı ile çocukların velayeti konusunda cinsiyete dayalı ön yargılar yerini belirli standartlara bırakmıştır (Billick & Perry, 1994).

Çocuğun yüksek yararı standardı velayet konusundaki değerlendirmelerde temel standartlardan biri olmasına karşın bu standardın nasıl sağlanacağı konusunda halen soru işaretleri mevcuttur (Rohrbaugh, 2008). Uniform Marriage & Divorce Act (UMDA) çocuğun yüksek yararının sağlanması amacıyla (a) çocuğun ebeveynlerinin velayet konusundaki istek ve düşünceleri, (b) çocuğun velayet konusundaki görüşü, (c) çocuğun ebeveynleri, kardeşleri ve birlikte yaşaması olası diğer kişilerle ilişkilerinin kalitesi, (d) çocuğun ev, okul ve toplumla uyumluluğu ve (e) velayetle ilgili bireylerin psikolojik ve fiziki sağlığı gibi faktörlerin değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir (UMDA, 1974).

Çocuğun yüksek yararı standardı ile ilgili temel eleştiri kavramın muğlak tanımı ve UMDA'nın belirttiği 5 faktör dışındaki faktörlerin göz önüne alınmamış olması, bu 5 faktörün de çocuğun geçmişi ile mi, bugünü ile mi yoksa geleceği ile mi ilgili olduğunun net bir şekilde belirtilmemiş olmasıdır (Melton ve ark., 1997). Çocuğun yüksek yararı standardının içerdiği bu olumsuzluklar nedeniyle farklı standartlar belirleme gerekliliği ile Psikolojik Ebeveynlik Standardı ortaya çıkmıştır (Goldstein ve ark., 1996).

Psikolojik ebeveyn; ebeveynlik görevlerini tam olarak yerine getirebilen, çocukla sağlıklı duygusal ilişki geliştirebilen yetişkini tanımlar. Bu kavramın temel avantajı aile bağlarının biyolojik ya da yasal ilişkilerden çok günlük ilişkiler, birlikte geçirilen zaman ve paylaşımlardan oluştuğunu ifade etmesidir (Goldstein ve ark., 1996). Ancak bu kavramda ebeveynlerden biri velayete sahip olurken diğerinin çocukla ilişkisi konusundaki hakları göz

ardı edilir. Bu kavram çerçevesinde verilen kararlarda çocukla velayeti alamayan ebeveyn arasındaki ilişkinin tamamen yok olma olasılığının yanında velayete sahip ebeveynin karşı tarafı cezalandırmak için çocuğun görüşmesini engelleme ve çocuk kaçırma olaylarının artma ihtimali mevcuttur (Melton ve ark., 1997). Bunun dışında kavramın sorunlarından bir diğeri de bebeklerin çoklu bağlar kurabildiklerine dair kanıtlar olmasına rağmen tek bir ebeveynle bağ kurduğunu varsaymasıdır (Bray, 1991). Bu sorunlar nedeniyle psikolojik ebeveyn kavramı velayet değerlendirmelerinde tek standart olarak kullanılmasının uygun görülmezken çocuğun bakımını üstlenen kişilerle ilişkisinin yapısı ve kalitesi konularında değerli bilgiler vermesi nedeniyle önemli bir standart olma özelliği taşır (Melton ve ark., 1997).

Psikolojik ebeveyn standardında temel ilke olan “çocuğun boşanma öncesi kurduğu bağın boşanma sonrası velayet ile devam ettirilmesi” ilkesini paylaşan ana bakıcı standardı çocuğun kurmuş olduğu bağların değerlendirilmesinden çok ayrılma/boşanma öncesi ebeveynlerden her birinin karşıladığı çeşitli işlevleri göz önüne alır. Ana bakıcı; çocuğun beslenmesi, temizlenmesi, giyinmesi, sağlığı, sosyal ilişkileri, alternatif bakıcıları, uyku düzeni, disipline edilmesi ve eğitimi ile ilgilenen kişiyi tanımlar (Melton ve ark., 1997). Melton ve arkadaşlarına göre; bu standart pratikte daha kolay uygulanabilir olsa da çocuğun yaşı ve gelişim düzeyi ile ana bakıcı arasındaki ilişkinin ve boşanma sonrası oluşabilecek yeni düzenlemelerin göz ardı edilmesine yol açmaktadır (Melton ve ark., 1997).

Ana bakıcı standardının değiştirilmiş bir şekli olan Yaklaşıklık standardı boşanma öncesi çocuk ile kurulan temel bağların boşanma sonrası da korunması gerektiği iddiasında olmasına ve ebeveynlerin bakım davranışlarını bu bağların ölçümünde kullanmasına karşın diğer standartlardan farklı olarak çocuğun çevresindekilerle çoğul bağlar kurduğunu kabul eder ve boşanma öncesi her bir ebeveyn tarafından çocuğun bakımı ile ilgili davranışların ne kadarının karşılandığını değerlendirir (Kelly & Ward, 2002). Yaklaşıklık standardı çocuğun ebeveynlerle kurduğu bağların önemini fark etmesi, çoğul bağları kabul etmesi ve bu bağların boşanma sonrası da devam etmesini sağlaması açısından önemli olsa da (Kelly & Ward, 2002), çocuğun anne-babası ile geçirdiği zamanı ve ebeveynlik görevlerinin yerine getirilmesini göz önüne alırken bu bağların kalitesini değerlendirmez. Bununla birlikte yaklaşıkılık standardı kadından yana bir cinsiyete dayalı ön yargı da içermektedir (Riggs, 2005).

Genelde velayet ile ilgili değerlendirme yapılırken “çocuğun yüksek yararı standardı” bahsi geçen diğer standartların içerdiği ilkeler de göz önüne alınarak uygulanır (Rohrbaugh, 2008).

2.6.3. Bilgi Toplama

Velayet hakkında değerlendirme yapmak amacıyla inceleme yaparken bilgi toplama aşamasında uzmanlar her iki tarafa da ayrılan zaman, uygulanan yöntemler, incelenen alanlar açısından eşit davranmaya, veri toplama, inceleme ve değerlendirmelerini bilimsel temele oturtmaya, geçerli ve güvenilir sonuçlar elde edebilmek, önyargı ve hipotez doğrulama eğilimlerini en aza indirebilmek için birden fazla kaynaktan yararlanmaya özen göstermelidirler (AFCC, 2007).

Değerlendirme yapılırken ebeveynlerin güçlü ve zayıf yönleri, psikolojik durumları, çocukların psikolojik ve gelişim düzeyleri, ebeveyn çocuk ilişkileri, ebeveynler arasındaki karşılaştırmalar vurgulanmalı, velayet ve şahsi ilişki ile ilgili tavsiyede bulunulmalıdır (Gould & Martindale, 2009).

Velayet değerlendirmelerinde temel olarak; ebeveynlerin yaşam koşulları, ana-babalık becerileri (çocuğun bakım sorumluluklarının o an ve geçmişte kimin daha çok üstlendiği, disiplin yöntemleri, ebeveynlerin anne baba olarak güçlü ve zayıf yönleri, çocuğun ihmal ve istismar açısından risk faktörü bulunup bulunmadığı), anne-baba-kardeş ilişkileri (çocuğun ebeveynler tanımı, ebeveynleri ile olan sır paylaşımı, onlarla birlikte yapmaktan hoşlandığı aktiviteler, güven duygusu, ebeveynlerin çocukları anlama ve empati kurma becerileri, kardeşlerin birbirleri ile yapmaktan hoşlandıkları aktiviteler), ebeveynler arası ilişkiler (birbirlerine yönelik algıları, birlikte hareket edebilme becerileri, öfke, çatışma, şiddet varlığı), ebeveynlerin ve çocukların fiziksel ve psikolojik sağlık durumu, madde kullanımı olup olmadığı, çocuğun ev, okul ve toplumla uyum düzeyi (akademik durumu, öğretmen görüşü, gün içindeki aktiviteleri, arkadaş ve geniş aile ilişkileri), ebeveynlerin yaşadıkları evlerin birbirine, geniş ailelere, çocuğun okul ve sosyal çevresine mesafesi, aile içi dinamikler, çocuğun ve ebeveynlerin velayet konusundaki görüşleri tanımlanmalıdır (Gould, 2006).

Velayet hakkında değerlendirme yapmak amacıyla bilgi toplarken çocuğun ebeveynleri ve bakımını üstlenen kişiler ile ilişkileri, ebeveynlerin (veya bakımını üstlenen kişilerin) birbirleri ile ilişkileri, ebeveynlerin ana-babalık becerileri, ebeveynlerin psikolojik durumu, çocukların psikolojik durumu, aile içindeki yapı ve dinamikler incelenmesi gereken temel alanları oluşturur (AFCC, 2007).

Bilgilerin hangi sırayla toplandığının sonucu etkilediği görüşü nedeniyle Clark; öncelikle ebeveynler ile (ayrı ayrı ve birlikte) görüşmenin, daha sonra sırasıyla ev ziyaretlerinin, ebeveyn-çocuk gözlemlerinin, çocuklarla görüşmenin (ayrı ayrı ve birlikte), çocuğun bakımını üstlenen diğer kişilerle görüşmenin ve son olarak aile ile bağlantısı bulunan doktor, öğretmen, arkadaş, akraba gibi kişilerle görüşmenin uygun olacağını savunmuştur (Clark, 1995).

Ebeveynlerle görüşme; demografik bilgiler (isim, yaş, eğitim durumu, meslek, vs.), nerede doğup, nerede büyüdüğü, ebeveynlerinin evlilik durumu, kardeş sayısı, kardeşleri ve ebeveynleri ile ilişkileri, geniş ailenin çocukla ilişkileri, yaşadıkları yerler, ebeveynlerin geçmiş aile yaşantılarında fiziksel, cinsel şiddet, madde kullanımı, akıl hastalığı gibi özel bir durumun olup olmadığı, fiziksel ve psikolojik sağlık durumları, sürekli kullandıkları ilaçlar, adli durumları, dinleri, yaşam koşulları, önceki ilişkileri, çift olarak birbirleriyle ilişkileri, evlilik öyküleri, geçim kaynakları, birlikte yaşadıkları dönem ki ekonomik durumları, birlikte yaşadıkları dönem ev içi sorumlulukların paylaşımı, sorun çözme becerileri, çocukla duygusal ve sosyal paylaşımları, çocuğa yönelik uygulanan disiplin yöntemleri gibi konular içermelidir (Ackerman, 2006).

Ebeveynlerle görüşülürken uzman risk faktörlerinin (aile içi şiddet, ihmal/istismar, madde kullanımı, akıl hastalığı, vs.) olup olmadığını, aile içi dinamikleri ve anne-baba arasındaki çatışmayı da değerlendirmelidir (Gould & Martindale, 2009).

Çocukla görüşme; adı, yaşı, kişilik özellikleri, sağlığı, sosyal aktiviteleri, arkadaş ilişkileri, okul durumu (davranışsal ve akademik), ebeveynleri ile birlikte yapmaktan hoşlandığı aktiviteler, ebeveynlerin ayrılığını algılayışı, bu ayrılığa verdiği duygusal ve davranışsal

tepkiler, geleceğe dair endişeleri, velayet konusundaki görüşü gibi konuları içermelidir (Ackerman,2006).

Çocuğun bilgileri ve algıları anlaşılmeden çocuğun yüksek yararını sağlamak mümkün değildir (Kuehnle, Greenberg & Gottlieb, 2004). Çocukla velayet konusundaki görüşme, fiziksel, bilişsel ve duygusal durumu, ev, okul ve sosyal uyumu, aile bireyleri-özellikle ebeveynleri ile olun ilişkileri, velayet konusundaki duygu ve düşünceleri temel alınarak yapılmalıdır (UMDA, 1979).

Çocukla görüşme yapılırken çocuğun dil ve bilişsel gelişim düzeyi göz önüne alınmalıdır. Çocuklar dilin karmaşık yapısını, özetleme ve kategorize etme özelliklerini anlayabilir, olumsuz cümlelerde kafaları karışabilir, her soruya toplum tarafından daha olumlu karşılanacağını düşündükleri için “evet” deme eğilimi gösterebilirler. Bununla birlikte zaman kavramı konusundaki gelişim geç yaşlarda oluşmaya başladığından zaman aralıkları konusunda verdikleri bilgiler güvenilir değildir (Condie, 2003). Ayrıca araştırmalar çocukların anıları kodlama ve geri getirme yöntemlerinin de yetişkinlerden farklı olduğunu ve bu anıları paylaşırken de sorunlar yaşadıklarını ortaya koymaktadır (Kuehnle ve ark. 2004)

Çocukların görüşleri konusundaki güvenilirlikleri (a) objektif bir görüşmeci, (b) açık uçlu sorular, (c) yinelemeyen, yönlendirmeyen, eleştirmeyen ifadeler ile artar. Bunlar dışında çocukların doğru ve yalanı birbirinden ayırma yetisi, doğruyu söyleme sorumluluğunun algılanışı, olayları oluş sırası ve zamanı ile ifade edebilme becerileri de gelişmemiş olabilir (Condie, 2003).

Ayrıca çocuklar yetişkinlerden gelen yönlendirme ve korkutmalara da açıktırlar. Çocuğun görüşü alınırken herhangi bir yönlendirme olup olmadığını ayırtırmak önemlidir. Bu ayırtırma için; (a) ebeveyn hakkında sorulmadan yorum yapma eğilimi, (b) çocuğun dil gelişimine uygun olmayan, konuşmanın bütününden daha karmaşık, ebeveyn dilini yansıtan ifadeler, (c) çocuğun yaşı ve gelişimsel düzeyinden ileri bilgiler ve (d) diğer ebeveyn hakkında geçerli bir neden olmadan aşırı negatif görüşler önemli ipuçlarıdır (Hynan, 1998).

Çocuklarla görüşme yapılırken çocuğun yaş ve gelişimsel düzeyine uygun soru teknikleri uygulanmalıdır. Örneğin; 9 yaşa kadar olan çocuklarla çeşitli oyunlar oynanarak görüşlerini almak uygundur. Üç- beş yaş arasındaki çocuklara resimler çizdirilerek aile içi ilişkiler anlaşılabilirken; 6- 9 yaş arası çocuklara çeşitli senaryolar yaratılıp sonundaki sorulara verdikleri cevaplardan aile bireyleri ile yakınları değerlendirilebilir. On yaş ve üstü çocuklara cümle tamamlama gibi yapılandırılmış soruların yanı sıra aile içindeki ilişkilerini, aktivitelerini, ebeveynlerin sorumluluklarını yerine getirme oranını, çocuğun okul, ev ve toplumla uyumunu, ayrılık ve boşanmaya tepkisini ölçecek açık uçlu sorularla değerlendirme yapılır (Ackerman, 2001).

Velayet konusunda değerlendirme yaparken çocuğu ebeveynleri ile birlikte gözlemlemek önemlidir (AFCC, 2007). Bu gözlemler ebeveynlerin ana-babalık davranışları ve becerilerinin ve ebeveyn-çocuk ilişkilerinin kalitesinin ölçülmesi açısından da önemli bulgular sunar (Schutz ve ark., 1989).

Ebeveynlerin ana-babalık ve becerileri açısından güçlü ve zayıf yönlerini değerlendirecek olan uzmanlar; ebeveynlerin çocuklarına duygusal olarak sıcak, pozitif, destekleyici ve şefkatli davranıp davranmadığını, çocukla yaşına uygun bir dil ile net bir iletişim kurup kurmadığını, disiplin yöntemlerini sözel kontroller, açıklama ve nedensellik ile net, tutarlı ve olumlu bir tavır içinde uygulayıp uygulamadığını, çocuğun bireyselliğine karşı saygılı bir yaklaşım içinde bulunup bulunmadığını, gözlemlemelidirler. Ana-babalık davranışları açısından güçlü ebeveynler; olumsuz duygularını, diğer ebeveyn ile olan çatışmalarını çocuğun önünde yaşamaktan kaçınıyor ve diğer ebeveyn ile çocuğun ilişkisini desteklerler (Schutz ve ark., 1989). Bu gözlemler, uzmanın görüşme odasında, tek yönlü ayna arkasından veya çocuğun ve ebeveynlerin yaşadıkları ev ortamlarında; çocukla ebeveyne çocuğun yaşına uygun bir aktiviteyi (puzzle, lego, satranç, dama, vs.) birlikte yapmaları istenerek veya her zaman yaptıkları bir aktiviteyi izleyerek sağlanabilir (Hynan, 2003).

Ev ziyaretleri, velayet konusunda değerlendirme yapılırken aileyi ve çocuğu doğal ortamlarında gözlemlemek, ilişkilerini rahat ve günlük haliyle anlamlandırmak gibi konularda

yardımcı olduğu gibi çocuğun yaşadığı ortamın güvenlik ve temizlik özellikleri ve bakım ve gelişim olanakları da göz önüne alınmış olur (Hynan, 2003).

Ev ziyaretlerinde evin temizlik ve düzeni, güvenliği, beslenme alışkanlıkları, özel yaşam alanları, çocuğun oyun alanları gibi evin fiziksel koşulları ile çocuğun oyuncakları, aile fotoğrafları, ödülleri, kitapları, vs incelenir. Çocuğun aile bireyleri, komşuları, evcil hayvanları ile ilişkileri gözlemlenir (Ackerman, 2001).

Ev ziyaretlerinin standart olabilmesi için ebeveynlerden her birinin evine bir ziyaret yapılmasına, evde yaşayan herkesin görüşme sırasında evde bulunmasına, ziyaretlerin günün aynı zaman diliminde olmasına, ziyaretlerin aynı sürede tamamlanmasına (1,5- 2 saat), görüşmelerin aynı şekilde yapılmasına özen gösterilmelidir (Ackerman, 2001).

Ev ziyaretlerinde selamlaşma, sunulanların kabulü, sıradan sohbetler sonrasında çocuğun yardımıyla evin gezilmesi ve incelenmesi gerekir. Eğer ebeveyn-çocuk gözlemleri ev ortamında yapılacaksa aile bireylerinden (a) seçilen bir oyunu oynamaları, (b) uzmanın getirdiği materyaller ile resim yapmaları veya (c) uzmanın getirdiği materyaller ile belirlenmiş bir proje üstünde çalışmaları istenebilir, bu sürecin 20 dakika kadar sürmesi yeterlidir (Schutz ve ark., 1989). Ev ziyaretleri vedalaşma ile bitirilir. Eğer uzman ilk ebeveynin evinden ayrılıyor ise tekrar görüşüleceğinin ikinci ebeveynin ev ziyaretinin tarihi belirtilerek ifade edilmesi önemlidir (Hynan, 2003).

Standardizasyon süreçlerinde önyargıları en aza indirecek çalışmalar yapılmış olması sebebiyle nesnel olmaları, kesin bir değerlendirme sistemi içermeleri, yanıtlama sırasında kişinin kendini farklı gösterme eğilimleri hakkında fikir vermeleri nedenleriyle psikolojik testler velayet konusunda değerlendirme yapan pek çok uzman tarafından yaygın olarak kullanılmaktadırlar. Psikolojik testlerin kullanılması karşılaştırma ve genel eğilimleri anlama yetileri ve geçerlik, güvenilirlikleri sayesinde zaman, durum ve değerlendiriciler farklılık gösterse de sonuçlarda farklılık oluşmaması nedenleriyle uzmanlar için yararlı olurlar. Bir değerlendirme sürecinde birden fazla testin kullanılması çapraz değerlendirme yapılmasını ve birden fazla boyutun ölçülmesini sağlar (Ackerman & Ackerman, 1997).

Uzman hangi psikolojik test veya testleri uygulayacağına karar verirken değerlendirilecek olan konu ve davranışları belirlemeli, testin bunlarla olan ilgisini ve testin psikometrik özelliklerini (standardizasyon yeterlilikleri, geçerlik ve güvenilirlik ölçüleri) tanımlamalıdır. Psikometrik özellikleri yetersiz olan testlerin kullanımı velayet konusunda değerlendirme yapacak uzmanlar açısından dezavantaj olmaktadır. Bunun dışında testin uygulama ve değerlendirmesini yapacak uzmanın ilgili testin uygulanması, ölçme değerlendirmesi konusunda yeterliliği de önemlidir (Gould, 2005).

Velayet değerlendirmelerinde en çok kullanılan psikolojik testler; çocuklarda; zeka testleri (WISC-III, SB:FE, K-ABC, McCarthy), algı testleri (CAT, TAT, Bricklin Algı Testi, Cümle Tamamlama), beceri testleri, Rorschach Mürekkep Testi, MMPI; Adolasan Testleri; yetişkinlerde ise; MMPI, Rorschach Mürekkep Testi, WAIS-R, ASPECT, PSI, BDE gibi testlerdir (Ackerman & Ackerman, 1997).

Uzman psikolojik testleri ebeveynlerden birinin veya her ikisinin de davranış ve karakter problemi yaşadığı ve/veya ana-babalık becerileri ile ilgili bir yetersizlik olduğu görüşüne vardığında uygulamalıdır. Ebeveynlerden sadece birinde dahi problem olduğu ön görülüyorsa testler eşitlik ilkesi ile her iki ebeveyne de uygulanmalıdır (Medoff, 2003).

2.6.4. Rapor Yazımı

Değerlendirmenin sonucu olan rapor hakimlere davayla ilgili karar vermelerine yardımcı olacak bilgileri vermelidir. Raporun dili basit ve anlaşılır olmalı, toplanan bilgiler ve değerlendirmeler kısaca izah edilmeli, gereksiz uzatma ve karmaşık mesleki jargondan kaçınılmalıdır. Aile hakkında hangi bilgilerin karar vermede yardımcı olacağı düşünülerek bunlardan bahsedilmelidir. Psikoloji bilgisi olmayan hakim, avukat ve tarafların teşhise yönelik tanımlamaları yanlış yorumlama, genelleme yapma olasılıkları nedeniyle bu tür ifadelerden kaçınılmalıdır (Gould, 2006).

Mahkemeye sunulacak velayet değerlendirme raporu, raporun konusunu içeren başlık ve tarih belirtilerek başlamalı, raporu isteyen mahkeme, dosya numarası, taraf adları, avukatlar ve bunların iletişim bilgileri ilk sayfada açıklanmalıdır. Raporun ikinci sayfasının “içindekiler” bölümü olması okuyucuya kolaylık sağlayabilir ancak ek bir sayfaya yol açması nedeniyle dezavantaj da içerir (Gould & Martindale, 2009).

Giriş bölümü, değerlendirmeyi isteyen mahkeme, istenen tarih, cevaplanması beklenen sorular ve bu soruların davranış kalıplarına getirilmiş işlevsel tanımları açıkça ifade edilmeli, görüşme sürecine katılan bireylerin mahremiyetin olmayacağı yönünde bilgilendirildiklerine ve paylaşımına izin verdiklerine dair açıklama ve belgeler bu bölümde yer almalıdır (Gould, 2006).

Bilgi toplama yöntemleri ve değerlendirme ölçütleri sırasıyla ve tarihleriyle ifade edilmeli, bu yöntemlerin sosyal bilimlerdeki araştırma ve bulgulara dayandığı ve istenen cevaplarla ilgileri basitçe anlatılmalıdır. Değerlendirme sürecinde psikolojik testler kullanılmışsa bu testlere ihtiyaç duyulma nedenleri açıklanarak, psikometrik özellikleri anlaşılır bir dille belirtilmeli, testlerin konuyla ilgileri ve neyi ölçtükleri net bir şekilde açıklanmalıdır (Scafte, 1985).

Aile hakkında toplanan bilgiler açıklanırken ebeveynler ve çocuklar ayrı ayrı anlatılmalı, ebeveynler cinsiyet dışı ifadelerle (ebeveyn1, ebeveyn2 gibi) tanımlanmalıdır. Bu tür ifadeler okuyucun yaşamayı muhtemel cinsiyete dayalı ön yargılarını azaltacak ayrıca aynı cinsiyetten ebeveynlerin kurduğu aile kalıplarına da hitap edecektir. Görüşme yapılırken şikayeti daha fazla olan ebeveyn ile daha önce görüşülmesi uzmana konuya daha hakim olma açısından yardımcı olacağı gibi, raporun da bu sırayla yazılması okuyucu ve uzman açısından kolaylık sağlayacaktır. Değerlendirmede kullanılan tekniklerin açıklandığı bölümde sıralamanın neden ve ne şekilde yapıldığı açıklanarak ebeveynlerin “ebeveyn 1- 2” şeklinde tanımlanmasının okuyucuda yaratabileceği “uygun ebeveyn” algısını ortadan kaldıracaktır (Gould, 2004).

Her iki ebeveyn hakkında verilecek bilgiler ayrı ayrı belirtilerek; bilgilerin toplanma yöntemleri, ebeveynlerin genel tavırları, davranışları, aile bireylerinin ve aile dışı kaynakların

bahsedilen ebeveyn ile ilgili olarak söyledikleri, değerlendirilen belgelerden ve uygulanan psikolojik testlerden edinilen bilgiler, bahsedilen ebeveynin kök ailesi hakkında edinilen bilgiler, o anki yaşam koşulları, eğitim ve kariyer durumu, fiziksel ve psikolojik durumu, çocuk ile kurduğu ilişkinin özellikleri, sosyal yaşantısı, duygusal durumu, diğer ebeveyn ile yaşadığı çatışma düzeyi ve birlikte çalışabilme kapasitesi, geçmiş ilişkileri gibi konularda edinilen bilgi ve değerlendirmeleri içermelidir (Gould, 2004). Ebeveynlerin geçmiş ilişkileri hakkında verilecek bilgiler okuyucuya bireyin ilişki kalıpları, ilişkilerinde genel olarak karşılaştıkları sorunlar ve geçmiş ilişkilerinden olan çocuklar hakkında bilgi verir (Gould, 2006). Değerlendirme raporunda aile öyküsü ve velayet tartışmasına neden olan olaylar kısaca açıklanmalı, her ebeveynin de velayet konusundaki görüş ve endişeleri belirtilmelidir (Bow & Quinnell, 2001). Ebeveynlerin uyguladıkları ana-babalık davranışları, ayrılma öncesi uyguladıkları bakım davranışları ve çocuğun ebeveynlerine yönelik geliştirdiği duygusal bağ tanımlanmalıdır. Ebeveynler, çocuklar ve diğer kaynaklardan edinilen bilgi, gözlem ve değerlendirmeler ışığında ebeveynlerin güçlü ve zayıf yönleri bu bölümde tartışılmalıdır (Gould, 2006).

Çocuk hakkında verilecek bilgiler de aynı şekilde bilgi toplanan kaynakların belirtilmesi ile başlamalı, çocuğun aile bireyleri ile ilişkileri, okul ve sağlık durumu, sosyal ve psikolojik işleyişi ve velayet hakkındaki görüşleri bu bölümde yer almalıdır (Gould, 2004).

Aile dinamikleri konusunda edinilen bilgilerin toplanma şekli, bilgi veren kaynaklar, edinilen bilgi, yapılan gözlem ve değerlendirmeler ile aile içi şiddet, madde kullanımı, akıl hastalığı gibi özel durumların varlığı belirtilmelidir (Gould, 2006).

Özet ve sonuç bölümlerinde; önceki bölümlerde tartışılan konular özetlenerek velayet konusunda yorum yapılır. Bu yorumlarda her iki ebeveynin de ana-babalık yöntemlerinin güçlü ve zayıf yönleri bunların çocuk üzerindeki etkileri tartışılarak açıklanır, çocuğun yaşı ve gelişimsel ihtiyaçları çeşitli ana-babalık davranışları açısından bilimsel temelde açıklanır, mahkemece yöneltilmiş sorulara net ve işlevsel olarak tanımlanmış cevaplar verilir. Değerlendirmenin sonunda anne babanın çocuk üzerindeki hak ve kararlara katılım oranlarının ne şekilde sağlanması (ortak velayetin mümkün olduğu yasalar için), velayeti kullanma

hakkının, çocuğun yaşamı ile ilgili düzenlemelerin ve şahsi ilişkinin ne şekilde kullanılacağı (tatil günleri, kalış süreleri, yatılı kalma durumu) ile ilgili olarak okul, kamp ve okul sonrası aktiviteler göz önünde bulundurularak ve yasal tatil günleri, dini uygulamalar ve aile ile ilgili özel günler (anneler, babalar günü, doğum günleri) çerçevesinde önerilerde bulunulur, tavsiye edilen ana-babalık yöntemleri bilimsel temelde açıklanır (Ackerman, 2006).

Bazen mahkeme tarafından uzmana tedbiri ve geçici karar verme amacıyla rapor hazırlaması emri gönderilebilir. Bu durumun aciliyeti gereği uzmanı yeterli bilgi toplamadan rapor hazırlama zorunluluğuna itme ihtimali nedeniyle önerilen bir rapor olmamakla birlikte vakanın kritik durumu kararı acil kıldığından hazırlanacak rapor toplanabilen tüm bilgiler ışığında varılmış görüşü bildirir şekilde olmalıdır. Bu raporda ayrıca daha ayrıntılı değerlendirme gerekliliği de belirtilmeli, bunun üzerine yapılan ayrıntılı değerlendirme ile ilgili “son rapor” mahkemeye sunulmalıdır (Bow & Quinnell, 2001).

3.GEREÇ ve YÖNTEM

Bu çalışmada 01.01.2005–31.12.2007 tarihleri arasında İstanbul Fatih Adliyesi 1. Aile Mahkemesi'nde görülen davalarda verilen velayet kararlarındaki uzman raporları incelenmiştir.

Çalışmada; anılan mahkeme dosyaları retrospektif dosya taraması yöntemiyle incelenerek, elde edilen bilgiler tanımlayıcı istatistik yöntemleri ile değerlendirilmiştir. Ele alınan dosyalar; davanın konusu, kararı, velayete konu olan çocuk veya çocukların sayısı, yaşları, cinsiyetleri, eğitim durumları, velayet ile ilgili olarak anne-baba arasında bir ihtilaf olup olmadığı, çocuğun velayet konusundaki görüşünün rapora ve karara etkisi incelenmiştir.

Ayrıca uzman tarafından düzenlenmiş rapor içerik ve etkinlik bakımından değerlendirilmiş, literatürde rapor hazırlanırken incelenmesi gerektiği tartışılan konuların raporlarda bulunup bulunmadığı ve velayet hakkındaki kararlar uzman kanaati bildirir raporun uyumluluğu incelenecektir.

Türkiye'de adalet sistemi içerisinde çalışan uzmanlara özgü akademik eğitim bulunmadığı gibi, bu yönde yapılan meslek içi eğitim programları da henüz gelişme aşamasındadır. Bu sebeplerle mahkemelerde görevli uzmanlar tarafından uygulamada kullanılan yöntemler ile gelişen raporlandırma yöntemlerinde bir standart henüz oluşmamıştır. Yapılacak çalışmada, çocuğun yüksek yararını gözetmek bakımından kullanılan veriler ve bu verilerin toplanma yöntemleri tespit edilecek, bu yöntemlerin amaca uygunluğu ve yeterliliği değerlendirilecek, verilen karar ile rapor arasındaki uyum incelenecek ve öneriler sunulacaktır.

Araştırma sonucunda; uzman raporlarının yargı sistemindeki işlevinin ortaya konması, hazırlanan raporlarda çocuğun yüksek yararını gözetmek amacıyla göz önüne alınacak koşulların belirlenmesi, eksiklerin tespit edilip istenen hedefe ulaşmak için yapılması gerekenlere dair öneri oluşturulması ile hazırlanan uzman raporlarının veriminin artırılması ve bu konuda standartların oluşturulmasına katkı sağlanması beklenmektedir.

4. BULGULAR

Fatih Adliyesi 1. Aile Mahkemesi'nde 2005- 2007 yılları arasında toplam 2621 dosya karara bağlanmış olup, bu dosyaların %83,2'si (2183) boşanma, %1,4'ü (38) velayet, %0,3'ü (7) şahsi münasebet, % 1,2'si (31) evlat edinme, %13, 9'u (362) nafaka, tanıma, tenfiz, ailenin korunması, evlenmeye izin, evliliğin iptali ve iddet müddetinin kaldırılması gibi diğer davalardır (Tablo I).

Tablo I. Fatih Adliyesi 1. Aile Mahkemesi'nde 2005- 2007 yılları arasında karara bağlanan dosyaların konusu.

Konu	Adet	Yüzdellik Oran
Boşanma	2183	%83,2
Velayet	38	%1,4
Şahsi Münasebet	7	%0,3
Evlat Edinme	31	%1,2
Diğer*	362	%13,9
Toplam	2621	%100

(*Nafaka, tanıma, tenfiz, ailenin korunması, evlenmeye izin, evliliğin iptali, iddet müddetinin kaldırılması davaları belirtilmektedir.

Yıllara göre incelenecek olursa, 2005 yılındaki 906 adet kararın 749'u (%82,7) boşanma, 15'i velayet (1,65) davaları, 2006 yılında karara bağlanan 871 dosyanın 725'i (%83,2) boşanma, 15'i (%1,7) velayet davası, 2007 yılındaki 846 karardan 709'u (%83,8) boşanma, 8'i (%0,9) velayet davalarında verilen kararlardır.

Bu çalışmada velayet kararlarında verilen uzman raporları incelenmekte olup, boşanma davalarında da çocuk bulunma ve velayet kararı verilme ihtimali nedeniyle bu davalar da incelenmiştir. Bunlar dışındaki kararlar özel olarak değerlendirilmemiştir.

İki bin beş yılında karara bağlanan 749 boşanma davası dosyasının; %57'sinde (427) kabul, %8,1'inde (61) red, %28,8'inde (216) HMUK 409/5 gereğince açılmamış sayılmasına, %4,5'inde (34) vazgeçme nedeniyle red, 7'sinde mahkemenin yetkisizliğine, 2'sinde başka bir dosya ile birleştirme, 2'sinde feragat nedeniyle red kararına varılmıştır (Tablo II).

Tablo II. 2005 yılında boşanma davaları için verilen kararlar.

Karar	Adet	Yüzdelik Oran
Kabul	427	%57
Red	61	%8,1
HMUK 409/5	216	%28,8
Vazgeçme	34	%4,5
Yetkisizlik	7	%0,93
Birleştirme	2	%0,26
Feragat	2	%0,26
Toplam	749	%100

Gerekçeli kararlarında çocuk durumu belirtilen dosyaların %39,51'i (296) çocuklu boşanma davaları olup; bunların %45,94'ünde (136) tek çocuk, %35,13'ünde (104) iki çocuk, %12,83'ünde (38) 3 çocuk, %6,1'inde (18) 4 ve üzerinde çocuk bulunmaktadır.

Çocuk da bulunan 296 boşanma davasının 194'ünde velayet kararı verilmiştir. Çocuk bulunmasına rağmen velayet kararı verilmemesinin nedenleri boşanmanın sağlanmamış olması veya tarafların müşterek çocuk veya çocuklarının 18 yaşından büyük, reşit bireyler olmalarıdır. Velayet kararı verilen 194 boşanma davası dosyasında birinci çocukların yaş ortalaması 10,67; ikinci çocukların yaş ortalaması 9,39; üçüncü çocukların yaş ortalaması 8,45; dördüncü çocukların yaş ortalaması 6,50 ve beşinci çocuk bulunan tek dosyadaki çocuk 1 yaşındadır. Velayet kararlarının yalnızca 2 tanesinde kardeşlerden birinin velayeti anneye

diğerininiki babaya verilirken 192 (%98,96) dosyada kardeşlerin bir arada bulunmaları daha uygun görülerek velayeti kullanım hakkı aynı ebeveyne verilmiştir (Tablo III).

Tablo III. 2005 yılında velayet kararı da verilen boşanma davalarında çocuk yaşları.

Çocuk No.	En Büyük	En Küçük	Ortalama
1. Çocuk	20	1	10,81
2. Çocuk	17	0	9,59
3. Çocuk	13	5	8,45
4. Çocuk	9	4	6,50
5. Çocuk	1	1	1

Velayet kararı da verilen 194 dosyanın 160'ında (%82,4) birinci çocukların velayeti anneye, 34'ünde (17,6) babaya verilmiş, ikinci çocuğun da velayetinin söz konusu olduğu 57 dosyada velayet kararı %77,2 (44) oranında annenin kullanması, %22,8 (13) babanın kullanması yönündedir. Üçüncü çocuğun velayet kararında olduğu 10 dosyada anne yönündeki karar 6 iken baba yönündeki karar dörttür. Dördüncü çocuğun da velayet kararının bulunduğu iki dosyada kararların biri annenin diğeri babanın velayeti kullanması yönündedir. Beşinci velayetin de bulunduğu tek dosya velayetin anneye verilmesine hükmeder. Velayet kararına bağlanan tüm dosyalarda velayeti alamayan ebeveyn ile çocuk arasında belirlenmiş gün ve saatlerde şahsi münasebet kurulması yönünde hüküm bulunmaktadır (Tablo IV).

Tablo IV. 2005 yılı boşanma davalarında velayet kararları.

Çocuk No.	Velayet Kararı Adet		Velayet Kararı %'lik Oran	
	Anne	Baba	Anne	Baba
1. Çocuk	160	34	%82,4	%17,6
2. Çocuk	44	13	%77,2	%22,8
3. Çocuk	6	4	%60	%40
4. Çocuk	1	1	%50	%50
5. Çocuk	1	0	%100	%0

İki bin beş yılında velayet kararı verilen 194 boşanma davası dosyanın 17'sinde (%8,76) uzman raporu bulunmakta olup kararlar rapor yönündedir. Boşanma davası dahilinde velayeti söz konusu çocukların 63'ü (%32,47) de duruşmada dinlenmiştir (Tablo V).

Tablo V. 2005 yılı boşanma davalarında uzman raporu ve çocuk görüşü.

	Uzman Raporu	Duruşmada Uzman Görüşü	Duruşmada Çocuk Görüşü
Adet	17	1	63
%'lik Oran	%8,76	%0,56	%32,47

Velayetin değişikliği yönünde açılmış ve 2005 yılında karara bağlanmış olan 15 dosyanın 10'unda (%66,66) kabul, 2'sinde red (%13,33) ve 3'ünde (%20) HMUK 409/5 gereğince açılmamış sayılmasına şeklinde karar verilmiştir. Gerekçeli kararında çocuk durumu belirtilen 11 dosyanın 9'unda (%81,81) velayeti söz konusu olan tek çocuk, 2 dosyada ise 2 kardeşin birden velayet değişimi istenmektedir (Tablo VI).

Tablo VI. 2005 yılı velayet davalarında verilen kararlar.

Karar	Adet	Yüzdellik Oran
Kabul	10	%66,66
Red	2	%13,33
HMUK 409/5	3	%20
Toplam	15	%100

Velayeti söz konusu olan birinci çocukların yaşları en az 3, en çok 17 (m:12) ikinci çocukların yaşları ise en az 2 en çok 11 (m: 6,50) 'dir. Velayet kararlarının 6'sı anne, 4'ü baba yönünde iken bir dosyada vasi tayinine karar verilmiştir. İkinci çocuğun da velayetinin değiştirilmesi istendiği 2 dosyadan biri anne, biri baba yönünde karara bağlanmıştır (Tablo VII).

Tablo VII. 2005 yılı velayet davalarında çocuk yaşı ve velayet kararları.

Çocuk Sırası	Yaş Ortalaması	Velayet Kararı Adet			Velayet Kararı %'lik Oran		
		Anne	Baba	Vasi Tayini	Anne	Baba	Vasi Tayini
1. Çocuk	12	6	4	1	%54,54	%36,36	%19,09
2. Çocuk	6,5	1	1	0	%50	%50	%0

Velayet konusunda karar verilen 15 dosyanın hepsinde uzman raporu dosyaya sunmuş olup birinde duruşma esnasında uzman görüş bildirmiştir. Velayet değişimi söz konusu olan çocuk 2 dosyada duruşma esnasında dinlenilmiş iken 1 dosyada çocuk görüşünü dilekçe ile mahkemeye iletmiştir (Tablo VIII).

Tablo VIII. 2005 yılı velayet davalarında uzman raporu ve çocuk görüşü.

	Uzman Raporu	Duruşmada Uzman Görüşü	Duruşmada Çocuk Görüşü	Dilekçe ile Çocuk Görüşü
Adet	15	1	2	1
%'lik Oran	%100	%6,66	%13,33	%6,66

İki bin altı yılında karara bağlanan 725 boşanma davası dosyasının %61,1'inde (443) kabul, %6,3'ünde (46) red, %23,7'sinde (172) HMUK 409/5 gereğince açılmamış sayılmasına, %7,6'sında (55) vazgeçme nedeniyle reddine, 4'ünde başka bir dosya ile birleştirilmesine ve 4'ünde konusu kalmadığından karara yer olmadığına şeklinde karar verilmiştir. Gerekçeli kararında çocuk durumu belirtilen davaların 313'ünde (43,17) 1 veya daha fazla çocuk bulunmakta olup bunların 141'inde (%45,04) tek çocuk, 115'inde (%36,74) iki çocuk, 34'ünde (10,86) 3 çocuk, 22'sinde (%7,36) 4 ve üzerinde çocuk vardır (Tablo IX).

Tablo IX. 2006 yılında boşanma davaları için verilen kararlar.

Karar	Adet	Yüzdellik Oran
Kabul	443	%61,1
Red	46	%6,3
HMUK 409/5	172	%23,7
Vazgeçme	55	%7,6
Birleştirme	4	%0,55
Konusu Kalmadığı	4	%0,55
Toplam	725	%100

Çocuğun da bulunduğu 313 boşanma dosyasının 196'sında (%62,61) velayet kararı da bulunmaktadır. Velayet kararları birinci çocuklar için %84,18 (165) anne, %15,81 (31) baba, ikinci çocuklar için 56 (%80) dosya anne, 14 (%20) dosya baba, üçüncü çocuklar için 10

dosya anne, 3 dosya baba, dördüncü çocuklar için 3 dosya anne, 1 dosya baba ve beşinci çocuk için de velayet konusunda karar verilen tek dosyada ise baba yönünde verilmiştir. Tüm dosyalarda velayeti alamayan ebeveyn ile çocuk arasında belirlenmiş gün ve saatlerde şahsi münasebet kurulması yönünde hüküm bulunmaktadır. İki bin altı yılındaki çocuklu boşanma davalarındaki velayet kararlarının yalnızca 2 tanesinde kardeşlerden birinin velayeti anneye diğerininki babaya verilirken 194 (%98,97) dosyada kardeşlerin bir arada bulunmaları daha uygun görülerek velayeti kullanım hakkı aynı ebeveyne verilmiştir. Velayet kararı da verilen 196 boşanma davası dosyasında birinci çocuklar için yaş ortalaması 9,35; ikinci çocuklar için 8,94; üçüncü çocuklar için 7,35; dördüncü çocuklar için 7,50 ve beşinci çocuğun da bulunduğu tek dosyada çocuk 9 yaşındadır (Tablo X).

Tablo X. 2006 yılı boşanma davalarında çocuk yaşı ve velayet kararları.

Çocuk Sırası	Yaş Ortalaması	Velayet Kararı Adet		Velayet Kararı %'lik Oran	
		Anne	Baba	Anne	Baba
1. Çocuk	9,35	165	31	%84,18	%15,81
2. Çocuk	8,94	56	14	%80	%50
3. Çocuk	7,35	10	3	%76,92	%23,07
4. Çocuk	7,50	3	1	%75	%25
5. Çocuk	9	1	0	%100	%0

Velayet kararının da verildiği 21 (%10,71) boşanma davası dosyasında uzman raporu bulunmakta iken, 28 (%14,28) dosyada uzman duruşmada görüş bildirmiş, 85 (%43,36) dosyada ise velayeti söz konusu çocuk duruşma esnasında hakim tarafından dinlenilmiştir (Tablo XI).

Tablo XI. 2006 yılı boşanma davalarında velayet konusunda uzman raporu ve çocuk görüşü.

	Uzman Raporu	Duruşmada Uzman Görüşü	Duruşmada Çocuk Görüşü
Adet	21	28	85
%'lik Oran	%10,71	%14,28	%43,36

Velayet değişikliği istemiyle açılan ve 2006 yılında karara bağlanan 15 dosyanın 7'sinde (%46,66) kabul, 4'ünde (%26,66) red, 2'sinde (13,33) konusu kalmadığından karara yer olmadığı yönünde karar verilmiş, davalardan 1'i başka bir dava ile birleştirilmiş, 1'i de HMUK 409/5 maddesi gereğince açılmamış sayılmıştır. Bu davaların 9 tanesinde 1, 4 tanesinde 2, 2 tanesinde de 3 çocuk bulunmaktadır (Tablo XII).

Tablo XII. 2006 yılında velayet davaları için verilen kararlar.

Karar	Adet	Yüzdelik Oran
Kabul	7	%46,66
Red	4	%26,66
HMUK 409/5	1	%6,6
Birleştirme	1	%6,6
Konusu Kalmadığı	2	%13,33
Toplam	15	%100

Verilen 11 velayet kararının 7'si (%63,63) anne, 4'ü (%36,36) baba yönündedir. Bir dosyada ise babanın vefat etmesi ve annenin hapiste olması nedeniyle vasi tayini için ihbarda bulunularak velayet kaldırılmıştır. İkinci çocuğun bulunduğu 2 dosyada velayet kararı anne, 1 dosyada baba yönünde iken 1 dosyada velayet kaldırılmış, üçüncü çocuğun da bulunduğu dosyalardan birinde velayeti kullanma hakkı anneye verilirken diğerinde velayet vasi tayini ihbarıyla kaldırılmıştır. İki bin altı yılında karar bağlanmış velayet konulu davalarda gerekçeli kararda yaşı belirtilen velayeti söz konusu birinci çocukların en küçüğü 6, en büyüğü 18 (m:

12,5); ikinci çocukların en küçüğü 6, en büyüğü 15 (m: 10,5); üçüncü çocuk ise 4 yaşındadır (Tablo XIII).

Tablo XIII. 2006 yılı velayet davalarında çocuk yaşı ve velayet kararları.

Çocuk Sırası	Yaş Ortalaması	Velayet Kararı Adet			Velayet Kararı %'lik Oran		
		Anne	Baba	Vel. Kaldırm.	Anne	Baba	Vel. Kaldırm.
1. Çocuk	12,5	7	4	1	%63,6	%36,36	%9,09
2. Çocuk	10,5	2	1	1	%50	%25	%25
3. Çocuk	4	1	0	1	%50	%50	%0

Velayet istemiyle açılmış 15 davanın 2 sinde uzman raporu bulunmazken, 11'inde (%73,33) uzman raporunu dosyaya ibraz etmiştir. Diğer 2 dosya içinse rapor bulunup bulunmadığına dair bir bilgi gerekçeli kararda yer almamaktadır. Dört dosyada (%26,66) çocuk duruşmada hakim huzurunda da görüş bildirmiştir. Tüm dosyalarda kardeşlerin bir arada bulunmaları uygun görülerek velayetleri aynı ebeveyne verilmiştir (Tablo XIV).

Tablo XIV. 2006 yılı velayet davalarında uzman raporu ve çocuk görüşü.

	Uzman Raporu	Duruşmada Çocuk Görüşü
Adet	11	2
%'lik Oran	%73,33	%13,33

İki bin yedi yılında karara çıkmış 709 boşanma dosyasının 428'inde (%60,4) kabulüne, 45'inde (%6,3) reddine, 169'unda (%23,8) HMUK 409/5 gereğince açılmamış sayılmasına, 52'sinde (%7,3) vazgeçme nedeniyle reddine, 9'unda (1,2) başka bir dosya ile birleştirilmesine, 5'inde (%0,7) mahkemenin yetkisizliğine, 1'inde (%0,1) konusu kalmadığından karara yer olmadığına karar verilmiştir (Tablo XV).

Tablo XV. 2007 yılında boşanma davaları için verilen kararlar.

Karar	Adet	Yüzdellik Oran
Kabul	428	%60,4
Red	45	%6,3
HMUK 409/5	169	%6,6
Vazgeçme	52	%7,3
Birleştirme	9	%1,2
Yetkisizlik	5	%13,33
Konusu Kalmadığı	1	%0,1
Toplam	709	%100

Çocuk durumu belirtilen dosyaların 233'ünde (%32,9) çocuk bulunmamakta, 145'inde (%20,5) tek çocuk, 98'inde (%13,8) 2 çocuk, 35'inde (%4,9) 3 çocuk bulunmaktadır. Dört ve daha fazla çocuk bulunan dosya sayısı 20 (%2,9)'dur. En az çocuk sayısı 0, en fazla 10'dur. Çocuk sayısı ortalaması 1,03'tür.

Çocuksuz dosyaların dördünde (%1,72) çiftler aralarındaki sorunları çözme amacıyla uzmanla görüşmüş ve uzman ilişki konusundaki raporunu bu dosyalara ibraz etmiştir. Boşanma istemiyle açılmış davaların velayet konusunda verilecek kararlarında uzmandan rapor istenmesi %8,74 (16 dosya) iken 34 dosyada (%18,57) uzman görüşü duruşmada alınmıştır. Bununla birlikte 50 dosyada (%27,32) da çocuk görüşünü duruşma esnasında hakim huzurunda bildirmiştir. (Tablo XVI)

Tablo XVI. 2007 yılı boşanma davalarında velayet konusunda uzman raporu ve çocuk görüşü.

	Uzman Raporu	Duruşmada Uzman Görüşü	Duruşmada Çocuk Görüşü
Adet	16	34	50
%'lik Oran	%8,74	%18,57	%27,32

Boşanma davalarında 183 dosyada velayet kararı verilirken bunların 146'sında (%79,78) velayet anneye, 36'sında (%19,67) babaya verilmiş, 1 dosyada çocuk Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu'na yerleştirilmiştir. İkinci çocuklar için velayet kararı 47'si (%68,11) anne, 21'i (%30,43) baba yönünde iken, 1 dosyada çocuk Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu'na yerleştirilmiştir. Üçüncü çocuklar için 14 karar (%77,7) anne, 4 karar (%22,3) baba yönünde, dördüncü çocuklar için 2 karar anne, 1 karar baba yönünde, beş, altı, yedi, sekiz ve dokuzuncu çocuklarda velayet kararı baba yönünde verilmiştir. Bu davaların yalnızca birinde kardeşlerden birinin velayeti anneye diğerininki babaya verilirken 182 (%99,45) dosyada kardeşlerin bir arada bulunmaları daha uygun görülerek velayeti kullanım hakkı aynı ebeveynine verilmiştir.

Gerekçeli kararda yaşı belirtilen boşanma davası içindeki birinci çocuklardan en küçüğü 0, en büyüğü 25 (m=9,43), ikinci çocukların en küçüğü 1, en büyüğü 17 (m=8,82), üçüncü çocukların en küçüğü 3, en büyüğü 13 (m=8,72), dördüncü çocukların en küçüğü 10, en büyüğü 12 (m=7,33) yaşındadır. Beş, altı, yedi, sekiz ve dokuzuncu çocukların bulunduğu tek dosyada çocukların yaşları sırasıyla; 10, 8, 6, 5 ve 2'dir (Tablo XVII).

Tablo XVII. 2007 yılı boşanma davalarında velayet konusundaki dosyalarda çocuk yaşı ve velayet kararları.

Çocuk Sırası	Yaş Ortalaması	Velayet Kararı Adet			Velayet Kararı %'lik Oran		
		Anne	Baba	SHÇEK	Anne	Baba	SHÇEK
1. Çocuk	9,43	146	36	1	%79,7	%19,6	%0,5
2. Çocuk	8,82	47	21	1	%68,1	%30,4	%0,5
3. Çocuk	8,72	14	4	0	%77,7	%22,3	%0,5
4. Çocuk	7,33	2	1	0	%66,6	%33,3	%0
5. Çocuk	10	0	1	0	%0	%100	%0
6. Çocuk	8	0	1	0	%0	%100	%0
7. Çocuk	6	0	1	0	%0	%100	%0
8. Çocuk	5	0	1	0	%0	%100	%0
9. Çocuk	2	0	1	0	%0	%100	%0

İki bin yedi yılında velayetin değişikliği istemiyle açılan davaların 2'sinde (%25) davanın kabul edilmesine, 4'ünde (%50) HMUK 409/5 gereğince açılmamış sayılmasına, 1'inde vazgeçme nedeniyle reddine, 1'inde mahkemenin yetkisizliğine karar verilmiştir. Gerekçeli kararında çocuk durumu belirtilen dosyaların 2'sinde 1, 2'sinde 2 çocuk bulunmaktadır (Tablo XVIII).

Tablo XVIII. 2007 yılında velayet davaları için verilen kararlar.

Karar	Adet	Yüzdelik Oran
Kabul	2	%25
HMUK 409/5	4	%50
Vazgeçme	1	%12,5
Yetkisizlik	1	%12,5
Toplam	8	%100

Gerekçeli kararda yaşı belirtilen birinci çocuklardan en büyüğü 13, en küçüğü 7 (m=11), ikinci çocukların en büyüğü 5, en küçüğü 4 (m=4,5) yaşlarındadır. Kabul edilen davaların birinde velayet babadan anneye, diğerinde anneden babaya değiştirilmiş, ikinci çocuğun bulunduğu kabul edilen davada velayet anneden babaya değiştirilmiştir (Tablo XIX).

Tablo XIX. 2007 yılı velayet davalarında çocuk yaşı ve velayet kararları.

Çocuk Sırası	Yaş Ortalaması	Velayet Kararı Adet		Velayet Kararı %'lik Oran	
		Anne	Baba	Anne	Baba
1. Çocuk	11	1	1	%50	%50
2. Çocuk	4,5	0	1	%0	%100

İki bin yedi yılında velayetin değiştirilmesi istemiyle açılan 8 davanın 5'inde (%62,5) uzman raporu bulunmaktadır.

Fatih 1. Aile Mahkemesi'nde 2005- 2008 yılları arasında karara çıkan davalarda velayet konusunda verilmiş raporlar incelendiğinde toplam 85 raporun 80'ünde (%94,1) başlık değerlendirme konusunu tam olarak ifade eder şekilde yazılmıştır. Beş raporda (%5,9) başlık inceleme alanları konusunda yetersiz bilgi içermektedir. İncelenen raporların 84'ünde (%98,8) rapor tarihi belirtilmişken 1 raporda tarih yazılmamıştır. Raporu isteyen mahkeme, istenen zaman, cevaplanması beklenen sorular ve bunların davranışa dönüşmüş tanımlarıyla ilgili

açıklama 3 raporda (%3,5) bulunmazken 1 (%1,2) raporda raporu isteyen mahkeme ve istenen zaman yer alırken mahkeme emrinde yer alan sorular ve bunların davranış tanımları, 2 raporda (%2,3) da istenen zaman, mahkeme tarafından cevaplanması beklenen sorular ve bunların davranışa dönüşmüş tanımları bulunmamaktadır. Raporların %92,9'unda (79 rapor) açıklamalar tam olarak ifade edilmiştir (Tablo XX).

Tablo XX. Velayet konusunda verilen raporlarda başlık, tarih ve açıklamalar.

	Başlık		Tarih		Açıklama	
	Eksik	Tam	Var	Yok	Eksik	Tam
Adet	5	80	84	1	6	79
%'lik oran	%5,9	%94,1	%98,8	%1,2	%7,1	%92,9

Rapor verilen 42 dosyada (%49,4) tek çocuk, 36 dosyada (%42,3) 2 çocuk, 6 dosyada (%7,1) 3 çocuk ve 1 dosyada (1,2) 4 çocuk bulunmaktadır. İki ve daha fazla çocuk bulunan dosyaların 37'sinde (%86,04) kardeş ilişkileri raporda değerlendirilmiş olup 6 dosyada kardeş ilişkileri ile ilgili açıklama yapılmamıştır.

Raporların 69'inde (%81,2) her iki ebeveyn ile yapılan görüşmeler de yer alırken 16 raporda (%18,8) ebeveynlerden biri ile görüşmeye dair bilgiler bulunmamaktadır. Ebeveynler ile 55 raporda (%64,7) ayrı, 30 raporda (%35,3) birlikte görüşülmüştür.

İlk görüşülen ebeveynin doğum tarihi 84, kökeni 83, eğitim durumu 82, iş durumu 82 raporda belirtilmiş, psikolojik durumu ise 79 raporda (%91,9) değerlendirilmiştir. Ebeveyn 1'in sağlık durumu hakkında edinilen bilgiler sadece 1 raporda (%1,2) ele alınırken, raporların 6'sı (%7,1) 1. ebeveynin geçmiş ilişkileri hakkında açıklamalar içermektedir (Tablo XXI).

Tablo XXI. Ebeveyn 1 görüşme raporu.

	Doğum Tarihi	Köken	Eğitim Durumu	İş Durumu	Psikolojik Durum	Sağlık Durumu	Geçmiş İlişkiler
Adet	84	83	82	82	79	1	6
% Oran	%98,8	%97,6	%96,4	%96,4	%92,9	%1,2	%7,1

İkinci görüşülen ebeveynin ise; doğum tarihi 71, kökeni 70, eğitim durumu 70, iş durumu 74 raporda belirtilmiş, 4 raporda sağlık durumu, 7 raporda geçmiş ilişkiler ile ilgili bilgiler yer almıştır. Ebeveyn 2'in psikolojik durumu ile ilgili olarak 63 (%74,1) raporda değerlendirme yapılmıştır (Tablo XXII).

Tablo XXII. Ebeveyn 2 görüşme raporu.

	Doğum Tarihi	Köken	Eğitim Durumu	İş Durumu	Psikolojik Durumu	Sağlık Durumu	Geçmiş İlişkiler
Adet	71	70	70	74	63	4	7
% Oran	%83,5	%82,3	%82,3	%87,1	%74,1	%4,7	%8,2

Velayet değerlendirme raporunun hazırlanması için 73 (%85,8) birinci, 37 (%86,05) ikinci, 7 (%100) üçüncü, 1 (%100) dördüncü çocuk ile görüşülmüş, 5 (%5,8) birinci, 4 (%9,3) ikinci çocuk gözlemlenmiş, 7 (%8,2) birinci ve 2 (%4,6) ikinci çocukla görüşme veya gözlem yapılamamıştır. Velayet konusunda verilen raporların 80'inde (%94,1) çocuğun psikolojik durumu, 74'ünde (%87,05) ebeveyn-çocuk ilişkisi, 73 raporda (%85,8) ise çocuğun velayet hakkındaki görüşüne yer verilmiştir (Tablo XXIII).

Tablo XXIII. Çocuk/çocuklar ile görüşme raporu.

	Çocuk Görüşme				Çocuk Gözlem		Ebeveyn-Çocuk	Psikolojik	Çocuk
	1.	2.	3.	4.	1.	2.	İlişkisi	Durum	Görüşü
Adet	73	37	7	1	5	4	74	80	73
%Oran	%85,8	%86,05	%100	%100	%5,8	%9,3	%87,05	%94,1	%85,8

Velayet konusundaki değerlendirme raporlarının 83'ünde (%97,6) anne-babanın evliliklerinin gelişim süreci, 82'sinde (%96,7) aile içi dinamikleri, 84'ünde (%98,8) boşanma/velayet davasına yol açan nedenler ve ebeveynlerin çatışma öyküsü yer almıştır. Ebeveynlerin birbirleri ile çalışabilme kapasiteleri ve aralarındaki çatışma düzeyi 80 raporda (%94,1) ele alınmıştır (Tablo XXIV).

Tablo XXIV. Ebeveyn ilişkileri.

	Evlilik Gelişim	Aile İçi	Dava	Birlikte Çalışma
	Süreci	Dinamikler	Nedenleri	Kapasiteleri
Adet	83	82	84	80
% Oran	%97,6	%96,7	%98,8	%94,1

Aile içi dinamikler ve özel durumlar aktarılırken ilk görüşülen ebeveynler 21 görüşmede (%24,7) aile içi şiddet, 3 görüşmede (%3,5) alkol kullanımı, 2 görüşmede (%2,3) aile içi şiddet ve alkol kullanımı, 1 görüşmede (%1,2) aile içi şiddet, alkol ve madde kullanımı (Tablo XXV); ikinci görüşülen ebeveynler ise, 1 görüşmede (%1,2) aile içi şiddet, 2 görüşmede (%2,3) aile içi şiddet ve madde kullanımı, 1 görüşmede ihmal (neglekt), 1 görüşmede aile içi şiddet ve alkol kullanımı, 1 görüşmede madde ve alkol kullanımı beyan etmişlerdir (Tablo XXVI).

Tablo XXV. Ebeveyn 1'in özel durum belirtmesi.

	Aile İçi Şiddet	Alkol Kullanımı	Aile içi Şiddet& Alkol Kullanımı	Aile içi Şiddet, Madde& Alkol Kul.
Adet	21	3	2	1
% Oran	%24,7	%3,5	%2,3	%1,2

Tablo XXVI. Ebeveyn 2'in özel durum belirtmesi.

	Aile İçi Şiddet	Aile içi Şiddet& Madde Kul.	Aile içi Şiddet& Alkol Kul.	Neglekt	Madde& Alkol Kul.
Adet	1	2	1	1	1
% Oran	%1,2	%2,3	%1,2	%1,2	%1,2

Verilen raporların 21'inde (%24,7) birinci, 18'inde (%21,2) ikinci ebeveynin ev ortamları incelenmiş, 15 raporda (%17,6) birinci, 12 raporda (%14,1) ikinci ebeveynin kök aileleri ile görüşülmüştür. Birinci ebeveynlerin kök aileleri ile ilgili 70 (%82,3), ikinci ebeveynlerin kök aileleri ile ilgili 62 (%72,9) raporda yüz yüze görüşme olmasa da ebeveynlerden edinilen bilgiler aktarılmıştır (Tablo XXVII).

Tablo XXVII. Raporlarda Ev Ziyaretleri ve Kök Aile Görüşmeleri.

	Ev Ziyareti		Kök Aile Görüşme		Kök Aile Bahis	
	1. Eb.	2. Eb.	1. Eb.	2. Eb.	1.Eb.	2.Eb.
Adet	21	18	15	12	70	62
% Oran	%24,7	%21,2	%17,6	%14,1	%82,3	%72,9

Çocuğun okuluna yapılan ziyaret sonucu edinilen bilgiler ve yapılan değerlendirmeler 10 raporda (%11,8) yer almaktadır. Ebeveynler ve çocuk dışında 10 raporda (%11,8) çocuğun

öğretmenlerinden, 1 raporda da (%1,2) komşu, ev sahibi ve arkadaş gibi kaynaklardan edinilen bilgiler aktarılmıştır (Tablo XXVIII).

Tablo XXVIII. Raporlarda Okul Ziyaretleri ve Başka Kaynaklardan Edinilen Bilgiler.

	Okul Ziyareti	Aile Dışı Kaynaklar			
		Öğretmen	Doktor	Psikolog	Diğer*
Adet	10	10	0	0	1
% Oran	%11,8	%11,8	%0	%0	%1,2

*Komşu, ev sahibi, arkadaş gibi kaynaklar.

Fatih 1. Aile Mahkemesi'ne 2005- 2007 yılları arasında karara çıkan dosyalara verilen velayet ile ilgili raporların hiçbirinde literatürde belirtildiği şekilde ayrı bir bölüm olarak bilgi toplama süreçleri ve değerlendirme tekniklerine dair açıklamalar yapılmamış, verilen raporların 82'inde (%96,4) sonuç bölümü yer almış, 3 rapor sonuca bağlanmadan dosyaya sunulmuştur. Bunun yanında 83 raporda (%97,6) velayet ile ilgili öneri açıkça belirtilirken, 48 raporda (%56,4) velayeti alması uygun olmayan ebeveyn ile çocuk arasında kurulacak kişisel ilişkiye dair öneri de bulunmaktadır (Tablo XXIX).

Tablo XXIX. Velayeti değerlendirme raporu bölümleri.

	Bilgi Toplama Süreçleri	Değerlendirme Teknikleri	Sonuç	Öneri	Kişisel İlişki
Adet	0	0	82	83	48
% Oran	%0	%0	%96,4	%97,6	%56,4

İncelenen raporların 5'i (%6,8) sosyal hizmet uzmanı, 3'ü (%4,1) pedagoğ, 19'u (%25,7) psikolog, 46'sı (%54,1) psikolog ve pedagoğ, 12'si (14,1) psikolog, pedagoğ ve sosyal hizmet uzmanı tarafından hazırlanmıştır. Verilen kararlar 59 dosyada (%69,4) uzman raporu

yönünde, 9 dosyada (%10,6) uzman raporu dışındadır. On yedi dosyada (%2) HMUK 409/5, vazgeçme, konusu kalmama gibi nedenlerle karar verilmemiştir.

İncelenen raporlar en az 2, en çok 9 sayfa olup raporlarda ortalama 4,58 sayfa bulunmaktadır (Tablo XXX). Raporların dili genel olarak basit ve anlaşılır iken, zaman zaman kullanılan psikolojik terim ve teşhise yönelik ifadeler okuyucunun anlayabileceği, basit bir dil ile açıklanmıştır. Psikolojik problemler çoğunlukla tanı koyma tavrı içinde teşhise yönelik ifadeler kullanılmadan semptomların belirtilmesi ile açıklanmıştır.

Tablo XXX. Verilen raporların sayfa sayısı.

	En Az	En Fazla	Ortalama
Sayfa Sayısı	2	9	4,58

5. TARTIŞMA ve SONUÇ

Son yıllarda artan boşanma davaları ile velayetin anne baba arasında hangisinde kalacağı konusunda verilecek kararın karmaşık bir yapı alması nedeniyle velayet ve boşanma davalarında psikolojik değerlendirme günden güne daha fazla önem kazanmakta olup (Billick & Perry, 1994) her aile mahkemesinde psikolog, pedagoğ ve sosyal çalışmacı atanacağı 4787 sayılı kanun ile belirtilmiş ve 2003 yılından itibaren bu atamalar aşamalı olarak gerçekleşmiştir (ASUD, 2008).

Bu çalışmanın amacı; uzmanların velayet hakkında verdikleri raporları inceleyerek, bu raporların değerlendirme kriterlerini ortaya koymak, çocuğun yüksek menfaatini sağlamak amacıyla literatürde tartışılan konuların göz önüne alınıp alınmadığını değerlendirerek bu raporların mahkeme kararlarına etkisini incelemektir.

Bu amaç doğrultusunda; 2005–2007 yılları arasında İstanbul Fatih Adliyesi 1. Aile Mahkemesi'nde görülen davalarda verilen velayet kararlarındaki uzman raporları retrospektif dosya taraması yöntemiyle incelenmiş, ele alınan dosyalar; davanın konusu, velayete konu olan çocuk veya çocukların yaşları, cinsiyetleri, eğitim durumları, velayet ile ilgili olarak anne-baba arasında bir ihtilaf olup olmadığı, çocuğun velayet konusundaki görüşünün rapora ve karara etkisi ve uzman tarafından düzenlenmiş raporun içerik ve etkinliği bakımından literatürde tartışılan konularla değerlendirilmiş velayet hakkındaki kararlar uzman kanaati bildirir raporun uyumluluğu incelenmiştir.

Bu inceleme sonucunda Fatih Adliyesi 1. Aile Mahkemesi'nde 2005- 2007 yılları arasında toplam 2621 dosya karara bağlanmış olduğu, bu dosyaların 2221'inin boşanma ve velayet davaları gibi velayet ile ilgili uzman raporu bulunması gereken davalar olduğu, 2221 davadan yalnızca 611'inde velayet kararı bulunduğu ve velayet kararı verilen dosyaların sadece %13,74'üne uzman raporu sunulduğu fark edilmiştir. Bununla birlikte, velayet kararı verilen dosyaların sadece %32,73'ünde duruşmada çocuk görüşü alınmıştır. Raporlar ve duruşmada

alınan görüşler düşünüldüğünde çocuk görüşünün kendisini ilgilendiren velayet davalarına 285 dosyada yani %46,64 oranında yansıdığı anlaşılmaktadır.

Çocuk Hakları Sözleşmesi 12. maddesinde taraf devletlerin çocukların kendisini ilgilendiren konularda görüşlerini özgürce ifade hakkı tanınması, onların gelişim ve olgunlukları ölçüsünde bu görüşleri dikkate alması gerekliliğini ifade edilmekte ve Türkiye’de bu sözleşmeyi imzalayan devletlerden biri olarak çocuğun hayatını en büyük oranda etkileyecek velayet kararı konusunda çocuğun görüşünün dava sürecine yarıyı bile bulmayan bu oranda yansımalarının oldukça düşük olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Bu düşük oranın anılan mahkeme hakimi tarafından Çocuk Hakları Sözleşmesi 12. maddesinde belirtilen “görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun” ifadesinin 10 yaş ve üstü çocuklar olarak yorumlanması olarak açıklanabilir. Bu düşük orandaki rapor sunumunun en önemli nedeni ise anlaşmalı boşanmaların kısa sürede karara çıkması nedeniyle çekişmeli davalara göre daha fazla olmasıdır.

Raporlar içerik yönünden değerlendirildiğinde literatürde tartışılan özellikleri büyük ölçüde taşıdığı fark edilmektedir. Raporlarda başlık, tarih ve raporu isteyen mahkeme, istenen zaman, cevaplanması beklenen sorular ve bunların davranışa dönüşmüş tanımlarıyla ilgili açıklamalar yüksek oranda belirtilirken, her iki ebeveynle ve tüm çocuklarla görüşme sağlanamamış olsa da yüksek oranda tüm aile bireyleriyle görüşülmüştür. Raporların bir bölümünde sadece mahkemenin adı ve raporun istenme zamanı belirtilmektedir. Bunun nedeni mahkemece uzmanlardan rapor istenirken açık sorulardan ziyade “velayet ile ilgili” şeklinde ifadeler kullanılmasıdır. Bazı raporlar da ise, ebeveynlerden biri veya çocukların bir kısmı ile görüşülerek hazırlanmıştır. Bunun en büyük nedeni uzmanlardan randevu alması gereken birimin ebeveynler veya vekilleri olması ve mahkeme dosyasında taraflara ulaşılacak numaraları içeren bilgilerin bulunmamasıdır. Taraflardan biri çeşitli sebeplerle randevuya gelmediklerinde diğer ebeveynden edinilen bilgiler ışığında raporlar hazırlanmış olmakla birlikte ebeveynlerin güçlü ve zayıf yönlerinin, psikolojik durumlarının, ebeveyn-çocuk ilişkilerinin, ebeveynler arasında karşılaştırmalarla vurgulanması, ebeveynlerden edinilen bilgilerin ayrı ayrı anlatılmalı ve mümkün olduğunca çok kaynaktan bilgiler edinilmesinin

raporun objektifliği açısından önemi literatürde özellikle belirtilmiştir (Gould & Martindale, 2009).

Çocuğun bilgileri ve algıları anlaşılması çocuğun yüksek yararını sağlama açısından büyük önem taşır (Kuehnle, Greenberg & Gottlieb, 2004). UMDA’da çocukla velayet konusunda görüşme yapılırken, çocuğun fiziksel, bilişsel ve duygusal durumu, ev, okul ve sosyal uyumu, aile bireyleri-özellikle ebeveynleri ile olan ilişkilerinin ve velayet konusundaki duygu ve düşüncelerinin temel alınması gerektiği belirtilmektedir (UMDA, 1979). İncelenen raporlarda çocuklarla yüksek oranda görüş yapıldığı, duygu ve düşüncelerini oluşturması ve ifade etmesi mümkün olmayan çocukların yaş ve gelişim düzeyleri göz önüne alınarak gözlemlendiği, ebeveynler ve ocuk/çocuklar arasındaki ilişkinin ve güvenin düzeyinin raporlara yansıtıldığı görülmüştür. Görüşme ya da gözlem yapılamayan çocukların ebeveynlerinin uzmanlardan randevu almaması veya çeşitli sebeplerle randevuya gelmemesidir. Ancak literatürde her bir çocuğun psikolojik ve gelişim düzeylerinin, anne-babası, kardeşleri ve birlikte yaşadığı diğer kişilerle ilişkilerinin ve her bir çocuğun velayet konusundaki görüşünün rapora yansıtılması gerekliliği belirtilmektedir (Kuehnle, Greenberg & Gottlieb, 2004).

Çocukların görüşleri konusundaki güvenilirlikleri (Condie, 2003) ve yetişkinlerden gelen yönlendirme ve korkutmalara da açık olmaları ile ilgili (Hynan, 1998) literatürde belirtilen endişelerin incelenen raporlarda büyük lde engellenmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır.

Gould & Martindale’e göre, ebeveynlerle görüşülürken risk faktörlerinin (aile içi şiddet, ihmal/istismar, madde kullanımı, akıl hastalığı, vs.), aile içi dinamiklerin ve anne-baba arasındaki çatışmanın da değerlendirilmesi gerekliliğine vurgu yapmışlardır (Gould & Martindale, 2009). İncelenen raporlarda risk faktörlerinin değerlendirilerek var olan aile içi şiddet, madde ve alkol kullanımı, ihmal gibi durumların mahkemeye bildirildiği, bu durumun ocuk açısından taşıdığı risk düzeyinin belirtildiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte; raporlarda ebeveynler arası çatışmanın düzeyi ve birlikte çalışabilme durumları ile davaya yol açan nedenler ve aile içi dinamikler büyük lde açıklanmıştır.

Literatürde tartışılan bir diğer konu da ev ve okul ziyaretleridir. Ev ziyaretleri, velayet konusunda değerlendirme yapılırken aileyi ve çocuğu doğal ortamlarında gözlemlemek, ilişkilerini rahat ve günlük haliyle anlamlandırmak gibi konularda yardımcı olduğu gibi çocuğun yaşadığı ortamın güvenlik ve temizlik özellikleri ve bakım ve gelişim olanakları da göz önüne alınmış olur (Hynan, 2003). Ev ve okul ziyaretleri açısından bakıldığında incelenen raporlar yetersiz kalmaktadırlar. Bunun en büyük nedeni uzmanların yol gideri vs. gibi konuların henüz yasalarda açık bir şekilde belirlenmemiş olması ve yol giderinin hakim karar ile belirlenmesidir. Hakimin yol giderine karar vermesi ev ziyareti yapılacak davaya da karar vermesi anlamına geldiğinden sadece bu dosyalarda ev ziyaretleri sağlanabilmekte ve ev ziyaretlerinin raporlara bu düşük oranda yansımaya neden olmaktadır.

Kök aile ve üçüncü kişilerle yapılan görüşmeler raporların objektifliğini artırması ve ebeveynlerin aldıkları sosyal desteğin algılanması açısından önem taşır (Hynan, 2003). Yasalarda henüz netlik kazanmayan uzmanların yol gideri vs. gibi konular kök aile ve üçüncü kişilerle de görüşmeye engel olmaktadır.

Çocuklarla görüşme yapılırken çocuğun yaş ve gelişimsel düzeyine uygun soru teknikleri uygulanması gerektiği, çeşitli oyunlar, resimler, senaryolar, cümle tamamlama gibi yapılandırılmış sorular ve açık uçlu sorularla değerlendirme yapılması gerekliliği belirtilmektedir (Ackerman, 2001). İstanbul Fatih Adliyesi 1. Aile Mahkemesi'nde 2005–2008 yılları arasında velayet konusunda karara çıkan davalara sunulan uzman raporları incelendiğinde çocukla görüşmenin büyük ölçüde açık uçlu sorulara dayandığı, çocukla görüşme ile ilgili yapılandırılmış bir sistem bulunmadığı anlaşılmaktadır. Bu durum görüşmelerin ve raporların standardizasyonunu olumsuz etkileyecektir. Türkiye'de adalet sistemi içerisinde çalışan uzmanlara yönelik akademik eğitim bulunmaması ve bu yönde yapılan meslek içi eğitim programlarının da son yıllarda gelişmeye başlaması raporlara yansıyan bu durumun sebebidir.

Velayet konusunda değerlendirme yaparken çocuğu ebeveynleri ile birlikte gözlemlemek önemlidir (AFCC, 2007). Schutz ve arkadaşlarına göre; bu gözlemler ebeveynlerin ana-babalık davranışları ve becerilerinin ve ebeveyn-çocuk ilişkilerinin kalitesinin ölçülmesi

açısından da önemli bulgular sunar (Schutz ve ark., 1989). İncelenen raporlarda ebeveyn çocuk gözlemlerinin büyük ölçüde sağlandığı sağlanamama durumunun daha önce belirtildiği gibi ebeveynlerden birinin randevu almaması veya çocukla beraber randevuya gelmemesi olduğu anlaşılmıştır. Bununla beraber literatürde bu gözlemlerin, uzmanın görüşme odasında, tek yönlü ayna arkasından veya çocuğun ve ebeveynlerin yaşadıkları ev ortamlarında; çocukla ebeveynle çocuğun yaşına uygun bir aktiviteyi (puzzle, lego, satranç, dama, vs.) birlikte yapmaları istenerek veya her zaman yaptıkları bir aktiviteyi izleyerek sağlanabileceği (Hynan, 2003) belirtilmektedir. İncelenen raporlarda ebeveyn- çocuk gözlemlerinin çoğunlukla uzmanın görüşme odasında sağlandığı çocuğun yaşına uygun bir aktiviteyi birlikte yapmaları istenmesinden ziyade sohbetleri vs. gibi her zaman yaptıkları bir aktivite izlenerek sağlanmıştır.

Scafte, bilgi toplama yöntemleri ve değerlendirme ölçütlerinin sırasıyla ve tarihleriyle ifade edilmesi, bu yöntemlerin sosyal bilimlerdeki araştırma ve bulgulara dayandığı ve istenen cevaplarla ilgileri basitçe anlatılması gerekliliğini vurgulamıştır. (Scafte, 1985). Bu konuda bahsi geçen mahkemede 2005- 2008 yılları arasında velayet konusunda verilmiş raporlar incelendiğinde bilgi toplama ve değerlendirme ölçütleri ile ilgili bilgilerin ayrı bir bölüm olarak belirtilmeyip, ebeveynler anlatılırken bu konulara değinildiği fark edilmiştir. Bunun en önemli nedeni Türkiye’de adalet sistemi içerisinde çalışan uzmanlara yönelik akademik bir eğitim bulunmaması ve bu yönde yapılan meslek içi eğitim programlarının da yeni yeni gelişmeye başlamış olmasıdır. Uzmanlar raporların yazımı konusunda yeterli eğitim almamış oldukları için raporlar da literatürle bütünüyle uyuşmamaktadır. Bilgi toplama ve değerlendirme ölçütlerinin ayrı bir bölüm olarak belirtilmemesi okuyucuyu belirtilmesine oranla biraz daha zorlamasının yanında anlaşılabilirliği de olumsuz olarak etkileyebileceği düşünülmektedir.

Gould, aile hakkında toplanan bilgiler açıklanırken ebeveynler ve çocukların ayrı ayrı anlatılmasını, ebeveynlerin cinsiyet dışı ifadelerle (ebeveyn1, ebeveyn2 gibi) tanımlanmasını (Gould, 2004) daha uygun olarak değerlendirmiştir. İncelenen raporlarda ebeveynlerin anne-baba şeklinde cinsiyet ifadeleri ile tanımlanmadıkları, ancak isim ve davacı- davalı şeklinde ifadelerle betimlendikleri fark edilmiştir. Bu durumun raporun içeriğine herhangi bir etkisi olacağı düşünülmemektedir.

Değerlendirmenin sonunda anne babanın çocuk üzerindeki hak ve kararlara katılım oranlarının ne şekilde sağlanması (ortak velayetin mümkün olduğu yasalar için), velayeti kullanma hakkının, çocuğun yaşamı ile ilgili düzenlemelerin ve şahsi ilişkisinin ne şekilde kullanılacağı (tatil günleri, kalış süreleri, yatılı kalma durumu) ile ilgili olarak okul, kamp ve okul sonrası aktiviteler göz önünde bulundurularak ve yasal tatil günleri, dini uygulamalar ve aile ile ilgili özel günler (anneler, babalar günü, doğum günleri) çerçevesinde önerilerde bulunması, tavsiye edilen ana-babalık yöntemleri bilimsel temelde açıklanması tavsiye edilmektedir (Ackerman, 2006). İncelenen raporların sonuç bölümünde velayetin kullanımı ile ilgili öneri büyük oranda net bir şekilde belirtilirken, velayeti alması uygun olmayan ebeveyn ile çocuk arasında kurulacak kişisel ilişkiye dair öneri bir bölümünde bulunmaktadır. Mahkemece net bir şekilde kişisel ilişki yönünde soru olmadığında veya çocukların özel bir durum nedeniyle normalden daha az ya da daha çok görüşmesi gerektiğinde belirtilen bu öneri diğer durumlarda mahkemenin genel olarak uyguladığı kişisel ilişki ile mahkeme takdirine bırakılmıştır.

Raporun dilinin basit ve anlaşılır olması, toplanan bilgi ve değerlendirmelerin kısaca izah edilmesi, gereksiz uzatma ve karmaşık mesleki jargondan kaçınılması, aile hakkında hangi bilgilerin karar vermede yardımcı olacağı düşünülerek bunlardan bahsedilmesi, psikoloji bilgisi olmayan hakim, avukat ve tarafların teşhise yönelik tanımlamaları yanlış yorumlama, genelleme yapma olasılıkları nedeniyle bu tür ifadelerden kaçınılması (Gould, 2006) literatürde özellikle vurgulanan rapor özellikleridir. Raporlar incelendiğinde genel olarak bu özelliklere uydukları, gereken durumlarda kullanılan teknik terimlerin basitçe açıklandığı, teşhise yönelik ifadeler kullanılmadığı, zaman zaman kişinin yaşadığı semptomların belirtilerek bu durumun çocuk üzerinde yol açabileceği etkilerin açıklandığı görülmüştür.

Bunlar dışında literatürde tartışılan bir diğer konu da standardizasyon süreçlerinde önyargıları en aza indirecek çalışmalar yapılmış olması sebebiyle nesnel olmaları, kesin bir değerlendirme sistemi içermeleri, yanıtlama sırasında kişinin kendini farklı gösterme eğilimleri hakkında fikir vermeleri nedenleriyle psikolojik testlerin velayet konusunda değerlendirme yapılırken uzmanlar tarafından kullanılmalarıdır (Ackerman & Ackerman, 1997). Bahsi geçen zaman diliminde anılan mahkemeye sunulan raporların hiçbirinde

psikolojik ölçek ve testlerin kullanılmadığı görülmektedir. Bunun en önemli nedeninin uzmanların testleri uygulama yeterliliklerin olmaması olarak görülmektedir. Ayrıca özel bir eğitim gerektirmeyen bazı testlerin de zaman kısıtlılığı ve bu konuda uzmanlarda bir öngörünün bulunmaması nedenleriyle uygulanmadığı düşünülmektedir.

Velayet kararları incelendiğinde yaş ve cinsiyetin çocuğun velayetinin anneye veya babaya verilmesi konusunda bir etken olmadığı, ebeveynlerin çocukla olan ilişkisinin kalitesi ve ebeveyn davranışlarının ne şekilde uygulandığının velayet kararının yönünde daha etkili olduğu görülmüştür. Bu durum velayet konusundaki ön yargıların velayet kararlarında etkili olmayarak çocuğun yüksek yararı ilkesinin bir standart olarak yerleştiğinin kanıtıdır.

Çalışmanın Fatih bölgesi gibi muhafazakar bir bölgede yapılmış olmasının da bulguları etkileyebileceği düşünülmektedir. Ebeveynlerin psikologa ve psikoloji bilimine yönelik ön yargıları ve aile içi sorunları “başka insanlarla” paylaşma konusundaki çekinceleri anlaşmalı boşanmaya gitmelerine ya da evlilik içinde var olan sorunların raporlara yansımamasına neden olabilmektedir. Bununla birlikte çalışmayan, ekonomik özgürlüğü bulunmayan kadınlar boşanma sürecinde velayet konusunda mücadeleye girmeyerek velayetin babaya verilmesi yönünde kabul gösterebilmektedirler. Ayrıca kök ailelerin boşanma konusundaki olumsuz görüşleri ve akraba evlilikleri sonucu karmaşık hale gelen kök aile ilişkileri tarafların algıladıkları sosyal desteği olumsuz olarak etkileyebilecektir.

Mahkemenin yerleşim konumu dışında Fatih Adliyesi’nde 3 tane aile mahkemesinin bulunuyor oluşu dosya sayısını düşürürken, bu mahkemelerden sadece incelenen 1. Aile Mahkemesinin bünyesinde uzman bulunması da diğerlerinin daha az uzmandan rapor isteme olasılıklarını ortaya çıkarmaktadır. Başka bir deyişle bünyesinde uzman bulunmayan 2. ve 3. Aile Mahkemeleri dosya sayıları yaklaşık olarak eşit de olsa velayet değerlendirmesi raporlarının 1. Aile Mahkemesine göre daha az olduğu söylenebilir.

İncelemeler sonucunda raporların literatürde tartışılan özelliklerin pek çoğunu karşılamakla birlikte ev ve okul ziyaretleri, üçüncü kişilerden edinilen bilgiler ve test uygulamaları konularında eksik kaldıkları, bu eksiklerin yasal bazı düzenlenmeler ve meslek içi eğitimlerin

literatürde velayet değerlendirmelerinde kullanılan standartlarla zenginleştirilerek yaygınlaşmasıyla giderileceği ön görülmektedir. Tartışılan bütün bu konular göz önüne alındığında görüşmelerin ve raporların standart hale gelmesi için yeni çalışmaların yapılması uygun olacaktır.

6. ÖZETLER

Bu çalışmanın amacı; uzmanların velayet hakkında verdikleri raporları inceleyerek, bu raporların değerlendirme kriterlerini ortaya koymak, çocuğun yüksek menfaatini sağlamak amacıyla literatürde tartışılan konuların göz önüne alınıp alınmadığını değerlendirerek bu raporların mahkeme kararlarına etkisini incelemektir.

Bu amaç doğrultusunda; 2005–2007 yılları arasında İstanbul Fatih Adliyesi 1. Aile Mahkemesi'nde görülen davalarda verilen velayet kararlarındaki uzman raporları retrospektif dosya taraması yöntemiyle incelenmiş, elde edilen bilgiler tanımlayıcı istatistik yöntemleri ile değerlendirilmiştir. Ele alınan dosyalar; davanın konusu, kararı, velayete konu olan çocuk veya çocukların sayısı, yaşları, cinsiyetleri, eğitim durumları, velayet ile ilgili olarak anne-baba arasında bir ihtilaf olup olmadığı, çocuğun velayet konusundaki görüşünün rapora ve karara etkisi açısından incelenmiştir.

Bu inceleme sonucunda Fatih Adliyesi 1. Aile Mahkemesi'nde 2005- 2007 yılları arasında velayet kararı verilen dosyaların sadece %13,74'üne uzman raporu ve %32,73'ünde duruşmada çocuk görüşü alınmıştır. Raporlar ve duruşmada alınan görüşler düşünüldüğünde çocuk görüşünün kendisini ilgilendiren velayet davalarına sadece %46,64 oranında yansıdığı anlaşılmaktadır.

Raporlar içerik yönünden değerlendirildiğinde literatürde tartışılan özellikleri büyük ölçüde taşıdığı fark edilmektedir. Ancak ev ve okul ziyaretlerinin raporlarda çok düşük oranda gözüktüğü anlaşılmakta ayrıca psikolojik test ve ölçeklerin kullanılmadığı görülmektedir.

Raporlara yansıyan bu eksiklerin yasal bazı düzenlenmeler ve literatürde velayet değerlendirmelerinde kullanılan standartlarla zenginleştirilmiş meslek içi eğitimlerle giderileceği ve tartışılan bütün bu konuları içeren standartları belirleyen yeni çalışmaların yapılması uygun olacaktır.

ABSTRACT

This study aims to find out; the evaluation criteria of the custody evaluation reports and if the subjects discussed in the literature to provide the high interest of child are taken into consideration. Furthermore; the effects of the reports on the decisions of the court are also investigated.

To achieve these objectives; the evaluation reports given to the custody cases of Istanbul Fatih Courthouse 1rst Family Court decided in between 2005- 2007 were examined retrospectively. The resulting data were evaluated using descriptive statistical methods. The files that were covered were examined for their subjects, decisions, the number, age, gender and educational status of children that are subject to the custody, the parental conflict about the custody decision and the effects of the opinions of the children about the custody on the reports and the decisions.

It is found that only 13.74 % of the cases that custody decisions were given in Fatih Courthouse 1rst Family Court between the years 2005- 2007 were included evaluation reports and of the files only 32.73 % include the opinions of the children that were subject to the custody trial. Overall; the children's opinions about this vital decision were taken in to consideration by the rate of 46.64%.

In terms of content features, reports reflect the features that are discussed in the literature widely. However, home and school visits in the reports are not taken in to consideration sufficiently. Also the psychological tests are not used anymore.

The deficiencies that are reflected in the reports can be solved by some legal arrangements and vocational trainings that are enriched by the standards about custody evaluations discussed in the literature. The new studies examining all these issues and setting the standards in evaluation of custody and report writing will be appropriate.

7. KAYNAKÇA

Ackerman, M. J. (2006). *Clinician's Guide to Child Custody Evaluations* (3rd Ed.). N.Y.: Wiley.

Ackerman, M. J., & Ackerman, M. C. (1997). Custody Evaluation Practices: A Survey of Experienced Professionals (Revised). *Professional Psychology: Research and Practice*, 28(2), 137-145.

Adalet Sistemi Uzmanları Derneği (2008) Adalet sistemi uzmanlarının durum raporu, 5.

Amato, P. R. (2005). The impact of family formation change on the cognitive social and emotional well-being of the next generation. *The Future of Children*, 15(2), 75-96.

Amato, P.R and B. Keith, (1991) Parental divorce and the well-being of children: a meta-analysis, *Psychology Bulletin*, 110, pp. 26-46

Ambert, Ann-Marie (1994) "An Internationale Perspective on Parenting: Social Change and Social Constructs", *Journal of Marriage and the Family*, 56, pp. 529-43.

Amerikan Psikiyatri Birliği, (2000). Psikiyatride Hastalıkların Tanımlanması ve Sınıflandırılması El Kitabı, Yeniden gözden geçirilmiş baskı (DSM-IV-TR), Amerikan Psikiyatri birliği, Washington DC.'den çeviren Köroğlu, E. (2001) Hekimler Yayın Birliği, Ankara.

American Psychological Association. (1996) Guidelines for child custody evaluations in divorce proceedings. *American Psychologist*, 49(7), 677-680.

Ash, P. & Guyer, M. (1984). Court Implementation of Mental Health Professionals' Recommendations in Contested Child Custody and Visitation Cases. *Bulletin of the American Academy of Psychiatry Law*, 12(2): 137-147.

Association of Family and Conciliation Courts (AFCC), Task Force for Model Standards of Practice for Child Custody Evaluation. (2007). Model Standards of Practice for Child Custody Evaluation. *Family Court Review*, 45(1), 70-91.

Avrupa konseyi parlamenteler meclisi, modern aile içinde ebeveynlerin konumu ve sorumluluğu ve onların toplum tarafından desteklenmesi hakkında tavsiye kararı, 1975.

Avrupa konseyi bakanlar komitesi, doğumdan sekiz yaşa kadar çocukların bakımı ve eğitilmeleri hakkında bakanlar komitesinin üye devletlere yönelik olarak aldığı tavsiye kararı, 1981.

Avrupa konseyi bakanlar komitesi, ebeveynlerin velayet sorumlulukları hakkında tavsiye kararı, 1984.

Avrupa konseyi bakanlar komitesi, Çocukların Velayetine İlişkin Kararların Tanınması Ve Tenfiziyle Çocukların Velayetinin İadesine Dair Avrupa Sözleşmesinin Uygulanması Hakkında Tavsiye Kararı, 1999.

Ballard, M., Cummings, E. M. & Larkin, K. (1993). Emotional and Cardiovascular Responses to Adults' Angry Behavior and to Challenging Tasks in Children of Hypertensive and Normotensive Parents. *Child Development*, 64, 500-515.

Barnard, M., & McKeganey, N. (2004). The Impact of Parental Problem Drug Use on Children: What Is the Problem and What Can Be Done to Help?. *Addiction*, 99(5), 52-559.

Benjet, C., Azar, S. T., & Kuersten-Hogan, R. (2003). Evaluating the Parental Fitness of Psychiatrically Diagnosed Individuals: Advocating a Functional-Contextual Analysis of Parenting. *Journal of Family Psychology*, 17(2), 238-251.

Billick, S. B. And C.D. Perry (1994) *Role Of Psychiatric Evaluator In Child Custody Disputes*. New York: Chapman&Hall.

Bray, J. H. (1991). Psychosocial Factors Affecting Custodial and Visitation Arrangements. *Behavioral Sciences and the Law*, 9(4), 419-437.

Bow, J. N.& Boxer, P. (2003). Assessing Allegations of Domestic Violence in Child Custody Evaluations, *Journal of Interpersonal Violence*, 18 (12), 1394-1410.

Bow, J. N., & Quinnell, F. A. (2001). Psychologists' Current Practices and Procedures in Child Custody Evaluations: Five Years After American Psychological Association Guidelines. *Professional Psychology: Research and Practice*, 32(3), 261-268.

Camras, L. A., Ribordy, S., Hill, J., Martino, S., Spaccarelli, S., & Stefani, R. (1988). Recognition and Posing Emotional Expressions by Abused Children and Their Mothers. *Developmental Psychology*. 24, 776-781.

Clark, B. K. (1995). Acting in the Best Interest of the Child: Essential Components of a Child Custody Evaluation. *Family Law Quarterly*, 29(1), 19-38.

Collins, W. A. & Russel, G. (1991) "Mother-child and father-child relationships in middle childhood and adolescence: A developmental analysis", *Developmental Review*, 11, pp. 99-136.

Condie, L. O. (2003). *Parenting Evaluations for the Court: Care and Protection Matters*. NY: Kluwer Academic/Plenum.

Cummings, E. M., Zahn-Waxler, C. & Radke-Yarrow, M. (1981). Young Children's Responses To Expressions Of Anger And Affection By Others In The Family. *Child Development*, 52, 1274-1282.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (1989).

Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Sözleşme, 1996.

Çocuk Kaçırılmalarının Hukuki Yönlerine Dair Lahey Sözleşmesi, 1980.

Çocukların Velayetine İlişkin Kararların Tanınması Ve Tenfiziyle Çocukların Velayetinin İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi, 1980.

Davies, P. T. & Cummings, E. M. (1998). Exploring Children's Emotional Security As a Mediator of the Link Between Marital Relations and Child Adjustment. *Child Development*, 69, 124-139.

Devellioğlu, F. (1970). *Türkçe Ansiklopedik Lugat*. Doğu LTD matbaa, Ankara.

Dunn, J. (2004). Annotation: Children's Relationships With Their Nonresident Fathers. *Journal Of Child Psychology And Psychiatry*, 45(3), 553-556.

Dunn, J., & Brown, J. (1994). Affect Expression in the Family., Children's Understanding of Emotions and Their Interactions With Others. *Merril-Palmer Quarterly*, 40, 120-137.

Einhorn, J. (1986). Child Custody in Historical Perspective: A Study of Changing Social Perceptions of Divorce and Child Custody in Anglo-American Law, *Behavioral Sciences& The Law*, 4(2), 119-135.

Elçin Grassinger, G. (2009). *Küçüğün Kişi Varlığının Korunması İçin Alınacak Tedbirler*, İstanbul.

Elenor, E. Maccoby, Christy M. Buchanan, Robert H. Mnookin and Sanford M. Dornbusch (1993) Post divorce Roles of Mothers and Fathers in the Lives of Their Children, *Journal of Family Psychology*, 7 (1), pp. 24-38

Emery, R.E., Randy, O., Odonhoue, W. (2005). Custody disputed. *Scientific American Mind*, 16 (3), 64-67.

Faller, K. C. (2003). Research and Practice in Child Interviewing: Implications for Children Exposed to Domestic Violence. *Journal of Interpersonal Violence*, 18, 377-389.

Faron, O. (2001). Father-child Relations in France: Changes in Paternal Authority in the Nineteenth and Twentieth Centuries, *History of the Family*, 6, 365-375.

Fineman, Martha A. (1995) *The Neutered Mother, the Sexual Family and Other Twentieth Century Tragedies*. New York: Routledge.

Gould, J. W. (2004). Evaluating the Probative Value of Child Custody Evaluations: A Guide for Forensic Mental Health Professionals. *Journal of Child Custody*, 1(1),77-96.

Gould, J. W. (2006). *Conducting Scientifically Crafted Child Custody Evaluations* (2nd ed.). Sarasota, FL: Professional Resource Press.

Gould, J. (2005). Use of Psychological Tests in Child Custody Assessment. *Journal of Child Custody*, 2(1/2), 49-69.

Gould, J. W., & Martindale, D.A (2009). *The art and Science of Child Custody Evaluations*. NY.: The Guilford Press.

Goldstein, J., Solnit, A. J., Goldstein, S., & Freud, A. (1996). *The Best Interests of the Child. The Least Detrimental Alternative*. NY: The Free Pres.

Goodman, M., Bonds, D., Sandler, I. & Braver, S. (2004). Parent Psychoeducational Programs And Reducing The Negative Effects Of Interparental Conflict Following Divorce. *Family Court Review*, 42(2), 263-279.

Gemalmaz, M. S. (2002). Çocuk ve Genç Haklarına İlişkin Ulusalüstü Belgeler (Belgesel Sistemler), İstanbul Barosu-İstanbul

Hetherington, E. M., Bridges, M., & Insabella, G. M. (1998). What Matters? What Does Not? Five Perspectives on The Association Between Marital Transitions and Children's Adjustment. *American Psychologist*, 53(2), 167-184.

Hetherington, E. M., & Kelly, J. (2002). *For Better Or For Worse: Divorce Reconsidered*. N.Y.: Norton

Hynan, D. J. (1998). Interviewing Children in Custody Evaluations. *Family Court Review*, 41(2), 214-223.

Ilfeld, F., Jr., H. Ilfeld, and J. Alexander. (1982) Does joint custody work? A first local look at outcome data of relitigation. *American Journal of Psychiatry*. 62:139

İmamoğlu, H. (2004). Yeni Medeni Kanundaki Düzenleme ve Velayete Hakim İlkeler Çerçevesinde Tedip Hakkının Değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 54(1), 191-204.

İngilizce- Türkçe Sözlük İnternet Sitesi <http://www.ingilizceturkce.com>

Jaffe, P. G., & Crooks, C. V. (2004). Partner Violence and Child Custody Cases: A Cross-National Comparison of Legal Reforms and Issues. *Violence Against Women*, 10, 917-934.

Jaffe, P. G., Lemon, N. K. D. & Poisson, S. E. (2003). *Child Custody and Domestic Violence: A Call for Safety and Accountability*, Thousand Oaks, C.A Sage Publications.

Jonston, J. R. & Roseby, V. (1997). *In the Name Of the Child: A Developmental Approach to Understanding and Helping Children of Conflicted and Violent Divorce*. N.Y.: The Free Press.

Kelly, J. B. & Emery, R. E. (2003). Children's Adjustment Following Divorce: Risk And Resilience Perspectives. *Family Relations*, 52(4), 352-262.

Kelly, J. B., & Lamb, M.E. (2000). Using child development research to make appropriate custody and Access decisions for young children. *Family and Conciliation Courts Review*, 38(3), 297-311.

Kelly, R. F., & Ward, S. L. (2002). Allocating Custodial Responsibilities at Divorce: Social Science Research and the American Law Institute's Approximation Rule. *Family Court Review*, 40(3), 350-370.

Kernic, M. A. Monary-Ernsdorff, J., Koepsell, J. K., & Holt, V. L (2005). Children in the Crossfire: Child Custody Determinations Among Couples with a History of Intimate Partner Violence. *Violence Against Women*, 11, 991-1021

Kuehnle, K., Greenberg, L.R., & Gottlieb, M. C. (2004). Incorporating the Principles of Scientifically Based Child Interviews into Family Law Cases. *Journal of Child Custody*, 1(1), 97-114.

Lauman- Billings, L. And R. E. Emery (2000) Distress among young adults from divorced families, *Journal of Family Psychology*, 14, pp. 671-687

Levy, A. M. (1985). *Father custody*. In *Emerging Issues in Child Psychiatry and the Law*. D. H. Schetky and E.P. Benedek, eds. New York: Brunner/Mazel, pp.100-114.

Luepnitz, D. A. (1982) *Child Custody: A Study Of Families After Divorce*. Lexington, MA: Lexington Books.

Mason, M. A. (1994). *From Father's Property to Children's Rights: The History of Child Custody in the United States*. Columbia University Press, New York- USA.

Mayes, L. C., & Truman, S. D. (2002). Substance Abuse of Parenting. M. H. Borstein (Eds.), *Handbook of Parenting: Social Conditions and Applied Parenting* (Vol.4, pp. 329-359) Manwah, NJ: Erbaum.

Medoff, D. (2003). The Scientific Basis of Psychological Testing: Considerations Following Daubert, Kumho and Joiner. *Family Court Review*, 41(2), 199-213.

Melton, G. B., Petrila, J., Poythress, W., Slobagin, C., (1997) *Psychological Evaluations for the Courts, A Handbook for Mental Health Professionals and Lawyers*, New York: Guilford Press.

Morrill, A. C., Dai, J., Dunn, S., Sung, I., & Smith, K. (2005). Child Custody and Visitation Decisions When the Father Has Perpetrated Violence Against the Mother. *Violence Against Women*, 11(8), 1076-1107.

Nicholson, J. M., Philps, M. E., Peterson, C. C., & Battistutta, D. (2002). Relationship Between the Parenting Styles of Biological Parents and Stepparents and the Adjustment of Young Adult Stepchildren. *Journal of Divorce and Remarriage*, 36(3/4), 57-76.

O'Brien, M., Mangolin, G., John, R. S. & Krueger, L. (1991). Mothers' and Sons' Cognitive and Emotional Reactions to Simulated Marital and Family Conflict. *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 59, 692-703.

O'Connor, T. G., K. Thorpe, J. Dunn and J. Golding (1999) Parental divorce and adjustment in adulthood: findings from a community sample, *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 40, pp. 777-789.

Onur, B. (2007). Çocuk, Tarih ve toplum. İmge Kitabevi, Ankara.

Parkinson, P., Dashmore, J. & Single, J. (2005). Adolescents' views of Fairness of Parenting and Financial Arrangements After Separation. *Family Court Review*, 43(3), 429-444.

Patterson, G. R. & Fisher, P. A. (2002) Recent Developments in our understanding of parenting: Bidirectional Effects Casual Models and the Search for Parsimony. Manwah, N.J.: Erbaum.

Perry, B. D. & Pollard, R. (1998). Homeostasis, Stress, Trauma, and Adaptation. *Stress in Children*, 7, 33-51.

Piper, Christine and Shelly Day Sclater (1999) "Changing Divorceeé, pp. 223-54 in S. D. Sclater and C Piper (eds) Undercurrents of Divorce. Aldershot: Ashgate.

Powell, A., & Murray, S. (2008). Children and Domestic Violence: Constructing a Policy Problem in Australia and New Zealand. *Social and Legal Studies*, 17, 453-473.

Pruett, K. (1998) Role of Father. *Pediatrics*; 102: Suppl, 1253-1261.

Pruett, M. K., Williams, T. Y., Insabella, G. & Little, T. D. (2003). Family and Legal Indicators of Child Adjustment to Divorce Among Families With Young Children. *Journal of Family Psychology*, 17(2), 169-180

Pulido, M. L., & Gupta, D. (2002). Protecting the Child and the Family: Integrating Domestic Violence Screening into a Child Advocacy Center. *Violence Against Women*, 8, 917-933.

Riggs, S. A. (2005). Is the Approximation Rule in the Child's Best Interests? A Critique from the Perspective of Attachment Theory. *Family Court Review*, 43(3), 481-493.

Rosner, R. (1994). *Principles and Practice of Forensic Psychiatry*, New York: Chapman&Hall.

Rohrbaugh, J. B. (2008). *The Comprehensive Guide To Child Custody Evaluations Mental Health and Legal Perspectives*. N.Y.: Springer.

Sadoff, R. L.& Billick, S. (1981). The Legal Rights and Difficulties of Children In Separation and Divorce. In *Children Of Separation And Divorce: Management And Treatment*, I. R. Stuart And L. E. Abt, Eds. New York: Van Nostrand Reinhold, pp. 4-16.

Saunders, D. G. (1994). Child Custody Decisions in Families Experiencing Woman Abuse, *Social Work*, 39, 51-59.

Schmier, P. M. (2004). Parents with Mental Illness. *Social Work*, 49(3), 522-524

Scleuderer, C., & Campagna, V. (2004). Assessing Substance Abuse Questions in Child Custody Evaluations. *Family Court Review*, 42(2), 375-383.

Scott, E. S. (1992). Pluralism, Parental Preference, and Child Custody, *California Law Review*, 80(3), pp: 615-672.

Schutz, B. M., Dixon, E. B., Linderberger, J. C., & Ruther, N. J. (1989). *Solomon's Sword: A Practical Guide to Conducting Child Custody Evaluations*. San Francisco: Jossey-Bass.

Seilhammer, R.A., Jacop, T., & Dunn, N. J. (1993). The Impact of Alcohol Consumption on Parent-Child Relationships in Families of Alcoholics. *Journal of Studies on Alcohol*, March, 189-198.

Shetty, S., & Edleson, J. L. (2005). Adult Domestic Violence in Cases of International Parental Child Abduction. *Violence Against Women*, 11(1), 115- 138.

Smith-Stover, C., Van Horn, P., Turner, R., Cooper, B., & Lieberman, A. F. (2003). The Effects of Father Visitation on Preschool-Aged Witnesses of Domestic Violence. *Journal of Interpersonal Violence*, 18, 1149-1166.

Stearns, P.N. (2005). *Growing up- the History of Childhood in a Global Context*. Baylor University Press, Waco, Texas-USA.

Şeker, H. (2004) Birlikte yaşamaya ara verilmesi boşanma ve ayrılık davalarında müşterek çocuklarla kişisel ilişki tesisi ile velayet hakkına dair inceleme ve çözüm önerileri. *Türk Hukuk Sitesi* (http://www.turkhukuksitesi.com/makale_155.htm).

Şimşek, M. (2007) “Aile Mahkemelerinin Görevine Giren Davalar Ve Yargılama Usulü”, Adalet Yayınevi, Ankara.

TC. Adalet Bakanlığı & UNICEF, (2009). Çocuk Koruma Mekanizmalarının İl Düzeyinde Modellenmesi Projesi Sosyal Çalışma Görevlileri El Kitabı.

Türk Dil Kurumu İnternet Sitesi. <http://www.tdk.gov.tr>.

Türkiye Yeşilay Derneği İnternet Sitesi. <http://www.yesilay.org.tr/yesilay.asp?p=haber&id=439>

Uniform Marriage and Divorce Act (UMDA). National Conference of Commissioners on Uniform State Laws, (1979).

Verduyn, C. & Carlton Smith, H. (1995). Child Custody, chapter 5.4 Bull, R. & Carson, D, (eds). (1995). *Handbook of Psychology in Legal Contexts*, New York: Walley.

Wallerstein, J. S.& Kelly, J. B. (1980). *Surviving the Break-up: How Children and Parents Cope with Divorce*. Grant McIntyre, London.

Walterstein, J. S., Lewis, J. M.& Blakeslee, S. (2000). *The Unexpected Legacy Of Divorce: The 25 Year Landmark Study*. N.Y.: Hyperion.

Warshak, R. A. (1996). Gender Bias in Child Custody Decisions. *Family and Conciliation Courts Review*, 34, 396-409.

Westen, D. (1999). *Psychology Mind, Brain, & Culture*. John Willey& Sons, USA.

White, L., & Rogers, S. J. (2000). Economic Circumstances And Family Outcome: A Review of the 90's. *Journal of Marriage and the Family*, 62(4), 1035-1051.

Whiteside, M. F.,& Becker, B. J. (2000). Parental Factors and the Young Child's Post Divorce Adjustment: A Met- Analysis with Implications for Parenting Arrangements. *Journal of Family Psychology*, 14(1) 5-26.

Zahn-Waxler, C., Duggal, S., & Gruber, R. (2002). Parental Psychopathology. In M. H. Bornstein (ed.), *Handbook of Parenting: Social Conditions and Applied Parenting* (Vol. 4, pp. 295-327). Mahwah, NJ: Erlbaum.

4787 sayılı Aile Mahkemeleri Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun.

4721 sayılı Türk Medeni Kanunu.

8. ÖZGEÇMİŞ

GÜLDEN ELÇİM ÜNER ALTUNTAŞ

Silivrikapı Mah. Sumbülefendi Sok. Barış Apt. No:13 d:8

Kocamustafapaşa/istanbul

Tel: 02126324045

GSM: 05357146984

E-mail: gitane04@gmail.com

Kişisel Bilgiler:

Uyruğu :T.C
Doğum Yeri :Tekirdağ
Doğum Tarihi :02.04.1980
Medeni hali :Evli

Eğitim Bilgileri:

2004- ... Yüksek Lisans
İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü
Sosyal Bilimler Ana Bilim Dalı

1998 – 2003 Lisans
Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Psikoloji Bölümü

1995 – 1998 Lise
Tekirdağ Anadolu Lisesi

1991 – 1995 Orta Öğretim
Tekirdağ Anadolu Lisesi

1986 – 1991 İlk Öğretim
İnönü İlkokulu

Çalışma ve Staj Geçmişi:

Ocak 2005-... Adalet Bakanlığı Fatih Adalet Dairesi 1. Aile Mahkemesi

Ağustos 2003- Ağustos2004 İlgili İşitme Konuşma Rehabilitasyon Merkezi

Temmuz 2002- Ağustos 2002 Sağlık Bakanlığı Tekirdağ Devlet Hastanesi
Psikiyatri Polikliniği

Eğitim ve Seminerler:

Kasım 2007 Pratik Aile Terapileri Eğitimi
ÇAREDER

Temmuz 2007 Alan Uzmanlığı, Mesleki Gelişim ve
Uygulamada Karşılaşılan Sorunların
Çözüm Yolları
Türkiye Adalet Akademisi

Mart 2007 Association for Child Guidance and
Mental Health Certificate of Attence
William J. Hiebert

Kasım 2005 7.Uluslararası Psikanaliz Buluşmaları
İstanbul Psikanaliz Derneği

Üye olduğu dernekler:

Adalet Sistemi Uzmanları Derneği (ASUD)

Bilgisayar Becerileri:

MS Office Programları, SPSS, Html

Yabancı Diller:

- İngilizce : İleri seviyede

- Fransızca: Orta seviyede

Hobiler ve İlgi Alanları:

Kitap okumak, Sinemaya gitmek, Müzik Dinlemek, Yüzmek